БАН - АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ИНСТИТУТ С МУЗЕЙ
КОМИТЕТ ЗА КУЛТУРА - ДИРЕКЦИЯ "МУЗЕИ"
ОСК - ДИРЕКЦИЯ "КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКО НАСЛЕДСТВО"
СМОЛЯН

XXIX НАЦИОНАЛНА КОНФЕРЕНЦИЯ ПО АРХЕОЛОГИЯ

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОТКРИТИЯ И РАЗКОПКИ ПРЕЗ 1983 Г.

СМОЛЯН

БАН – АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ИНСТИТУТ С МУЗЕЙ
КК – ДИРЕКЦИЯ „МУЗЕИ“
ОСК – ДИРЕКЦИЯ „КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКО НАСЛЕДСТВО“

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОТКРИТИЯ И РАЗКОПКИ ПРЕЗ 1983 Г.

Смолян

Редакционна колегия: проф. В. Велков (отговорен редактор)

ст. н. с. Р. Катинчаров

ст. н. с. М. Чичикова

ст. н. с. Ал. Димитрова—Милчева

ст. н. с. Д. Овчаров

н. с. Д. Гергова

Н. Дамянов

ПРАИСТОРИЯ

Св. Сиракова (София)

РАЗКОПКИ НА МУСЕЛИЕВСКОТО ПАЛЕОЛИТНО НАХОДИЩЕ И ТЕРЕННИ РАЗУЗНАВАТЕЛНИ ПРОУЧВАНИЯ В ПЛЕВЕНСКИ ОКРЪГ

През 1983 г. продължиха археологическите проучвания на палеолитното находище при с. Муселиево, Плевенски окръг. В тях взеха участие всички членове на групата за палеолитни проучвания към Секция за праистория при АИМ.

Работата на експедицията се съсредоточи в изпълнението на следните основни задачи:

1. Общо във всички сектори на основния изкоп бе разкопана площ около 95 кв. м на дълбочина от 315—320 см до 400 см спрямо основния репер. В част от секторите O—U бе достигната дълбочината на културния пласт, локализиран в литостратиграфската единица льос (ситен чакъл FE), в който се откриват характерните за този обект палеолитни оръдия — листовидни върхове. В останалите сектори V—Z—е бе достигната дълбочина около 250 см спрямо основния репер. На това ниво се разкрива долната граница на пласта „горен льос", която покрива непосредствено пласта льос (ситен чакъл). Находките от тези сектори са спорадични и имат по-късен характер.

През последния сезон бяха открити над 700 кремъчни артефакти, които попълват колекцията от предишните сезони и обогатяват възможностите за по-пълна интерпретация на технологията и типологията на ансамбъла. Между находките по-голямо внимание заслужават ядрата и оръдията около 60 броя. Сред ядрата бяха открити известен брой левалуазки и едноплощадкови за отломъци, а оръдията се систематизират в следните типологически групи: левалуазки отломъци, стъргала, оръдия с назъбващ ретуш, ретуширани отломъци и листовидни върхове.

2. Въз основа на предварителни сондажни проучвания през този сезон се започнаха проучвания в западния край на хълма, намиращ се непосредствено източно от Мелницата и на 60-70 м северно от шосето — Муселиево — Евлогиево. Сондажът е ориентиран север-юг и е с размери 12 х 5 м. В него

до края на сезона се достигна дълбочина около 6 м от повърхността и бе свален пласта „горен льос“, с единични находки от късния палеолит. Предприеха се необходимите мерки за подготовка на сондажа за експлорация през следващите сезони.

3. Теренните обхождания продължиха главно в три основни насоки — а) обстойно изследване на дунавската плажна ивица между Никопол и Самовит; б) проучване на десния бряг на р. Осъм в района на селата Новачене, Дебово и Муселиево; в) изследване на пещерите, разположени в околностите на Плевен. Резултатите потвърдиха нашите предварителни предположения за съществуването на кремъчни находища на десния бряг на р. Осъм с работилници от ранния холоцен и установиха обитаването на част от пещерите в района от праисторическия човек още през периода на късния плейстоцен.

Ст. Иванова (София)

ПРОУЧВАНИЯ НА ПАЛЕОЛИТНИ НАХОДИЩА В РАЙОНА НА ХИЖА „ОРФЕЙ“ — С. БОРИНО, СМОЛЯНСКИ ОКРЪГ

През 1983 г. продължиха системните археологически проучвания на палеолитните находища в района на хижа „Орфей“, където се работи на следните обекти:

1. Къснопалеолитно находище „Чучура“ — Орфей 1.

2. Орфей 2 — находище от края на средния и началото на късния палеолит.

3. Начално археологическо проучване на Орфей 3 — Дермен чаир. Като работна хипотеза приемаме отнасянето му към края на средния и началото на късния палеолит.

4. Сондажни проучвания в околностите на Орфей 3. На срещуположния бряг на долината с помощта на девет сондажни изкопа и траншеи бе установено наличието на артефакти със стратиграфска позиция, подобна на тази при Орфей 3, за които най-общо установяваме палеолитния им характер.

5. Стратиграфски проучвания в Катранджи дере — потвърдиха резултатите от започнатата през 1981 г. работа в този район и дадоха възможност за по-точното локализиране на още едно находище от края на средния и началото на късния палеолит.

Всички изследвани обекти се намират в район с надморска височина 1300—1500 м, лежащ в зона с преходносредиземноморски климат.

Къснопалеолитно находище Орфей 1 — Чучура

Обектът е разположен на десния бряг на вливащ се в река Изворска поток (под устието на река Кремъклиев дол). Заема южен склон (с наклон около 11°), свързан с близкия фрагмент на 3—4 м тераса (от последния студен период), изградена от глинести седименти и скални късове, покриващи гранитна основа. Както бе установено още от предхождащите проучвания, находките залягат в контактната зона на холоценския хумус (тук с дебелина около 0,4 м) и лежащите под него песъчливи глини, които продължават в дълбочина в глинестия пласт. На дълбочина 0,80—0,90 м от повърхността броят им намалява и по-надолу — в пласта чакълеста, светлокафява глина (покриващ основната скала) не се срещат кремъчни артефакти. През сезона 1983 г. беше разкопана площ около 20 кв. м на дълбочина до 0,80—2,40 м (основна скала). Бяха събрани над 27 000 артефакта, от които около 26 000 неретуширани отломъци, около 1500 неретуширани пластини, над 200 ядра и фрагменти със следи от ядруване, 190 характерни отломъка и над 200 оръдия. Сред оръдията са представени микрогравети (най-многобройната група) — 97 броя; стъргалки — 30 броя, пластини с различни видове ретуши, пластини с косо затъпяване, резци, пробои и др. Въпреки че засега е проучена малка площ от находището, на основата на малкия брой оръдия и многобройните неретуширани отломъци и фрагменти, както и от вида на ядрата, допускаме, че изследваното находище е от типа „временно поселище“ — т. е. това е било място за добиване на суровината (тук или в непосредствена близост) и за изработването на оръдията — в ловен лагер на пребиваващи за кратко време групи. Типологическата характеристика на артефактите дава основание да отнесем находището към къснoплейстоценските ансамбли (ок. 15 000—10 000 г. пр. н. е.).

Орфей 3 — (Дермен чаир)

Бяха разкопани около 12 кв. м площ на дълбочина 0,70—1,20 м. Предварителните резултати показват, че находището е твърде богато (при дебелина на културния пласт 0,30—0,40 м бяха събрани над 1500 артефакти). Преобладават неретуширани отломъци, ядра и фрагменти от конкреции със следи от ядруване. Част от ядрата имат левалуазки характер, но се срещат и такива, характерни за късния палеолит. Чрез разузнавателни сондажи бе установено, че находището заема около 300 кв. м площ. Според работната хипотеза за датирането на находището същото може да се отнесе към края на средния и началото на късния палеолит.

Н. Сираков (София)

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ И ПАЛЕОЕКОЛОГИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ НА КАРСТОВИЯ РАЙОН В ОКОЛНОСТИТЕ НА ЛУКОВИТ И КАРЛУКОВО, ЛОВЕШКИ ОКРЪГ

Изследванията са част от цялостното, последователно проучване на карстовите райони в Предбалкана.

В процеса на работата бяха регистрирани 23 пещери, скални навеси и пропасти, от които няколко се документираха по-пълно като перспективни за работа през следващите сезони. Основните усилия бяха насочени към установяване на възможностите за стационарно комплексно проучване на пещерата „Темната дупка“ при с. Карлуково. За целта бяха направени четири сондажни изкопа. Скалното дъно бе достигнато само на ограничени участъци в сондаж № 1 (в началото на входния коридор) на дълбочина 4,20 м. Въпреки неголямото количество разкопани седименти, общо във всички сондажи бяха открити над 2300 каменни артефакта в плейстоценските пластове, т. е. от епохата на палеолита, 317 броя в холоценските отложения (главно от епохата на енеолита, но и от по-късни периоди), няколкостотин керамични фрагмента и костени сечива също от енеолита и голямо количество палеонтологически останки (предимно от плейстоцена).

В сондаж № 1 се установиха ненарушени плейстоценски пластове с четири или пет културни нива от периода на късния палеолит. Тук бе установена последователност на следните литостратиграфски единици отгоре надолу:

пластове 1 и 2 — хумус, примеси от други органични съставки и глини с холоценска възраст, дебелина до 2,00 м.

пластове 3, 4 и 5 — прослойки от сиво-белезникави и кафяви плейстоценски глини. В тях бяха локализирани две хоризонтални концентрации на каменни артефакти от късния палеолит, обща дебелина 0,60—0,70 м.

пластове 4-а и 4-долна част — тъмносива белезникава глина с по-голяма компактност. В нея бе установена трета концентрация на каменни артефакти. Дебелина около 0,80 м.

пласт 6 — сиво-кафява глина със следи от палеопочви и с прослойки от размити огнища, в която бе разкрита четвърта силна концентрация на археологически материал. Дебелина около 0,60 м.

пласт 7 — жълтеникаво-оранжева глина, в която бяха открити само няколко артефакта, но поради ограничената площ не бе възможно да се установи със сигурност дали те са свързани с добре изразено културно ниво. Дебелина 0,15—0,20 м.

Ансамблите над пласт 7 са доста богати — състоят се от по няколкостотин артефакта. Преобладават неретуширани отломъци и люспи и пластини — 40 до 60 % и дребни отпадъчни отломъци — около 15—25 %. Типологията на оръдията не е особено разнообразна — изчерпва се с няколко типа, но характерни за периода стъргалки, ретуширани отломъци и пластини, резци и пробои. По-особено внимание следва да се обърне на няколко пластини с ретуш от граветски тип, каквито досега не бяха известни в нашите късно палеолитни ансамбли от средата на периода.

В разположения във вътрешността на пещерата сондаж № 4 бяха открити само два артефакта, но тяхната стратиграфска позиция и палеонтологически контекст предизвикват изключителен интерес. В повечето от пластовете бе открито сравнително голямо количество костен материал предимно от дребна бозайна фауна (изследвания на В. Попов, Институт по зоология — БАН). В долните пластове преобладават някои видове примитивни полевки, характерни за границата плиоцен-плейстоцен. В горните пластове има смесване на материала, свързано с интензивен воден транспорт. Тук бяха открити ранно плейстоценски видове (напр. Prolagurus sp.), които се придружават при повърхността от по-късни, рис-вюрмски видове, напр. представители на рода Hystrix, типични за топлия климат на този период. Именно в тези седименти бяха открити споменатите артефакти. Тъй като те са отложени на повече от 0,80 м под повърхността, като горна граница за датирането им се приема рис-вюрмският интерглациал. Ако през следващите сезони се установи, че позицията им не е резултат на преотлагане, ще имаме основание за малко очакваната за нашия район датировка от пещерно находище в границите на средния плейстоцен.

Ив. Гацов (София)

ПРОУЧВАНИЯ НА КРЕМЪЧНИ АНСАМБЛИ ОТ ПЕРИОДА НА РАННИЯ ХОЛОЦЕН В БЪЛГАРСКИТЕ ЗЕМИ

През последните две години възникнаха условия за по-интензивно проучване на развитието на технологическите традиции в кремъчното производство през периода на ранния холоцен.

В района на Побитите камъни, Варненски окръг, от локализираните 11 находища са събрани общо 369 ядра, конкреции и отломъци със следи от ядруване. В технико-типологическо отношение са разграничени следните групи: еднплощадкови, двуплощадкови, със сменена ориентация, дисковидни конкреции и отломъци със следи от ядруване. Технико-типологическата характеристика на материала е и причина да се търсят паралели с кремъчни ансамбли от района на Средния Дунав и по-специално с тези от Власац, Войводина.

От неолитното селище край с. Подгорица, Търговищки окръг, артефактите (1574 броя) се отнасят към следните групи: ядра, отломъци, пластини, характерни отломъци, люшници, оръдия, пластини с излъскване и чукалки. Големият брой откриващи отломъци в дебитажа показва, че експлоатацията на ядрата за отломъци е извършвана на място, докато производството на пластини е било извън селището.

Продължава работата над кремъчния материал от неолитното селище Усое, Варненски окръг. Изследванията още не са завършени, поради което не е възможно да се представи общата структура на ансамбъла. Сред досега обработения материал трябва да се подчертае голямото количество люшници, откриващи отломъци и отломъци, свързани с подготовката на ядрата.

Ансамбълът от енеолитното селище край с. Седларе, Кърджалийски окръг, е един от най-богатите (около 5000 броя) за този период. Артефактите са от яспис, ахат, кварцит и радиоларит. Тези суровини са по-трудни за обработване в сравнение с кремъка и това е и причината за почти пълното отсъствие на пластини. Ядруването се е ограничавало с отделянето на единични отломъци от ядра и преди всичко от конкреции и масивни отломъци. От радиоларитни ядра са отделяни пластини и пластинки-специални полуфабрикати за изготвяне на върхове за стрели. Наличието на люспи сред артефактите показва, че оръдията са изработвани на място. В това селище са функционирали специализирани работилници за преработка на местни скални породи.

Енеолитното селище в местността Чердако, край с. Слатино, Кюстендилски окръг, се намира в начален етап на проучване. Кремъчният ансамбъл засега е сравнително малоброен и не особено разнообразен. Липсват ядра (само 1 брой), а така също и характерни отломъци, свързани с подготовката на ядрата. Наличието на пластини сред материала и отсъствието на класически едноплощадкови ядра предполага, че експлоатацията е извършвана извън територията на селището. В типологическо отношение е характерно значително намаляване разнообразието на формите.

К. Кънчев (София)

ПРОУЧВАНИЯ НА КРЕМЪЧНОТО НАХОДИЩЕ КРАЙ С. ИЗБЕГЛИ, ПЛОВДИВСКИ ОКРЪГ

Кремъчното находище край с. Избегли, Пловдивски окръг, е единственото в Южна България с много следи от дълга експлоатация, но с крайно неизяснена гелогическа ситуация и генезис. Това наложи да се извършат там теренни проучвания. В резултат на тези изследвания се установи, че находището обхваща залесена площ от около 150-200 дка, където се срещат около 250 изкопа с различни размери: дълж. 3-4 м, шир. 2-3 м, дълбочина 2,5-3 м. Те са толкова гъсто разположени, че няма пункт от находището, който да не е бил разкопан. Всеки по-късен изкоп, а такива има по цялата площ, е засегнал или напълно унищожил по-старите. Целият разровен терен на находището е покрит със слой (с дебелина от 1,50 до 2,50 м) от отломъци от ядруване и първична обработка на кремъчни оръдия. Безспорно тук е била огромна работилница за кремъчен инвентар. В процеса на теренните проучвания се попадна на керамика от края на миналото столетие и фрагменти от железни оръдия на труда. Многобройните изкопи и дебелият слой от отломъци ни карат да мислим, че кремъчната суровина на това находище е почти изчерпена. Експлоатацията на кремъчното находище край с. Избегли вероятно е започнала от дълбока древност и е продължила до края на миналия и началото на настоящия век.

Геологическите проучвания на находището все още не са завършени. До този момент не разполагаме и с резултатите от съответните анализи. По тези причини тук не се спираме на геологическата ситуация и генезиса на това находище.

Д. Райчев (Чепеларе)

КРЕМЪЧНИ СУРОВИНИ И ПАЛЕОЛИТНИ НАХОДИЩА НА ТЕРИТОРИЯТА НА СМОЛЯНСКИ ОКРЪГ

Търсенето и добиването на суровини за производството на оръдия е въпрос от първостепенна важност през всички епохи. От особено голямо значение този проблем има през палеолитната епоха, когато различни скални породи, и най-вече кремъчните, са суровини за изработване на почти всички видове оръдия и оръжия, задоволяващи нуждите на човека. В Смолянски окръг проучванията на кремъчните суровини се извършват със съдействието на широк кръг специалисти, при което се проучват произхода на кремъчните суровини, видовете находища и връзките им с работилниците или селищата на палеолитните майстори и други въпроси. Резултатите от изследванията дават възможност да се направят следните изводи:

1. Регистрираните, картирани и изследвани 35 кремъчни находища имат вулканичен произход. Те са формирани от нискотермални богати на силициеви хидроокиси разтвори по времето на олигоцена, най-вероятно са късни — свързани със заглъхването на вулканичната дейност. Сравнително лесно разтворите са прониквали през отложените вече туфозни материали (рафли, порьозни, а някои и напукани) и са се отлагали под формата на опалхалцедонови маси. Този процес не е бил еднократен — през продължителен период е имало пикови моменти и заглъхвания. Често растителни или животински останки са били окременявани и сега се намират фосилизирани сред кремъчната маса.

2. Кремъчните суровини имат широк спектър на оцветяване: бели, сиви, бежови, кафяви, жълти, червено-черни — прозрачни и непрозрачни — опали, халцедони, хризопрази, опал-халцедони, черни опал-халцедони и пр.

3. Кремъчната маса се среща под формата на лещовидни или ръбести късове с най-различна големина — от няколко сантиметра до няколко метра или десетки тонове кремъчни скални формации. Тя лежи на повърхността или под няколко метрови кватернерни седименти. Обикновено кремъчните скали са силно напукани и това затруднявало използването им. Често под действието на различни условия, мразови изветрявания и други кремъчните масиви са били напукани и разрушени и покриват в този си вид цели склонове. Повърхностните води и реките преотлагат кремъчните материали и ги наслагват по терасите, като често тук те отново биват покривани от седименти. Тази сложна стратиграфска ситуация изисква обединените усилия на специалисти от различни области (геоморфолози, петрографи, палеоботаници и пр.) за изясняването на процесите, свързани с формирането на терасите, първоначалното местоположение на кремъчните суровини и пътищата за тяхното разпространение.

При проучването на находищата на кремъчните суровини върху речните тераси бяха открити редица палеолитни находища.

П. Станев (Велико Търново)

РАЗКОПКИ НА НЕОЛИТНО СЕЛИЩЕ НА ТЕРИТОРИЯТА НА С. САМОВОДЕНЕ, ВЕЛИКОТЪРНОВСКИ ОКРЪГ

Неолитното селище Самоводене е разположено на средно висока тераса на територията на съвременното селище, в непосредствена близост до левия бряг на р. Янтра.

През 1983 г. проучванията продължиха в квадратите на сектори V и Vб върху площ от 300 кв. м. Изследвани бяха I и II строителен хоризонт.

По време на археологическите проучвания на I строителен хоризонт бяха намерени оръдия на труда от камък, кремък, кост и рог, керамични фрагменти и животински кости. Едно сравнително добре запазено жилище и подови замазки на две пещи се разкриха във II строителен хоризонт. При зачистването на опожареното наземно жилище бяха открити шест добре запазени глинени съда, под два от които се установи наличие на овъглена пшеница. Северно от него започва разкриването на второ опожарено жилище. Югоизточно от разкритото опожарено жилище бе открита част от под на пещ. Намерени бяха и значителни количества оръдия на труда от камък, кремък, кост и рог, керамични фрагменти и животински кости.

Материалите от I строителен хоризонт се отнасят към края на средния неолит и са синхронни на V хоризонт от неолитното селище Качица от басейна на р. Янтра и култура Караново III в Тракия. Втори строителен хоризонт от неолитното селище Самоводене принадлежи към развития етап на средния неолит и е синхронен на Усое I в Североизточна България и Караново III в Тракия.

М. Чохаджиев (Перник)

РАЗКОПКИ НА ПРАИСТОРИЧЕСКОТО СЕЛИЩЕ КРАЙ С. ГЪЛЪБНИК, ПЕРНИШКИ ОКРЪГ

През 1983 г. разкопките на праисторическото селище край с. Гълъбник, Пернишки окръг, се проведоха на два участъка — централния сондаж и западното продължение.

Първоначално се разкопа северната част от централния сондаж на площ от 200 кв. м. Достигна се дълбочина от 3,15 м. На дълбочина 2,30 м се разкри североизточната част от жилището, известно от разкопките през 1982 г. в южната част на централния сондаж. Така цялото жилище има размери 7,20 м х 6,60 м. Ориентирано е североизток-югозапад с вход от дългата, югоизточна страна, който има ширина 0,85 м.

В североизточния край на централния сондаж, на дълбочина 2,10 м, под горяла деструкция се попадна на пещ и огнище, около които се намериха оръдия на труда, фрагменти от керамика, два рисувани съда и над 10 000 мъниста от камъчета, кости и миди. Засега това е най-голямата колекция от такива маниста, известна на Балканския полуостров. В единия от расуваните съдове се откриха зърна от грах, между които бе поставена халка от мида спондилус.

През 1983 г. се проучи изцяло етапа с тъмно рисувана керамика от централния сондаж. През следващата година остана да се проучи пластът, съдържащ етапа с бяло рисувана керамика, който има дебелина над 1,00 м и най-ранните му хоризонти попадат под сегашното ниво на подпочвените води (под 4,10 м).

Западно от централния сондаж се разкопа участък от 800 кв. м на дълбочина до 1,50 м. Проучването му започна през 1982 г. поради откриването на средновековен некропол върху праисторическото селище. Първоначално се попадна на смесени материали от неолита, енеолита, бронзовата и желязна епоха. Едва на около 1,40 м се попадна на горели деструкции, под които се разкриха разбити части от подове на жилища и много материали от ранния неолит с тъмно рисувана керамика. В югоизточния край, до централния профил, се установиха струпвания от горели деструкции, които ще бъдат проучени през следващата година.

А. Радунчева, В. Николов (София)

РАЗКОПКИ НА НЕОЛИТНИТЕ СЕЛИЩА В М. ДЕЛНИЦИТЕ КРАЙ С. ЕЛЕШНИЦА, БЛАГОЕВГРАДСКИ ОКРЪГ

Неолитните селища в м. Делниците се намират на около 2 км западно от с. Елешница и на 150-200 м от левия бряг на река Места. Останките от раннонеолитното селище се откриват в южния край на местността, а тези от къснонеолитното — в северния. Регистрирани са от К. Масларов (уредник на музейната сбирка към Профсъюзния дома на културата в Елешница), който участвува и в разкопките.

Проучването се проведе на двете селища, всяко от които с площ около 3 дка. Направен бе по един сондаж с размери 5 х 20 м, с оглед по-нататъшното цялостно проучване на обектите.

В рамките на сондажа на раннонеолитното селище бяха установени останки от два жилищни хоризонта и затворени от тях ями в стерилната глина. Дебелината на двата хоризонта е 0,60—0,80 м, а дълбочината на ямите — до 1 м надолу. В първия хоризонт са фиксирани останки от две пещи, а във втория — подова замазка и пещ от друго жилище. Вторият хоризонт покрива три големи ями, които са по-ранни и евентуално направени и запълнени в приблизително едно и също време. Характеристика на материалната култура и на трите хронологически хоризонта дава рисуваната с бяла боя фина керамика. Тя позволява причисляването на това селище към обхвата на раннонеолитната култура Караново I. Установени са огладени каменни оръдия, оръдия от кремък, рог и кост, фрагменти от антропоморфни статуетки, части от култови масички, един амулет с форма на змийска глава от яспис, керамични тежести за отвесен тъкачен стан и други находки.

В рамките на този сондаж беше проучена по-късна яма. В нея бяха установени фрагменти от поне 10 керамични съда. Един от тях е широка и дълбока паница с профилирано навътре устие и с две хоризонтални дръжки. Под устието отвън е нанесен широк графитен пояс, а отвътре — също такъв пояс, от който излизат широки вертикални ленти към дъното. Срещат се още няколко такива паници, но с по-малки размери. В ямата беше намерено и малко медно шило с дръжка от рог на елен, а също и горната зооморфна част на култово керамично стълбче. Бяха регистрирани още около 20 цели и фрагментирани горни хромелни камъни и част от хаван. Засега материалите от ямата отнасяме към късната бронзова епоха.

В рамките на сондажа на къснонеолитното селище бяха установени също два жилищни хоризонта и затворени от тях ями в стерилната глина. Дебелината на двата хоризонта е средно около 0,90 м, а дълбочината на ямите — до 0,40 м надолу. В първия хоризонт са установени останки от жилище с добре запазена основа на пещ. Във втория хоризонт са установени също останки от жилище със силно разрушена основа на пещ. Жилището от първи хоризонт е покривало останките от жилището във втори хоризонт; основите на двете пещи са точно една над друга.

Установени са две плитки ями, покрити от втори хоризонт. Материалите в тях са малобройни. Други две ями прорязват първи и частично втори хоризонт. Намерените в тях материали типологически следват материалите от първи хоризонт.

Материалната култура от второто селище в м. Делниците намира аналогии в къснонеолитното селище в м. Кременик край Сапарева баня (I хоризонт).

Л. Перничева (София), и И. Кулов (Благоевград)

РАЗКОПКИ НА ПРАИСТОРИЧЕСКОТО СЕЛИЩЕ КРАЙ С. БЪЛГАРЧЕВО, БЛАГОЕВГРАДСКИ ОКРЪГ

През 1983 г. археологическите разкопки на праисторическото селище край с. Българчево бяха съсредоточени предимно в северния сектор. На площ от 600 кв. м се разкриха останките на два жилищни хоризонта. По-ранният от тях в западната част на изкопа лежи върху материк, а в източната част проучването му не е довършено. От този хоризонт се разкри едно цяло жилище с размери 8.60 x 6,00 м и две части от жилища. Всички са били опожарени и са оставили солидни строителни останки. Жилищата са имали дървена конструкция от цели и цепени колове, плет и глинена мазилка. В северната част на жилище № 1 и в западната част на жилище № 3 се разкриха части от силно трамбовани подове, измазани с дебела замазка от глина. В същия сектор на жилище № 3 имаше останки от глинен подиум.

По-късният строителен хоризонт почти повтаря плана и ориентировката на по-ранния. Към него принадлежат две цели и две части от постройки, изградени по същия начин. Жилище № 1 и жилище № 3 имат слабо изместване на северозапад от съответните по-ранни жилища и малко по-малки размери. Интересен елемент в строителството на тези жилища е вторичната употреба на подбрани от опожарения хоризонт отухлени късове глинена замазка с приблизително еднакви размери и форма. С такива късове, наредени в единични и двойни редове, са укрепвани и изолирани някои сектори на стените.

Вторият хоризонт се отнася към началото на средния неолит. Грубата и обикновена керамика се характеризира с голямо разнообразие от вдлъбнат с инструмент, с пръсти или нокът орнамент, както и с изкуствено загрубяване на повърхността на съдовете. Фината керамика е сива, сиво-черна; преобладават биконичните и цилиндричноконичните форми. В керамичния комплекс от по-ранния хоризонт се срещат редица ранненеолитни традиции, предимно във формата и цвета на съдовете. Рисуваният орнамент е тъмнокафяв върху червена или кремава основа. И за двата етапа, наред с другите оръдия на труда, са характерни многобройни оръдия от кварцови отломъци.

Паралели на проучените комплекси се срещат в земите на запад и на юг от района на Средна Струма, но със специфично и продължително местно развитие през прехода от ранния към средния и през средния неолит.

Г. Ил. Георгиев, В. Николов (София)

РАЗКОПКИ НА НЕОЛИТНОТО СЕЛИЩЕ КРЕМЕНИК КРАЙ САПАРЕВА БАНЯ

През 1983 г. продължи проучването на първи строителен хоризонт. Бяха разкопани около 750 кв. м на дълбочина до 0,30 м.

В квадрати L_9 и $_{10}$ бяха разчистени останките от двуделно жилище с размери: дължина 10,40 м (изток-запад) и ширина 5,15 м (север-юг). Ориентацията му спрямо посоките на света е с отклонение около 30°. Изградено е било от два реда колове — общо 122 броя, с диаметър в долната част между 0,15 и 0,25 м. Дебелината на стените е била около 0,50-0,60 м. Входът на жилището е бил приблизително в средата на южната му стена, като се е влизало в източното помещение. В югоизточния му ъгъл се намира основа на пещ със запазени размери 1,20 x 1,40 м. Преградата между двете помещения е била от един ред колове. В нея е имало отвор. В югоизточния ъгъл на западното помещение се намира огнище със запазени размери около 0,80 x 1,20 м. Подът на жилището е бил от жълто-зелена трамбована глина. По всяка вероятност постройката е била опожарена, но при обработката на почвата строителните останки са били разнесени.

На цялата разкопана площ са регистрирани около 25 цели и фрагментирани огладени оръдия на труда, осем каменни чукалки, фрагменти от около десет точила от пясъчник, около 40 цели и фрагментирани керамични тежести на отвесен тъкачен стан, пет тежести за прашка.

Сред керамиката преобладава грубо изработената, с релефна украса. Срещат се главно гърневидни съдове, понякога с по две големи хоризонтални дръжки с кръгло напречно сечение. Почти всички останали съдове от тази група са паници и купи. Грубите съдове са изработвани от глина със значителен примес от пясък.

Събраните многобройни фрагменти от фини керамични съдове допълват характеристиката на къснонеолитния керамичен комплекс в долината на р. Струма. Най-често се срещат дълбоките паници с удебелен и хоризонтално отрязан ръб на устието и плитките паници с удебелен отвътре ръб на устието. И двата типа съдове имат обикновено сиво-черна матова повърхност, но понякога са украсени в техника bleck topped. Срещат се сравнително често и биконични купи с черна повърхност или графитна ангоба. Характерни за късния неолит в района са дълбоките паници с черна повърхност, слабо завит навътре и удебелен отгоре ръб на устието. Регистрирани са фрагменти от биконични купи с две вертакални дръжки с израстък, разширени при долното си захващане; имат кафява или сиво-черна повърхност. Установени са франгменти от цилиндрични съдове и от съдове с врязана и набодена украса. Интерес предизвикват няколко големи фрагмента от паници и купи с червено лаково покритие, понякога и върху двете страни. Това покритие е нанесено върху светлокафявата ангоба на съдовете. Накрая трябва да споменем и останките от паници с добре изгладена, дори излъскана вътрешна повърхност и груба външна. Те са снабдени с по две триъгълни уши (понякога с дупка), захванати към устието.

Регистрирани са още цели и франгментирани антропоморфни и зооморфни фигури. Между находките са и фрагменти от около 35 култови масички с врязана украса, част от призматичен предмет с врязана украса, няколко фрагментирани капачета с антропоморфно изображение отгоре, част от няколко антропоморфни съдове с висока шия, антропоморфно изображение върху пръчковидна дръжка на съд и други.

Първи строителен хоризонт се отнася към късния неолит в долината на р. Струма. Синхронизира се с култура Винча-Тордош II.

Х. Тодорова (София)

РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ „КРЕМЕНИЦА“ ПРИ С. ТОПОЛНИЦА, БЛАГОЕВГРАДСКИ ОКРЪГ

През 1983 г. продължиха разкопките на обект „Кременица“ край с. Тополница. Проучваха се квадрати G 10 — M 11 по протежение на граничната линия, в които през предишните години бе проучен III хоризонт. Във всички изброени квадрати бе проучен II хоризонт на селището, чийто културен пласт се състои от черна, наситена с въглени пръст. Подовите нива са маркирани от струпвания от камъни, от подиумите на пещите, както и от няколко керамични килима. Хоризонтът е почти ликвидиран при нивелацията на терена за построяване на жилищата от III хоризонт, така че II хоризонт се проследява главно в ями в квадрати I 10 — H 10. В квадрати K 11 — L 11 се очерта субструкцията на голямо наземно жилище с правоъгълна форма и размери 8 x 6 м, ориентирано изток—запад.

В квадрати M 11, Y 11, I 10 и H 10 бе изчерпан културният пласт с проучването на I жилищен хоризонт, който се състои от вкопани в земята жилища със сложна конструкция. Отделните помещения са разделени едно от друго с отвесно врязани в жълтия льос стени, които вероятно са продължавали над уличното ниво.

В квадрати H 10 — G 10 бе констатирана вкопана сграда, от която се разчистиха три овални помещения. В периферията на две от помещенията, обозначени като землянки 2 и 5 А, на височината на древното ниво, са били разположени кръгли пещи, чиито деструкции се откриха свлечени в землянките.

В квадрати Y 11 — I 10 бе проучена друга вкопана сграда, обозначена като землянка 3. Входът ѝ е откъм източната страна, а срещу него е огнището, оградено с нисък перваз.

В квадрати M 11 — L 11 се разкриха две вкопани съоръжения. Те имат правоъгълна форма. Подът им е покрит със силно трамбован пепелив слой, богато наситен с дребни фрагменти.

Жилищата са вкопани средно 0,50—0,70 м от нивото на древния терен. Те имат еднаква ориентация и са разположени паралелно една спрямо друга. Проученият досега терен е компактно застроен. В терена между землянки 3 и 5 се установиха редица дупки от големи колове с диаметър 0,30—0,40 м, които очевидно са носили покривната конструкция. Тя вероятно е била покрита с глинесто-чакълест слой, който се откриваше както в горната част на запълнителя на землянките, така и в терена между вкопаните обекти. Този чакълест слой не произхожда от основата на могилата, а очевино е донесен тук от другаде.

Керамичният материал, открит в I хоризонт, представлява един по-ранен етап на находките от III хоризонт.

Изчерпването на културния пласт показа, че се касае за четирислойно селище от времето на финала на късния неолит, прерастващ в един ранноенеолитен хоризонт, представен в разорания IV хоризонт. Последният съдържа керамика, украсена с графит и материали от тип Галепсос и Акропотамос. В по-долните хоризонти находките Галепсос не се срещат, както и украсата с графит, а тип Акропотамос се среща само в най-ранния си вариант.

Х. Тодорова (София)

РАЗКОПКИ ПРИ С. ДУРАН КУЛАК, ТОЛБУХИНСКИ ОКРЪГ

През 1983 г. продължи проучването на праисторическия некропол край с. Дуранкулак, Толбухински окръг. В южната периферия на некропола бе проучена площ от около 1500 кв. м, на която бе достигната дълбочина от 1,50 до 2,10 м. Установено бе, че древната конфигурация на терена е била много по-стръмна и е образувала стъпало по линията на днешната хоризонтала 90,06. На това място на носа, под стъпалото, бе констатиран терен, незает от погребения, който може би е представлявал площадка за събиране на хората, вземащи участие в погребалните ритуали. Енеолитният некропол се разгръща около тази площадка в посока юг, изток и запад. В най-южната част от проучения терен по линията на хоризонталата 90,03 изблика подпочвена вода, което наложи разработването на специална методика за проучването на погребенията, намиращи се под нивото на водата. Тук бяха проучени десет сравнително богати погребения.

Гъстотата на погребенията върху останалата площ на некропола е различна. Забелязват се концентрации или редици от 5 до 10 гроба и празни участъци между тях. В редиците са погребани както мъже, така и жени и деца. Най-богатите мъжки погребения бяха открити на най-голяма дълбочина — до 2,10 м, а кенотафите и женските погребения на 0,50—0,80 м по-плитко. Плитко са разположени и някои мъжки погребения без инвентар. 90 % от гробните ями са покрити с каменни плочи, които по време на първата фаза на културата Варна са вертикални или наклонени от към източната страна на погребания. При едно женско погребение бе констатирано дървено покритие на гробната яма, носила покриващите плочи, които в последствие са хлътнали в ямата. Сред богатия погребален инвентар изпъква керамиката, поставена над и около главата, в близост до устата или върху гръдния кош. Украшенията са разнообразни: диадеми от мида спондилус, медни пластинки от колан, медни пръстени, гривни, игли за коса, колиета от малахитови, костени, спондилусови, халцедонови и златни мониста и други. Върху преден зъб се откри навита като коронка медна пластина.

От хронологическа гледна точка погребенията обхващат I, II и III фази на културата Варна и късните етапи на културата Хамънджия. Забелязват се тесни връзки с културата Триполие AIII и BI, което дава добри възможности за синхронизиране на културата Варна с културата Кукутени — Триполие.

В кв. 30б се попадна на три антични погребения. Те бяха маркирани с по една изправена плоча до главата и краката. Едното погребение съдържаше желязна махейра, другото бронзово огледало, желязно ножче и кръгло бронзово изделие с израстък до ножчето. И в двете погребения червената боя от савана на погребания бе размита, проникнала в пукнатините на земята и обагрила повърхността под скелета. Погребението с огледало бе нарушило детско погребение, съдържащо колие от светлосини мониста, червенофирнисов прешлен за вретено, червенофирнисова тънкостенна паничка, кана от жълта глина и купичка, на чиято шийка са изрисувани арфа, киликс, кантарос, тъкачен стан, мрежа, фригийска шапка и др. Гробовете датират от края на V — началото на IV в. пр. н. е., вероятно съвременни на храма на Кибела от острова.

В сектор „нивата“ продължи проучването на неолитното селище на площ от 475 кв. м. Достигната бе дълбочина 0,80—1,00 м. Започна се с проучването на землянка № 2, която има приблизителни размери 12 на 8 м и е вкопана до 1,20 м в льоса. Макар през този сезон обектът да не бе проучен изцяло то близостта му до землянка № 1 показва гнездово застрояване на терена. Откритата керамика се отнася към началото на късния неолит — 1 фаза на културата Хамънджия.

Ив. Иванов (Варна)

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА РАННО ЕНЕОЛИТНО СЕЛИЩЕ ПРИ С. СУВОРОВО, ВАРНЕНСКИ ОКРЪГ

През 1983 г. при строителни работи за шосе, свързващо селата Суворово и Дръндар, Варненски окръг, в изкопаната от машините пръст са били забелязани късове от глинени съдове, кремъчни, каменни и костени сечива.

От проведените спасителни археологически разкопки се установи, че в м. Корията, на 1,5 северно от с. Суворово, е съществувало ранноенеолитно селище. Изследванията на трасето на пътя бяха на площ от около 450 кв. м. Наред с праисторическите материали бяха намерени и находки от античността и ранното средновековие, селища от които има в близко съседство. На проучената площ бяха открити запазени малка част от четири жилища. Установени бяха два жилищни хоризонта — долен от ранната енеолитна епоха, към когото принадлежат основите на жилищата и горен — от късната енеолитна епоха. От него произхождат само фрагменти от глинени съдове, тъй като той е напълно унищожен от селскостопански работи в района.

Проучените части от четири жилища дават основание да се смята, че размерите им не надминават 6-8 м в дължина и 4-6 м в ширина при основна ориентация североизток — югозапад. Най-същественото откритие в архитектурно отношение е запазената голяма част от северозападната стена на жилище № 1, която в основата си има един или два реда малки и груби необработени камъни. Те са били поставени в основата на жилището. Тази част от жилището е била най-уязвима от ветровете в дефилето, където е разположено селището. Останалите три жилища са сравнително отдалечени едно от друго — средно 10-12 м, но точното жилищно разположение може да се установи при разкопки на по големи площи.

Особено внимание представлява комплексът от жилище № 1, тъй като то е изгоряло напълно и е било покрито по-късно от основата на друго жилище. В останалата след строителните работи част от това жилище бяха намерени на място около 60 глинени съда (някои от които цели), хромел, каменни и костени сечива. Важно значение имат намерените глинени съдове, които ще допринесат за изясняването на типологията на керамиката от ранната енеолитна епоха в Североизточна България.

Археологическите материали от ранноенеолитното селище при с. Суворово, Варненски окръг, намерени през 1983 г., са над 200. Преобладават глинени съдове, сред които с особено добре изработени са т. нар. фруктиери на високо, кухо столче. Значителна част от големите съдове-хранилища (в два от тях беше намерено овъглено зърно), някои от които са с врязана и инкрустирана геометрична украса. Сред останалите находки трябва да се отбележат костените предмети с назъбена работна част, използвани за отпечатване на орнаменталните мотиви в полузасъхналите съдове. Често пъти в тях е инкрустирана бяла глина от намереното наблизо находище.

А. Радунчева (София), В. Мацанова (Пазарджик),
Б. Колева (Пловдив), А. Шукерова (Кърджали)

РАЗКОПКИ НА СЕЛИЩНАТА МОГИЛА ДО С. СЕДЛАРЕ, КЪРДЖАЛИЙСКИ ОКРЪГ

През 1983 г. беше проучено II строително ниво на селищната могила до с. Седларе. То се отнася към първата половина на каменномедната епоха. Установено бе, че начинът на градеж е напълно идентичен с известния ни вече от проучването на по-горния строителен хоризонт. Стените са били построени от добре трамбована глина и облицовани отвътре и отвън с тънки каменни плочи. Подовете им са били настлани също с ломени от близката околност каменни плочи. За сега този начин на градеж е засвидетелствуван само в това селище. Като най-важна обособеност на постройките от II строително ниво трябва да отбележим това, че работилниците за изготвяне на ясписови и ахатови сечива са се помещавали в специални пристройки към отделните жилища. Тук е

имало и сравнително малки по размер пещи. В непосредствена близост до пещите са били разполагани производствените площадки на пластини и дооформяне на различните видове сечива. На същите места са се намирали и точилните камъни, използвани за заточване и полиране на каменните брадви и тесли. Липсата на производствени отпадъци от доброкачествен кремък показва, че малкото количество оръдия на труда, изработени от тази скала, която не се среща в този район, са били внесени от вън.

Топографията на II строително ниво почти повтаря известния ни вече план на застрояване от по-горния строителен хоризонт. Постройките са били ориентирани с посока север-юг и са били разположени успоредно една на друга.

По време на разкопките през 1983 г. беше установено, че облицованото с каменни плочи землено укрепление, което е включвало най-малко и осем бастиона, е било използвано като отбранително съоръжение и от обитателите на това селище.

Сред материалите, открити при проучването на II строително ниво на селищната могила до с. Седларе, най-многобройни са отломъците, ядрата и готовите сечива, изработени от ахат и яспис. Тяхният брой надхвърля 2000. Намерени са и известно количество каменни брадви и тесли, както и някои цели или годни за реставрация съдове. Особен интерес представляват някои видове антропоморфни изображения, съвършено нехарактерни за нашите земи през енеолита.

Когато говорим за откритите в това селище находки, не можем да не отбележим и факта, че тук почти изцяло липсват видове оръдия на труда, култови предмети и накити, характерни за всички селища от каменномедната епоха, проучени до сега у нас. Напълно отсъствуват костените шила, гладилки, длета и игли за коса. Между находките не се срещат рогови мотики и сохи, а антропоморфната и зооморфна пластика носи твърде специфични черти, които ни позволяват да я свържем с преживелиците на духовната традиция на неолитните обитатели на Мала Азия.

От всичко казано до тук личи, че и това строително ниво е било обитавано от хора, чийто основен поминък е било производството на каменни сечива, основното количество от които е било предназначено за размяна. Основната насока на икономиката тук е била производствено-търговска.

А. Радунчева (София), Б. Колева (Пловдив)

РАЗКОПКИ НА ПРАИСТОРИЧЕСКАТА СЕЛИЩНА МОГИЛА ДО С. ДОЛНОСЛАВ, ПЛОВДИВСКИ ОКРЪГ

През 1983 г. започна проучването на селищната могила в м. Лопките до с. Долнослав, Пловдивско.

Извършена бе предимно техническа работа по подготовката на обекта за започване на системни стратиграфски разкопки, обхващащи цялата площ на могилата и най-близките и прилежащи райони. Направено бе и геодезично заснемане.

Археологическите работи през този сезон се заключаваха предимно във вдигането на най-горния орен пласт. Дебелината му достигаше на места до 0,50 м. Почти на цялата площ, освободена от орницата, се достигна до дебели струпвания от горели мазилки, бележещи райони на жилища.

Както събраният по повърхността материал от предварителните обхождания, така и керамиката и предметите, намерени в разрушения от съвременната обработка на земята пласт, показват, че селището е било обитавано от ранната новокаменна епоха до края на неолита. Засега селище от бронзовата епоха не е открито в близката околност.

Между намерените до сега материали правят впечатление някои каменни оръдия на труда, изработени по всяка вероятност от яспис и ахат. Значителен е броят на предметите, свързани с култа. Най-значителен от тях е една много добре запазена статуетка, изработена от бял мрамор.

Ст. Чохаджиев (Кюстендил)

РАЗКОПКИ НА ЕНЕОЛИТНОТО СЕЛИЩЕ В М. ЧАРДАКО КРАЙ СЕЛО СЛАТИНО, КЮСТЕНДИЛСКИ ОКРЪГ

През 1983 г. продължиха археологическите разкопки на селището. Проучена бе площ от 1000 кв. м на дълбочина от 0,60 до 1,20 м.

Открити бяха около 400 находки.

Допроучен бе започнатият през 1982 г. II строителен хоризонт. Разкрита бе част от жилище с полуразрушена основа на пещ. Пещта е изградена от големи речни камъни. Открити бяха части от глинобитни стени. Намери се фрагмент от такава стена с врязана украса — вписани меандри, начупени линии, точки и др.

От оръдията на труда преобладават каменните тесли. Не бе открито нито едно оръдие на труда с дупка за поставяне на дръжка.

Керамиката от този хоризонт повтаря известните форми и украси от миналия сезон.

Трети строителен хоризонт е на дълбочина от 0,60—0,80 м. Бяха открити само три пещи. Пещите са изграждани по познатия от по-късните селища начин. Прави впечатление липсата на оръдия на труда и средноголеми керамични съдове. Откриват се или много малки съдчета, или големи хранилища. Вероятно селището е било напуснато организирано и жителите му са имали възможност да вземат със себе си по-голямата част от вещите си. Изключение прави жилището в кв. Л$_{12}$, където е запазен почти целият инвентар.

В керамиката се забелязват значителни промени. Намалява количеството на съдовете-хранилища с профилирано навън устие, а се увеличава броят на съдовете с остробиконична форма. Намалява рисуваната с графит украса, а се увеличават комбинираната и релефната. Появяват се точки и дупчици в хоризонтални и вертикални линии. Почти изчезват дъната с „пиктограми“.

Между III и IV хоризонт бе констатиран хиатус с дебелина около 0,10 м.

Четвърти строителен хоризонт е на дълбочина от 0,90 до 1,20 м. От него бе проучена само част от жилище в кв. К$_8$. От жилището са запазени пещта, съоръжение, приличащо на основа на пещ и глинобитен подиум. Разчистена бе част от таван или площадка за сушене, изработена от плътно долепени един до друг колове, измазани от горната страна с глина.

Увеличава се броят на остробиконичните форми на съдове, а така също и броят на вертикалните дръжки с израстък.

Продължава да намалява графитната украса за сметка на канелюрната. Увеличава се броят на съдовете, украсени с техника „bleck topped“. Увеличава се и количеството керамика тип „Галепсос“.

Непроучен е още последният — V строителен хоризонт. Засега може да се приеме, че енеолитното селище край с. Слатино обхваща целия ранен енеолит. Хронологически обектът се вмества между късонеолитните селища край гр. Сапарева баня и Тополница и енеолитното селище край с. Дяково — Кюстендилски окръг.

Близки аналогии се откриват на север — с култура Градешница и Винча, с култура Марица I-III в Тракия и множество селища между устието на Струма, Места и Марица, по Беломорското крайбрежие на Гърция.

М. Кънчев, Т. Кънчева (Н. Загора)

РАЗКОПКИ НА СЕЛИЩНАТА МОГИЛА ПРИ С. СЪДИЕВО, СЛИВЕНСКИ ОКРЪГ

През 1983 г. продължиха спасителните разкопки на селищната могила при с. Съдиево. Проучена бе площ от 1600 кв. м. Изчерпан беше окончателно III строителен хоризонт в северната и западна част на сондажа и IV строителен хоризонт — на останалата площ.

III строителен хоризонт — дълбочина 1,20 м от повърхността. Разкриха се основите на едно жилище. Размерите му не са уточнени. Запазена е основата на голяма пещ, с две разширения в южната част, с размери: 2-2,35 м.

IV строителен хоризонт — дълбочина 1,50 м. В него са разкрити основите на две жилища. Жилище № 1 има четириъгълна форма. Запазени са части от южната и западна стена. Разчистиха се останки от подовата замазка от жълтеникава, трамбована глина. В жилището се разкриха две полуразрушени основи от питоси и голям, дебелостенен съд, в който се намери овъглено зърно. Жилището е с размери: 7,30—4,70 м. Непосредствено на изток от него се разкри основа на голяма пещ.

Жилище № 2 е с неустановени размери. Проучването му не е завършено. На север се разчистиха две успоредни, много добре запазени стени, на височина — до 0,30 м и дебелина — от 0,16 до 0,34 м. На север от тях има основа на пещ, със запазена част от свода и глинена площадка. В района на жилището се разчисти още една основа на пещ, със запазена част от свода, на височина 0,20 м и глинено стълбче в предната част, с височина — 0,30 м, а в близост с пещта — зърнохранилище с кръгла форма.

На нивото на IV строителен хоризонт се установиха основи на още шест пещи, като при четири е запазена част от свода. Интересна е пещта, на която замазката е подновявана три пъти. Разкриха се основи на питоси и четириъгълно зърнохранилище, с размери: 1,50 x 1,35 x 0,20 м.

Намерени бяха голям брой оръдия на труда от камък, кремък, кост и рог на елен. Преобладават каменните чукала и гладилки, а също така — каменни брадви и тесли, мотички и чукове от рог на елен и др. В селището бяха намерени фрегменти от гривни, изработени от мида spondylus, свидетелствуващи за връзките на местното население със Средиземноморието.

Сред култовите предмети преобладават идолите, изработени от кост и глина. Костените идоли са два типа: триръбести и плоски. Триръбестите са съвсем схематични, а плоските — с очертани чрез врязване части на лицето и тялото. Глинените идоли са също два типа: цилиндрични, схематични и добре оформени, с всички подробности на тялото и изразена бременност.

Намериха се и няколко франгмента от фалуси, изработени от глина и фрагмент от култова масичка.

При разкопките беше намерено много голямо количество фрагментирани и цели глинени съдове. Преобладават: паници, чаши, купи, главно с биконична форма, големи биконични съдове и др. Украсата е богата — релефна, врязана, набодена, с боя и графит. Много интересни са съдовете, украсени от двете страни с графитен орнамент — успоредни линии и спирали.

Материалите от селищната могила при с. Съдиево се отнасят както следва: III строителен хоризонт — към началото на късния енеолит — култура Варна, Коджадермен, Гумелница, Караново VI; IV хоризонт — към края на средния енеолит — култура Марица IV, Караново V преходна фаза, преходна фаза Варна Салманово (Сава IV).

Н. Попов (Шумен)

РАЗКОПКИ НА СЕЛИЩНАТА МОГИЛА КРАЙ ГР. СМЯДОВО, ШУМЕНСКИ ОКРЪГ

През 1983 г. продължиха разкопките на селищната могила край гр. Смядово, Шуменски окръг. Проучен е IV строителен хоризонт в част от западната ѝ половина. Разкопани са районите на три от локализираните в предишните сезони жилища. Сред находките най-голям интерес предизвиква колективната находка от глинени съдове, открити в югозападния ъгъл на жилище № 3. Тя се състои от 65 глинени съда. Формата им е биконична с подчертан среден ръб или заоблена средна част, с прав или слабо завит навън ръб на устието. По размери те се делят на четири групи, трите първи от които са със заоблена средна част, а четвъртата, най-многобройната, с подчертан среден ръб. С изключение на две съдчета от последната група, на всички горната част има негативно рисувана с графит украса. Орнаментът е няколко вида. Едни съдчета са украсени с хоризонтални успоредни линии, други с групи от по две или три косо разположени линии, завършващи с елипсовидно поле, трети — с редуващи се една след друга три или четири стрелки. Средните части на една част от вазовидните съдове са торквирани, други са украсени с две или три хоризонтални редици от вертикални дъги, при трети двете украси са комбинирани.

Сред откритите извън жилищата материали привличат внимание трите колективни находки от кремъчни оръдия.

Откритите археологически материали дават възможност IV строителен хоризонт от западната половина на селищната могила край гр. Смядово да се датира към II фаза на културата Коджадермен — Гумелница — Караново VI.

Продължи работата в стратиграфския сондаж в източната половина на могилата. Проучен бе II строителен хоризонт на дълбочина 2,05 м. Жилища и други съоръжения не бяха открити. Получените находки и масов керамичен материал дават основание вторият строителен хоризонт от сондажа в източната половина на могилата да се отнесе към II — III фаза на културата Коджадермен — Гумелница — Караново VI.

П. Станев (Велико Търново)

РАЗКОПКИ НА СЕЛИЩНА МОГИЛА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ДЖУЛЮНИЦА, ВЕЛИКОТЪРНОВСКИ ОКРЪГ

Селищната могила в землището на с. Джулюница е разположена върху ниска тераса на около 300 м западно от гара Джулюница. В непосредствена близост до нея се намира извор, чиито води се вливат в р. Янтра. При строителството на ж. п. линия София — Горна Оряховица — Варна известна част от северната половина на могилата е била унищожена. Промяната на трасето на магистралата София — Велико Търново — Варна в района на с. Джулюница наложи провеждането на спасителни археологически разкопки върху северната част на селищната могила.

През 1983 г. проучвания се проведоха в квадратите на II и III сектор върху площ от 275 кв. м. След цялостното зачистване на могилата и тахиметричното и заснимане започнаха спасителни археологически разкопки. Проучени бяха седем строителни хоризонта от средния и късен халколит.

В хумусния пласт на могилата се откриха керамични фрагменти от ранната бронзова епоха. Такива обаче не се намериха при проучването на първи строителен хоризонт. Във всичките седем строителни хоризонта се откриха следи от опожарени наземни жилища или от подове на пещи. Най-значителни опожаряванията са в първите два и в седми строителен хоризонт. В VII хоризонт те са повсеместни. Цялостното проучване на хоризонта, както и на оставащите под него два или три строителни хоризонта ще продължи и завърши през 1984 г.

Откритите значителни количества археологически материали показват, че селищната могила до с. Джулюница с малки прекъсвания е била обитавана през средния и късния халколит. Археологическите материали от селищната могила имат паралели в Хотнишката селищна могила в басейна на р. Янтра и се синхронизират с култура Овчарово в Североизточна България, култура Коджадермен — Гумелница в Североизточна България и култура Караново VI в Тракия.

В. Гергов (Плевен)

РАЗКОПКИ НА ПРАИСТОРИЧЕСКОТО СЕЛИЩЕ В М. „РЕДУТИТЕ“ ПРИ С. ТЕЛИШ, ПЛЕВЕНСКИ ОКРЪГ

Целта на археологическите разкопки през 1983 г. е завършване проучванията в Източния сектор на обекта, събиране и обработка на находките и масовия керамичен материал. Това се налагаше поради премахване на защитната конструкция на обекта.

Разкрити бяха основите на три жилища от I хоризонт и две от II хоризонт. Жилищата са били изграждани с глинобитна техника и имат дължина 8 — 10 м и ширина 3,5 — 4 м. Интерес представлява глиненият олтар от жилище № 28, отнасящо се към I хоризонт. Олтарят е изработен от добре изпечена глина, примесена с плява. Има трапецовидна форма и дъговидно сечение. Лицевата страна е добре загладена, украсена с орнамент, нанесен с червена и бяла боя. Олтарят има височина 1,15 м, ширина при основата 0,65 м, ширина в горната част 0,62 м и максимална дебелина 0,15 м.

Открити са 180 находки — глинен модел на човешки крак, украсен с графит, три статуетки на седящи богини, колекция от добре запазени керамични съдове и оръдия на труда.

Проучванията потвърдиха досегашните данни за стратиграфията и датировката на селището: I хоризонт — класическа фаза от развитието на къснохалколитния комплекс Криводол — Салкуца — Бубани.

II хоризонт — финал на халколита в горепосочения комплекс.

III хоризонт — култура Телиш. Дискусионен е въпросът за периода дали е постхалколит, преходен период или бронзова епоха. Стратиграфската и хронологическа позиция на култура Телиш е ясна — след Криводол — Салкуца — Бубани и преди Магурата — Коцофени — Езеро. Значителната проучена площ, точна стратиграфия и богатство на археологически находки превръщат култура Телиш в отправен репер при изясняване на гореизложените проблеми.

В. Илчева (Велико Търново)

РАЗКОПКИ НА ПРАИСТОРИЧЕСКОТО СЕЛИЩЕ ХОТНИЦА — ВОДОПАДА, ВЕЛИКОТЪРНОВСКИ ОКРЪГ

През 1983 година продължиха разкопките на праисторическото селище в местността Водопада край село Хотница, разположено на 2,5 км западно от селото, на десния бряг на река Бохот. Разкопките бяха извършени в продължение на три месеца средно с 12 работника — пенсионери върху площ от 500 кв. м.

Продължи работата в сектор III, започната през минали сезони до изчерпването на културен пласт от II хоризонт. В кв. III_{11} и III_{12} беше разкрита голяма дълбока яма, която на дълбочина 0,60 м. от нивото на жълтата глина се разделя чрез две площадки на три по-малки ями. Подобна по-малка яма с отстъп и част от друга бяха разкрити в кв. III_{19}. Ямите принадлежат към втори жилищен хоризонт. Разкрито бе стълбище в яма $_5$ и отстъп в яма $_6$, както и пещи до ръба на ямите. В сектор II и IV бяха направени 5 сондажа с посока север-юг. Установи се, че културният пласт на селището продължава в северна посока. В кв. II_{25} в сондаж II беше разкрита основата на силно разрушена пещ № 25, отнасяща се към първи жилищен хоризонт.

Намерени бяха оръдия на труда от камък, кремък, кост и рог, както и голямо количество фрагменти от глинени съдове. От ямите бяха взети няколко проби за изследване по метода на C_{14}.

Материалите от селището в местността Водопада край село Хотница намират най-близки паралели с материалите от култура Чернавода I и съдържат някои елементи на култура Чернавода III, характерни за Северна Добруджа. Някои керамични форми и орнаменти намират аналогии с материалите от Телиш III. Селището се отнася към най-ранния период на бронзовата епоха у нас.

М. Аврамова (София), Д. Райчев (Чепеларе)

РАЗКОПКИ В ЯГОДИНСКАТА ПЕЩЕРА, СМОЛЯНСКИ ОКРЪГ

През 1983 г. бяха проведени археологически разкопки в Предверието на Ягодинската пещера при с. Ягодина — Смолянски окръг.

Пред входа на пещерата беше направен контролен сондаж с размери 10 х 1 м в посока север-юг. На дълбочина до 1 м в пръстта и скалните отломъци рядко се откриваха керамични фрагменти от бронзовата и енеолитна епохи, три хромелни камъка и фрагмент от долна човешка челюст.

В Предверието на пещерата бе проучен сектор от 15 кв. м, разположен източно от входа. В сектора бе свален пласт от 1 м. До 0,70 м културните напластявания бяха нарушени от иманярски изкоп, направен след проведените разкопки през 1965 — 1967 г. Поради това откритите керамични фрагменти, кости и други материали са без стратиграфски данни. На дълбочина от 0,70 до 0,80 м бе разчистен пласт от жълта глина с примеси от дребен чакъл без находки. Под този стерилен пласт се разкриха деструкциите от първи хоризонт — силно обгоряла пръст с примеси от въглени и пепел. Под деструкциите бе разчистена добре запазена подова замазка от глина, опалена след полагането ѝ. Дебелина на замазката 1 см. В югозападния край на сектора бе разчистено огнище с овална форма (диаметър 1,10 м). Замазката на огнището с дебелина 4 см лежи направо върху стерилния пласт. Огнището е укрепено с глинен перваз с ширина 7 см, а первазът отвън е допълнително укрепен с вертикално забити каменни плочи. На 1 м северно от огнището в пода е оформена също обмазана с глина яма с размери 0,50 х 0,30 м и дълбочина 0,10 м, в която е бил положен долен хромелен камък. Бяха открити многобройни фрагменти керамика, кости, костени шила, тежести за стан и прешлени за вретено.

Х. Тодорова (София)

РАЗКОПКИ В С. НЕГОВАНЦИ, ПЕРНИШКИ ОКРЪГ

През 1983 г. бяха проведени спасителни сондажни разкопки на праисторическото селище при с. Негованци, Пернишки окръг. Селището е разположено на площ от около 15 — 20 дка, на 1 км западно от стадиона на селото и на 100 м южно от р. Блато. Местността, в която се намира, е била до скоро заблатена. В последните години, с цел пресушаване на блатата, там се прокопават отводнителни канали. Един такъв канал, успореден на р. Блато, широк 6 м и дълбок 3 м, пресича северната част на селището. Частта от селището, разположена южно от канала, се обработва от селскостопански машини.

Проучването бе извършено чрез три сондажа, разположени успоредно (сондаж № 1 — дълж 4 м, шир. 2 м и сондаж № 2 — дълж. 7,50, шир. 2 м) и перпендикулярно (сондаж № 3 — дълж. 12 м, шир. 2 м) на отводнителния канал. В сондажи № 1 и № 2 бе достигната стерилна почва, а сондаж № 3 само частично разкопан. Проучването в сондажи № 1 и № 2 даде представа за стратиграфията и характера на обекта.

Констатирано е, че върху глинен гред, върху заливната тераса на р. Блато, през финалния етап на културата Криводол — Салкуца (фаза IV) е възникнало наколно селище с правоъгълни платформи. Последните са стояли върху гъсто забити, един до друг разполовени и заострени колове, поставени в плитки жлебове. В процеса на експлоатация на първото наколно селище, в резултат от повишаването и понижаването на нивото на водите, от наноси и културни останки се е образувал около 0,60 м дебел културен пласт, в който не личат строителни нива. Той е богат с къснокриводолска керамика. След изоставянето на селището платформите са рухнали, а с тях върху глинестия терен са попаднали деструкциите на сградите.

Следващото селище на това място е от втория етап на ранната бронзова епоха. Откритите материали се отнасят към култура Костолац, фаза Коцофени — Костолац с инфилтрации от страна на културата Вучедол. Няма следи от архитектура. Липсата на нива свидетелствува, че вероятно също става дума за наколни селища. Пластът от бронзовата епоха се отделя стратиграфски от пласта на култура Криводол — Салкуца.

При направената оборка по повърхността на селището, наред с материалите от енеолитната и бронзовата епоха, бяха открити материали от ранната желязна епоха. На обекта има следователно три, несвързани помежду си етапи на обитаване:

първи (долен) — култура Криводол — Салкуца, IV фаза;

втори (среден) — култура Костолац, фаза Коцофени — Костолац;

трети (горен) — ранна желязна епоха (разоран).

Хр. Вълчанова (Смолян)

РАЗКОПКИ В ПЕЩЕРАТА „ХАРАМИЙСКА ДУПКА“ КРАЙ С. ТРИГРАД, СМОЛЯНСКИ ОКРЪГ

Спасителните разкопки в пещерата „Харамийска дупка“ край с. Триград продължиха и през 1983 г.

Допроучен бе културният пласт по линии А, В, С, Д. Установени са три строителни хоризонта.

В кв. $Е_1$ бе намерен идол, изработен от глина с кварцови примеси. Повърхността му е с червено-кафяв цвят. Горната му част е оформена като равнобедрен триъгълник, а тялото — правоъгълник с вдлъбната основа. С къси резки са обозначени устата, очите и ушите. Две вълнообразни, успоредни линии украсяват предната страна на фигурката. Тя е с размери: височина — 0,076 м, и ширина 0,04 м.

В квадрат $Д_9$, на дълбочина 0,43 м се откри шило с четириъгълно сечение, а в квадрат $В_2$ — кама, чиято горна част е с форма на равнобедрен триъгълник. Камата има паралели сред находките от IV строителен хоризонт на Езеро, от селищната могила Кулчето при Асеновград, от некропола при Берекетската могила и Ямбол. Извън пределите на днешните български земи тя има аналогии с екземпляри от Полиохни и от Анатолия. Тези ками се датират към ранната бронзова епоха, към която най-вероятно се отнася и камата от пещерата „Харамийска дупка“.

В трите нива се откриха изработени от камък, кремък, кост, рог на елен оръдия на труда — чукалки, гладилки, шила, длета, игли, хромелни камъни.

Най-голямо е количеството на керамичните съдове: гърнета, чаши, купи и паници — силно фрагментирани.

Имайки пред вид посочените аналогии, както и стратиграфските наблюдения, направени по време на разкопките, би могло да се направи следната предварителна относителна хронология на строителните нива в пещерата „Харамийска дупка“. I жилищно ниво може да се отнесе към т. нар. „преходен“ период от енеолита към бронзовата епоха; II ниво — към ранната бронзова епоха, в което се наблюдават все още силни традиции от „преходния“ период; III — най-горно ниво също така се отнася към ранната бронзова епоха, но вече към нейния по-късен етап.

М. Ковачева, Цв. Вълков, В. Калчева (София)

АРХЕОМАГНИТНО ИЗСЛЕДВАНЕ НА ОБЕКТИТЕ ХАРАМИЙСКА ДУПКА И ЯГОДИНСКА ПЕЩЕРА, СМОЛЯНСКИ ОКРЪГ

За доуточняване на археомагнитната скала на времето в праисторическия период от време продължава събирането и изследването на образци от праисторически обекти.

Предмет на настоящото съобщение са резултатите от археомагнитните изследвания на обектите Харамийска дупка и Ягодинска пещера, Смолянски окръг. Направен е опит за тяхното синхронизиране и упореждане с предварително изследвани обекти от същите или близки епохи.

Съобщава се състоянието на изследванията на образците, събрани от други праисторически обекти през 1983 г. като: Елешница, Благоевградски окръг, Хотница — водопада, Великотърновски окръг и др.

Изследванията са извършени в Геофизичен институт, БАН с участието на геофизика Цветан Вълков от Окръжен музей, Велико Търново.

Яв. Бояджиев (София)

РАДИОВЪГЛЕРОДНИЯТ МЕТОД НА ДАТИРАНЕ — СЪВРЕМЕННИ ПРОБЛЕМИ НА КАЛИБРАЦИЯТА

След като радиовъглеродният метод се наложи като най-перспективен за определяне абсолютната възраст на археологическите обекти и култури, на преден план излезе въпросът за калибрацията на C^{14} датите и от тук — за точността на метода и възможностите му. В настоящия доклад ще бъдат разгледани постиженията и проблемите на калибрацията на сегашния етап на изследване, както и свързаните с тях възможности за приложението ѝ при датиране в археологията.

Изработването на европейски дендрохронолигични скали показа синхронността в изменението на съдържанието на C^{14} в атмосферата на Северна Америка и Европа. Това прави напълно възможно използването в Европа на калибрационните криви, построени по дендрохронологичната скала на калифорнийския бор. През последните години се полагат усилия за създаване на единна калибрационна **крива. Впре-**

ки че и най-новите публикувани калибрационни криви не съвпадат напълно и не могат да се приемат за окончателни, все пак разликите между тях са минимални и кривите са напълно сравними помежду си, когато става въпрос за калибриране на археологически дати с тяхната статистическа неточност. При изработване на калибрационните криви все по-голямо внимание се отделя на отражението на „краткосрочните“ промени на съдържанието на C^{14} в атмосферата, които наред с общата тенденция за „подмладяване“ на C^{14} датите дават едно неравномерно, зигзагообразно развитие. В таки ва периоди калибрирането на C^{14} датите заедно със статистическата им неточност е възможно само в един широк хронологически интервал. Това изисква за определяне на хронологическия обхват на дадена култура (или селище) да се използуват серии от дати от различни етапи (хоризонти), както и съпоставянето им с дати от синхронни култури. Смятаме, че само по този начин, чрез съчетаване на радиовъглеродния метод със стратиграфско-компаративния, би могло да се получи една реална абсолютна възраст.

ТРАКИЙСКА АРХЕОЛОГИЯ

Ив. Панайотов (София), Ас. Салкин (Каварна)

РАЗКОПКИ НА НАДГРОБНИ МОГИЛИ В ТОЛБУХИНСКИ ОКРЪГ

В изпълнение на Програма за съвместна дейност между АИМ при БАН и ИК на ОНС — Толбухин, и по Национална програма „Гетика“ през месеците юли и август 1983 г. бяха проведени археологически проучвания в Тервелската и Каварненската селищна система на Толбухински окръг, осъществени под научното ръководство на н. с. Ив. Панайотов (АИМ — София) и Асен Салкин (ГМ — Каварна). В екипа участвуваха студенти от катедра археология при СУ „Климент Охридски“. Задачата се финансира от ОИМ — Толбухин.

I. Могилен некропол Жегларци — Орляк. Разположен е между двете села. Бяха разкопани две от четирите ясно различими могили. Насипите на проучваните могили преди десетина години са били подравнявани с машини. В могила I бяха открити два гроба в материка с правоъгълни ями с надлъжни хоризонтални дървени покрития, ориентирани Изток — Запад. Скелетът в гроб № 1 е бил положен по гръб в свито положение, а в гроб № 2 — в свито положение на дясната страна. Костите са оцветени с червена охра и има парчета тебешир. В гроб № 1 беше открит отпечатък от сребърна халкичка с диаметър 1 см. В могила II бяха намерени: трупополагане в изпънато положение с оцветяване с охра и втори частично запазен скелет в яма без покритие. Погребенията се датират от ранната бронзова епоха и се отнасят към ямната култура в България.

II. Могилен некропол Орляк. През 1983 г. завърши проучването на могила II. В западната ѝ половина беше разчистен каменен кожух, който бележи мястото на трупоизгарянето върху тогавашния терен. Гробът е бил ограбен, за което свидетелствува разрушаването на съоръжението в североизточната част. Откритата керамика е силно фрагментирана и пръсната в насипа. Погребението от могила II може да се свърже с това от могила III на същия некропол (разкопана през 1982 г.) и да се датира предварително в 3— 4 век от н. е.

В южната периферия на некропола при с. Орляк бяха открити следи от разрушено селище от къснобронзовата и прехода към желязната епоха.

III. Могилен некропол в м. Димящите могили, гр. Каварна. В землището на гр. Каварна започна проучването на унищожаван от земеделските работи могилен некропол в м. Димящите могили североизточно от града по пътя за гр. Шабла. На две от могилите бяха извършени геофизически изследвания от групата на Августин Петков. С помощта на Иван Рафаилов (предишен директор на ГМ — Каварна) беше установено, че при разкопки в 1959 г. е бил открит гроб в яма в материка, покрит с три каменни плочи. Скелетът е лежал свит надясно (хокер) с данни за оцветяване с червена охра. От направените наблюдения може да се заключи, че некрополът от бронзовата епоха е бил преизползуван през Средновековието. В насипа на могила III през настоящия сезон бяха документирани четири християнски погребения в плитки гробове, оформени с каменни плочи, а също така беше събран и предаден за изследване костният материал.

Антропологическият материал от трите некропола се обработва от д-р Йордан Йорданов (Институт по морфология — БАН).

Р. Катинчаров, В. Мацанова (България)
Н. Я. Мерперт, В. С. Титов, Л. Авилова (СССР)

РАЗКОПКИ НА СЕЛИЩНАТА МОГИЛА ПРИ С. ЮНАЦИТЕ, ПАЗАРДЖИШКИ ОКРЪГ

През 1983 г. продължи проучването на XIV строителен хоризонт и рова на откритата през 1982 г. укрепителна система, които принадлежат на културния пласт от бронзовата епоха.

Основата на хоризонта е на дълбочина 4,50 м от повърхността. В резултат на сравнително добрата му запазеност се установиха изцяло плановете на две и частично на други три жилища. Те са изградени с дървена конструкция.

Жилищата имат продълговата правоъгълна форма, като само при едно се констатира дъговидно извита къса стена. Площта им варира от 105 до 152 кв. м. Във всички жилища се разчистиха основи на разрушени пещи (преобладават пещите с подковообразна форма), зърнохранилища, площадки за сушене на зърно и др. Ново по отношение на вътрешното

им устройство са откритите за пръв път в селището площадки с издигнати в средата трапецовидни съоръжения. Тяхното предназначение засега е трудно да се обясни.

От особено значение за изясняване на планировката на селището от XIV строителен хоризонт е разчистената ивица от чакъл с шир. 2 м и дълж. 8 м — вероятно улица.

Източната част на рова бе проучена на дълбочина 6,44 м от повърхността. Засега дълбочината му спрямо основата на вала е 2,30 м.

Особено внимание заслужава откритото тук на дълб. 4,68 м — 4,83 м дървено съоръжение. Конструкцията му се състои от две платформи с дължина от 3 до 4,50 м и шир. 1,10 м. Всяка от тях има по две носещи греди с подредени отгоре талпи с шир. 0,35 — 0,45 м. По всяка вероятност е може би дървен мост над рова.

При проучване на XIV строителен хоризонт се намериха доста оръдия на труда, изработени от кремък, камък, кост и рог на елен. Значителен е броят на недовършените каменни брадви и каменни цилиндърчета, останали от пробиване на оръдията на труда. Това обстоятелство свидетелствува, че те са произвеждани в самото селище. Интерес представляла малката мраморна паничка. Откриха се само две шила, изработени от бронз.

Най-голямо е количеството на цели и фрагментирани глинени съдове. Те са с различна форма и големина. Представени са от паници урни, чаши, кани, гърнета, аскоси, лъжички, черпаци и съдове с по-особена форма. Преобладават паниците с прав ръб на устието и в сравнение с горните хоризонти намалява броят на тези със завит навътре ръб на устието. Значително е числото на аскосите. Съпоставено с XII и XIII строителен хоризонт, количеството на паниците с удебелен и косо отрязан навътре ръб на устието, украсени отвътре и отвън с врязан орнамент, е чувствително по-малко.

По-голяма част от съдовете са украсени с релефен и набоден орнамент, резки по ръба на устието, точковидна щампа. Появиха се отделни фрагменти от гърнета и урновидни съдове, украсени под ръба на устието с ред дупчици. Най-разпространени са вертикалните, широки, плоски дъговидни дръжки, следвани от езичестите. Намалява значително броят на тунелестите и псевдотунелестите дръжки.

Сред глинените съдове внимание заслужават: съдът със сферична форма, снабден с чучур, аскосите и овалният черпак с плоска дръжка.

Култовите предмети и накити са представени от два каменни амулета, няколко висулки от зъби на хищници, мъниста от камък и мида спондилус, глинена висулка с форма на котва и др.

Открити са три погребения на деца до едногодишна възраст, поставени в урни и положени под пода на жилищата. В едното погребение, до горната част на урната бе поставена глинена паничка с удебелен и косо отрязан навътре ръб на устието, украсен с врязани триъгълници, запълнени с набоден орнамент. Украсата ѝ е недовършена.

Находките, открити в XIV строителен хоризонт, намират най-близки паралели с материалите от долните хоризонти на Езеро.

Резултатите от разкопките през 1983 г. имат съществен принос за проучването на ранната бронзова епоха в Тракия.

М. Кънчев, Т. Кънчева (Нова Загора)

РАЗКОПКИ НА ПРАИСТОРИЧЕСКОТО СЕЛИЩЕ ОТ БРОНЗОВАТА ЕПОХА ПРИ С. ГОЛЯМА ДЕТЕЛИНА СТАРОЗАГОРСКИ ОКРЪГ

През 1983 г. продължиха спасителните разкопки на праисторическото селище от бронзовата епоха, западно от с. Голяма детелина, в района на комплекс „Марица—Изток". Проучена бе площ от 2000 кв. м в сондаж № 3.

На изток и запад от сондаж № 3 бяха разчистени пет ями, в които се намериха малко археологически материали от бронзовата епоха. Селището е еднослойно. На дълбочина 0,50 м се достигна стерилна почва. Разкриха се останките на три жилища. Жилище № 1 е с приблизителни размери: 6 — 2,40 м. (проучването му не е завършено), леко вкопано, на дълбочина 0,40 м. С правоъгълна форма.

Жилище № 2 и 3 нямат точно определени размери. Районът им е осеян с многобройни късове горяла стенна мазилка. В най-западната част на жилище № 2 се разчистиха четири погребения, без гробен инвентар. Две от тях са оградени с ломени камъни. Погребенията се отнасят към края на XIX в. В близост с жилища №№ 2 и 3 се разкриха две полуразрушени основи на пещи, които вероятно са принадлежали на жилищата.

В сондажа се намери голям брой фрагменти от глинени съдове. Те са богато украсени с: релефен, врязан, набоден орнамент. Шнуровата украса намалява — среща се при сравнително малък брой фрагменти.

Намериха се доста оръдия на труда от: камък, кремък, кост и рог на елен. Характерни са глинените модели на колело. Намерените бронзова игла и бронзова предна част от тесла свидетелствуват за развитието на бронзовата металургия в селището.

Материалите от праисторическото селище Голяма детелина се отнасят към края на ранния период на бронзовата епоха и имат точни аналогии с тези от: Михалич, Езеро, Н. Загора и др. Те предлагат нови, ценни данни за развитието на живота през бронзовата епоха в Тракия.

Р. Катинчаров (София), А. Йоцова (Видин)

РАЗКОПКИ НА СЕЛИЩЕ ОТ КЪСНАТА БРОНЗОВА ЕПОХА ДО С. БАЛЕЙ, ВИДИНСКИ ОКРЪГ

През 1983 г. продължи проучването на най-ранния (IV) строителен хоризонт в югозападния сектор на селището, на дълбочина 1,50 м от повърхността. Той лежи върху дебел слой от жълтеникава пръст, без археологически материали.

При проучването на този сектор бе установено, че северно от линия К пръстта е също жълтеникава, почти без археологически материали, което ни позволява да определим границите на най-ранното селище в северна посока. При следващите заселвания (по-горните строителни хоризонти) селищата са се разширявали главно на север.

В резултат на добрата запазеност на хоризонта бяха установени плановете на две жилища с по две помещения, в едното от които се е намирала пещта. Жилищата са били изградени от забити в земята дървени колове, преплетени с пръти и измазани отвън и отвътре с глина, примесена със слама. Размерите им варират: дължина до 8 м и ширина до 4,20 м. В много квадрати бяха установени отделни дупки от колове, силно разрушени основи на пещи и големи и малки късове горяла стенна мазилка, които свидетелствуват за наличието и на други жилища, на които не можа да се установи цялостният план.

В IV строителен хоризонт броят на оръдията на труда е значителен. Каменните оръдия са представени главно от хромелни камъни, чукалки и гладилки. Кремъчните оръдия са изработени от сравнително дебели, недобре оформени пластинки с едър и стръмен ретуш. Съвсем малък е броят на оръдията на труда от кост и рог на елен.

Намалява броят на накитите от бронз, които в този хоризонт са представени главно от игли. Намерена бе и една антропоморфна висулка, идентична с висулката от III строителен хоризонт в югоизточния сектор.

Най-голямо е количеството на глинените съдове, които имат различна форма и големина — дълбоки, дебелостенни съдове с две или четири езичести дръжки, тънкостенни чаши с една дръжка и три букела, дълбоки паници със завит навътре ръб на устието.

В този хоризонт чувствително намалява броят на украсените съдове. По-малък е и броят на човешките фигурки, които са моделирани по-схематично и в повечето случаи са неорнаментирани.

Завърши проучването на голяма част от боклучните ями, отнасящи се към различни строителни хоризонти. Те са запълнени с пепел, въглени, горяла стенна мазилка, кости от животни. Откритите в тях оръдия на труда, глинени съдове, култови брадви, лодки и идоли са характерни за материалите от съответните хоризонти, към които се отнасят ямите. В тях бяха намерени и фрагменти от глинени съдове с черна повърхност, някои от които са украсени с канелюри и щамповани s-овидни орнаменти, характерни за ранната желязна епоха. С това се потвърждава изводът, направен при проучването на ямите в югоизточния сектор, че в селището вероятно е имало културен пласт от ранната желязна епоха. Някои от глинените съдове от ранната желязна епоха по форма и по композиция на орнамента имат общи черти със съдовете от I и II строителни хоризонти, което ни позволява да стигнем до заключението, че къснобронзовата култура в Северозападна България е послужила за основа на културата през ранната желязна епоха в този район.

Проучването на югозападния сектор на селището при с. Балей дава възможност да се допълни и уточни установената в югоизточния сектор стратиграфия, а точната периодизация и хронология на късната бронзова допринася съществено за проучването на тази култура не само в Северозападна България, но и в Югозападна Румъния и Североизточна Югославия.

М. Кънчев, Т. Кънчева (Нова Загора)

РАЗКОПКИ НА ПРАИСТОРИЧЕСКОТО СЕЛИЩЕ ОТ КЪСНАТА БРОНЗОВА И СТАРОЖЕЛЯЗНАТА ЕПОХА — ОВЧАРИЦА

През 1983 г. продължиха спасителните разкопки на селището от късната бронзова и старожелязната епоха югозападно от язовир „Овчарица“. Проучена бе площ от 1200 кв. м в два сектора — разширение на сондаж № 1 и сондаж № 3.

Селището е еднослойно. В сондаж № 1, на дълбочина 0,35 м, се достигна стерилна почва. Жилищни съоръжения не бяха разкрити. Намериха се малко археологически материали от бронзовата, старожелязната епоха и Средновековието.

В сондаж № 3, на север от сондаж № 1 се проучи първи строителен хоризонт на дълбочина 0,40 м. Намерени бяха доста фрагменти от глинени съдове от бронзовата и старожелязната епоха. Сред каменните оръдия на труда преобладават чукалките. Интересни са прешлените за вретено, украсени с врязан и набоден орнамент. В сондажа беше намерен глинен идол — тип Асеновец — схематичен, счупен в долната част, свидетелствуващ за общността в развитието на къснобронзовата култура.

Намерена бе и половина от каменен калъп за изливане на листовидни върхове за копия, което свидетелствува за развитие на металургията и производството на оръдия на труда и оръжия от бронз в селището.

Керамиката е типична за късната бронзова и старожелязната епоха. Украсена е богато с канелюри, щампован, врязан и релефен орнамент.

Разкопките на селището при яз. „Овчарица“ имат значение както за изясняване на характера на къснобронзовата и старожелязната култура в Тракия, така и на въпроса за контюнюитета между двете епохи.

Ат. Пейков (Пловдив)

РАЗКОПКИ НА НЕБЕТТЕПЕ В ПЛОВДИВ

Системните археологически разкопки, които се провеждат в древнотракийския град Евмолпия, продължиха и през 1983 г. През този сезон започна проучването на пласта, разположен в източната част на хълма Небеттепе и бяха разкрити четири строителни хоризонта от старата желязна епоха.

От изключителна важност е разкриването на част от основите на една масивна сграда, намираща се източно от оградния зид на култовия център. Зидовете имат ширина 1,30 м и са градени от специално обработени камъни без спойка. Друга важна находка е откриването на част от крепостна стена, широка 3,5 м и дълга 7,5 м. Тази стена хронологически е по-ранна от т. н. диагонална крепостна стена, която в основата си е от времето на култура „Михалич".

С откриването на тази стена става ясно, че ограждането на селището е започнало твърде отдавна, претърпяло е дълга еволюция, за да прерасне в град окончателно едва в началото на старата желязна епоха.

Ал. Г. Бонев (София), Г. Александров (Михайловград)

РАЗКОПКИ НА СЕЛИЩЕТО В МЕСТНОСТТА БАГАЧИНА КРАЙ С. СТАЛИЙСКА МАХАЛА, МИХАЙЛОВГРАДСКИ ОКРЪГ

Разкопките се проведоха в продължение на един месец. Направихме сондаж в централната част на селището в посока север-юг с размери 50 на 2 м. Разкрити бяха седем ями и останки от опожарено халколитно жилище. Ямите имат крушовидна форма. Пълнежът им се състоеше от черна пръст, примесена с въглени и малко кости и керамика. Преобладаваща е тракийската керамика — сива и работена на ръка. Тя може да бъде датирана към IV — първата половина на III в. пр. н. е. Намерихме и малко фрагменти от керамика, която се отнася към къснобронзовата и ранножелязната епоха.

Опожареното халколитно жилище е силно разрушено от по-късните тракийски ями. От него бяха запазени две големи глинени маси с правоъгълна форма и четири крачета и останки от стената на жилището с височина около 0,40 м. То може да бъде датирано към епохата на ранния халколит в Северозападна България — култура Градешница.

Д. Гергова, (София), Ал. Александров (Разград)

РАЗКОПКИ НА ТРАКИЙСКАТА КРЕПОСТ „КАМЕН РИД" ПРИ С. МАЛЪК ПОРОВЕЦ, РАЗГРАДСКИ ОКРЪГ

От 5 юли до 30 август бе проведен първият сезон на редовните археологически разкопки на тракийската крепост „Камен рид" (Каясъртъ) — един от важните селищни пунктове в рамките на комплекса от тракийски паметници в м. Сборяново. Целесъобразността от започването на проучванията бе обусловена от необходимостта да се проверят предварителните данни, които представяха обекта като първото открито засега укрепено с каменна стена селище от ранножелязната епоха.

Селището е разположено на високо плато, западно от долината на рекичката Демир баба теке, естествено укрепено от скален венец от изток и запад, и с каменни стени от север и юг. Проучена бе площ от около 1100 куб. м. чрез сондажи и големи изкопи, разположени край двете стени и във вътрешността на крепостта. Стената е изградена от необработени големи камъни и с пълнеж от дребни и лежи върху скалата. Има ширина от 1,90 до 2,10 м. Северната стена е ориентирана И-З, южната — ЮИ-СЗ. Бе открита северната порта с ширина 1,85 м и мястото на предполагаемата втора порта в южната стена.

Напластяванията във вътрешността достигат до дълб. 0,70 м. Откритите 9 огнища и многобройни късове мазилка сочат, че жилищата са били наземни, разположени недалеч едно от друго, в основата укрепени с камъни. Те принадлежат на един жилищен хоризонт.

Открит бе многоброен керамичен материал, както и отделни находки. Съдовете са били груби, дебелостенни, украсени с пластична лента и фини, с излъскана черна или светлокафява повърхност и разнообразни форми — биконични големи съдове с букели и езически дръжки — израстъци, чаши с високи вертикални дръжки, някои с ветрилообразни израстъци, паници със завит навътре ръб и високи хоризонтални дръжки. Украсата е от канелюри, врязани геометрични мотиви, щемпелувани есове, ромбове и кръгчета. Сред избраните находки има глинени прешлени, костени оръдия на труда, бронзови предмети и накити, една двуспирална желязна фибула с бронзова инкрустация. На базата на аналогичните материали от Бабадаг II, Ивано-Пусте и Григоровка, Долиняни в Украйна и др. селището може да се отнесе към IX — VI в. пр. н. е. Проучванията през 1983 г. позволяват да се предположи, че това ранно, голямо по площ и добре укрепено селище е играело важна роля в обществения живот на тракийските племена в района. Проучванията в него ще продължат в неговата централна и югоизточна част, където напластяванията са най-богати и ще дадат нови съществени данни за бита и духовната култура на неговите обитатели.

М. Домарадски (София)

СОНДАЖНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ТРАКИЙСКО СВЕТИЛИЩЕ В М. БАБЯШКА МОГИЛА, С. БАБЯК, БЛАГОЕВГРАДСКИ ОКРЪГ

Проучвания бяха проведени от 6. VII. до 20. VII. Връх Бабяшка могила лежи точно на север от с. Бабяк. Той се състои от две части — първата дълга около 80 м и втората, по-северна и по-ниска с дължина около 40 м. Между двете кулминации се намира седловина, сравнително равна. На нея бе заложен сондаж I с размери 10 х 5 м. Той е ориентиран С — Ю с отклонение 25° към запад. В него бяха открити два културни пласта: първият — сиво-черна, мазна пръст с дебелина 0,70 м. В него бяха открити натрупани камъни в два или три пласта на ширина 2,80 — 3,00 м. Между камъните и непосредствено под тях е открито огромно количество фрагменти керамика (близо 2000 фрагмента) и много предмети — сърпове, гривни, торква, прешлени, тежести за стан и т. н.: вторият — кафяво-черна пръст, в която се очертават изкопи със сиво-черен пълнеж. Пластът е с дебелина 0,50 м. В този пласт бе открито значително по-малко количество керамика (ранножелязна). Под този пласт се появява материкът.

Заложен бе също и сондаж II, на тераса на С склон на по-ниско възвишение. Той е с размери 8 х 5 м. Откритите културни останки са изцяло отложени чрез ерозия, а скалата е вероятно изсичана.

Въз основа на откритите на повърхността фрагменти от глинени съдове и други предмети, както и от получени резултати от сондажни проучвания може да се предполага, че началото на култовата дейност тук започва през късната бронзова епоха и продължава до V в. от н. е. без прекъсване.

Г. Атанасов (Шумен)

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ ПРИ С. ПРАВЕНЦИ, ШУМЕНСКИ ОКРЪГ

На платото, разположено на 3 км от с. Правенци, в западна посока се намира некропол от 15 могили. Разделени са на 2 групи. Първата се състои от 11 могилки, втората — от 4, две от тях са със земен насип.

Всички погребения са с трупоизгаряне, в гробни правоъгълни или трапецовидни камери.

Инвентарът се състои от керамични съдове, пръстени, мъниста, ножове, меч и върхове на стрела.

Некрополът е синхронен с некрополите от с. Равна, Добрина, Кръгулево и е от края на ранножелязната епоха.

К. Лещаков (София)

СОНДАЖНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ВРЪХ АЛАДА В КЪРДЖАЛИЙСКИ ОКРЪГ

Във връзка с програмата за проучване на тракийските паметници в Кърджалийски окръг през X. 1983 г. бяха предприети сондажни разкопки на връх Алада. Върхът е най-висока точка в Източните Родопи — 1241 м. Билото му представлява неправилно овално плато с две големи скали от към естествения му подход. Върху това плато бе заложен сондаж с обща площ от около 400 кв. м. Установи се, че културните останки принадлежат на различни епохи.

В Ю-З част на сондажа бе открита средновековна керамика от XI — XII в., както и на две корубести византийски монети.

Масовият керамичен материал от платото принадлежи на късножелязната епоха и не се отличава от други проучени обекти от това време в Родопите и Тракия. Керамиката е в по-голямата си част работена на ръка, с богата пластична декорация. Фрагментите от съдове, работени на колело, са с незначителен брой. Чрез тази керамика се датира и каменното укрепване на периферията на платото. Изградено е вероятно в края на V. Има неправилно овална форма и обхваща северната, източната и отчасти южната периферия на върха. Изградено е от големи и средни ломени камъни, на някои места със спойка от кал. Външно лице на укрепването можахме да установим на дължина не повече от 7—8 м, на височина от около 0,50 — 0,60 м. Лице от вътрешната страна не можахме да открием. Има ширина от 2,50 до 3,20 м.

Находките от този период са малобройни — крив железен нож, глинен прешлен за вретено. Открити бяха и 32 сребърни и бронзови монети — маронейски от IV и II в пр. н. е., две тракийски подражания на тасоски тетрадрахми, римски републикански и императорски.

Сред материалите от V — I в. пр. н. е. бе открита и керамика от ранната желязна епоха.

Най-ранната керамика от обекта се датира в къснобронзовата епоха, когато на върха е съществувало малко селище. Бяха открити парчета от стенна мазилка с отпечатъци от дървени колове, но никакви следи от жилищни или стопански помещения.

Керамичният материал от къснобронзовата епоха произхожда от по-голяма дълбочина. Забелязва се разлика в цвета и структурата на пръстта, сред които се срещат фрагментите от късножелязната и къснобронзова епоха, но рязка граница между двата пласта не съществува. Поради липсата на ясни останки от съоръжения в дебелия до 0,60 м културен слой не може да се предложи стратиграфско разграничаване.

Въпросът за характера на културните останки върху връх Алада остава открит. Може да се предположи, че те принадлежат на светилище, но преки данни за това все още няма.

Д. Агре (София)

ЛЕСКОВСКОТО ГРАДИЩЕ И НЕКРОПОЛЪТ КРАЙ НЕГО, МИХАЙЛОВГРАДСКИ ОКРЪГ

През 1983 г. продължи проучването на могила № 11 от тракийския могилен некропол. Могилата е почти изцяло проучена (остават 4 квадрата в ЮЗ и край).

Тазгодишните наблюдения потвърждават изводите, направени през предишния сезон за двата периода на натрупване на могилата.

При вдигането на останалите от 1982 г. камъни от каменната могилка в СИ сектор на могилата на дълб. от най-високата точка 3,90 м в кв. 25 между скалите от материка, които бяха оформени като примитивен каменен гроб бе разчистено трупополагане. Черепът е силно деформиран, натрошен, по всяка вероятност след смъртта на индивида. Над черепа бяха разчистени костите на ръцете, най-вероятно е, ако не и двете то поне едната от тях да е била вдигната над главата. В самия череп се откриха два фрагмента от глинен съд. В почвата около гръдния кош бяха намерени няколко парченца жълта охра, а също така и кости на животни. На И от скелета бе намерен каменен идол и малък бронзов предмет с неясно предназначение. В керамичния материал преобладават големите, грубо обработени съдове, от орнаментацията най-често се срещат врязаните триъгълници, щемпелуваните концентрични кръгчета, свързани с тангенти, щемпелувани s-ове, а също така и двойни прилепени глинени ленти с прищипвания.

На И от трупополагането бе разчистен скелетът на кон, на който липсваше черепът. По всяка вероятност конският череп, открит миналия сезон в кв. 26 принадлежи на този кон.

В СЗ сектор на могилата след вдигането на каменната могилка бе разчистено огнище с размери 4,80 x 5.20 м обилно наситено с въглени и пепел, а също така и горели кости. В западния край на огнището бе намерена масивна бронзова халка, а в ЮИ край костно шило. В кв. 23 между материковите скали бе разчистена глинена урна, пълна с горели човешки кости и пепел. Урната е силно напукана. До нея като гробен дар бяха поставени 2 глинени чашки. В ЮЗ край на кв. 23 бе разкрит и един символичен каменен гроб (кенотаф) с размери 1,10 x 1,50 м. Големината на огнището, а също така дебелият слой въглени и пепел ни дават основание да смятаме, че ритуалът по изгарянето на покойника е извършен на това място.

Въз основа на археологическия материал и двете погребения се датират в ранната желязна епоха. Предварителната обработка на материалите от горния пласт ни дава основание да ги датираме от VI — V в. пр. н. е.

Н. Гиздова (Пазарджик)

РАЗКОПКИ НА ТРАКИЙСКАТА КРЕПОСТ В М. АЛКОВ КАМЪК ПРИ С. КОСТАНДОВО ПАЗАРДЖИШКИ ОКРЪГ

През 1983 г. продължиха разкопките в четири сектора на крепостта. В централния сектор бе разчистен иманярският изкоп, където в предишните кампании бяха документирани две жилищни нива от ранножелязната епоха. В насипа се откриха фрагменти от глинени съдове, характерни за културата Цепина, разпространена през тази епоха в цялото Чепинско корито. В източния сектор бе изяснена северната граница на откритото тук по-рано светилище. В южния сектор бяха проучени две помещения, градени с ломени камъни на калов разтвор, които датират, според откритите при тях монети на Константин Велики (306 — 337) и Аркадий (395 — 408), в IV — началото на V в. В северния сектор продължи разкриването на вкопаните около останките на късноантични кирпичени постройки долии.

В. Найденова (София), Т. Тотевски (Троян)

ТРАКИЙСКИ МОГИЛЕН НЕКРОПОЛ ДО СЕЛО ДЪЛБОК ДОЛ, ЛОВЕШКИ ОКРЪГ

Некрополът е разположен недалеч от река Осъм, по левия й бряг, на около 2 км южно от шестата станция Состра по римския път през Троянския проход и на около 2 км югозападно от т. нар. Добродanско кале. В миналото броят на могилите е бил седем. Сега са останали три. Най-голямата от тях, с размери: височина 2,60 м. и диаметър 35,00/39,00 м. носи името Голяма Царева могила (могила № 1). Върху нея имаше три иманярски изкопа, най-дълбокият от които в центъра. Нанесените разрушения наложиха провеждането на спасителни разкопки.

При разкопаването на могилата бяха открити 12 късносредновековни християнски погребения с беден инвентар: глинена лула, стъклено шишенце, медни турски монети. Върху една от тях се разчита годината 1737.

Античното погребение, с трупополагане е било разположено в центъра на могилния насип, върху издигната в източния си край каменна площадка с размери: дължина (изток-запад) 4,30 м., ширина (север-юг) — 3,20 м. Източно от гроба, на 1,40 м., е било оформено продълговато каменно струпване с дължина 3,10 м и ширина 1,30 м. И двете лягат върху античния терен. Над тях са били издигнати малки могилки, които са станали основа на натрупаната по-късно могила.

Иманярската намеса е стигнала до гроба — костите са разбъркани, инвентарът ограбен. Останали са фрагменти от червена и черна керамика, части от бронзово украшение, разтрошена бронзова фибула, сребърни обеци.

Въз основа на намерените материали можем да отнесем могилата към V — IV век пр. н. е.

Г. Китов (София)

МОГИЛА КРАЙ ЛОВЕЧ

Една могила, попадаща на обиколен път в местността Червен бряг край Ловеч беше проучена през юни-септември 1983 г. Насипът с височина 6,5 м е получен от равни части почва и камъни върху естествено скално възвишение. Гробно съоръжение не беше открито. Възможно е то да е било унищожено от някои от вторичните изкопи, най-големият от които (до 3 м) е направен за оръдеен окоп от турските войски по време на Руско-турската освободителна война. Два къса от глинени съдове в насипа подсказват, че могилата е изградена по всяка вероятност през предримската епоха.

Д. Иванов (Русе) и Н. Ненов

ПРОУЧВАНИЯ В БОРОВО, РУСЕНСКИ ОКРЪГ

През м. юни бяха извършени геофизични и археологически изследвания на надгробната могила „Сиври тепе“ (вис. 12 м, диам. 51 м) от Боровския могилен некропол. В западната и северна част на могилния насип се установиха зони на повишено привидно съпротивление, по-силно изразени източно от центъра му. Чрез направените 4 разреза бе установен начинът на изграждане на могилния насип. Не бе открито каменно погребално съоръжение. Вероятно погребението е извършено в яма под нивото на естествения терен подобно на по-рано разкопаните тук могили с №№ 2, 4 и 5. Чрез откритите фрагменти от глинени съдове в могилния насип изграждането на могилата може да се отнесе към IV — III в. пр. н. е.

Н. Гиздова (Пазарджик)

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА ТРАКИЙСКИ МОГИЛЕН НЕКРОПОЛ ПРИ С. АКАНДЖИЕВО, ПАЗАРДЖИШКИ ОКРЪГ

Във връзка с изграждането на изравнителна и пречиствателна станция за питейна вода на гр. Пазарджик в района на с. Аканджиево, в м. Иловиците, се наложи извършването на спасителни разкопки на тракийски могилен некропол, състоящ се от 17 надгробни могили, от които 15 подлежат на унищожение от строителството.

През 1983 год. бяха разкопани 11 могили.

Височината на могилите варира от 0,50 — 1,50 м с диаметър в основата от 9 — 20 м.

Всички могили са били натрупани със землен насип от близката околност, където е било селището, на което е принадлежал некрополът. В него се откриваха парчета от керемиди, тухли и глинени замазки.

Само една от могилите — № 6 бе изградена с дребни и средни камъни, които образуваха кожух, под който се откри огнището.

Открити бяха във всички могили по едно централно погребение чрез трупоизгаряне, а само в могила № 2 имаше две огнища. Погребенията са извършвани в самата могила, на клада, издигната на нивото на терена. Само в могила № 10 бе вкопана яма, с елипсовидна форма, в местния скалист терен, дълбока 0,80 м.

Размерите на огнищата варират от 2,50 м — 5,5 м. Върху огнищата бяха нахвърляни гробните дарове и върху тях е натрупана могилата. В насипа на някои от могилите се откриваха освен въглени и останки на недоизгоряли кости.

Погребалния инвентар е предимно от фрагменти на глинени съдове от чернофирнисова керамика и местна груба тракийска, някои от фрагментите са украсени с релефна лента с нарези или прищипнат, с пръсти, с езичести дръжки, други — на грънчарско колело с излъскана повърхност и високи столчета на дъното. Керамиката е силно фрагментирана, поради което бяха открити само 5 цели съдчета, между които 2 лекита, аналогични с откритите в Аполония лекити от IV в. пр. н. е.

Ритуално натрошените съдове и откритите бронзови накити: фибули, гривни, игли, апликации и др., бронзово ножче, крив железен нож, каменна тежест от талкошист, глинена призматична тежест, глинени прешлени за вретено, костен амулет от мида, ни дават основание да отнесем некропола към V — IV в. пр. н. е.

Наред с гробовете с трупоизгаряне в три от могилите бяха открити и шест вторични погребения чрез трупозаравяне. Погребаните са били положени по гръб направо на естествения терен, ориентирани запад-изток, с ръце спуснати по тялото или скръстени на корема. Само в един от гробовете имаше инвентар — една бронзова обеца, а в гроб № 2 се намери, при главата на погребания, една монета от първата половина на V в. Всички гробове се откриха в периферията на могилите. В насипа се срещнаха фрагменти и от съдове от късноантична керамика — някои покрити с червен лак и украса.

Това ни дава основание да поставим ползването на некропола и през късноантичната епоха.

М. Чичикова, Т. Стоянов, Д. Агре (София)
Т. Иванов (Разград)

РАЗКОПКИ НА ГИНИНА МОГИЛА КРАЙ С. СВЕЩАРИ, РАЗГРАДСКИ ОКРЪГ

Разкопките на Гинина могила се извършиха от месец април до октомври включително 1983 г. През отчетния период започна разкопаването на насипа на Гинина могила. Това се наложи както от чисто научни задачи, които имаха за цел да се изясни характерът на могилния насип и етапите на неговото натрупване, така и във връзка с нуждите на консервацията на гробницата. По искане на НИПК около гробницата бяха направени изкопи, за да се изгради още една защитна сграда. Бяха заложени 12 сондажа, от които два основни по централните оси на могилата с ширина 2 м. В централния сондаж, който пресича могилния насип от южната периферия до центъра на могилата, бяха открити две ритуал ни ями, изкопани допълнително на самия връх на могилата. Едната има дълбочина около 10 м и пресича почти целия могилен насип. Това е довело и до хлътването на могилата, което ясно личеше на върха и което е дало и второто име на могилата „Хлътналата“.

Разкопани бяха и три малки могили в непосредствена близост до могилата. В могила 19-а се откри струпване на камъни, примесени с натрошени глинени съдове и животински кости и една сребърна фиала. Във втората могила се откри каменен гроб от хубаво одялани блокове, боядисани от вътре с червена боя. Намерени са гръцки и тракийски съдове и драхма на Александър III.

П. Вълев (София)

ГЕОМЕТРИЧНИ ПОСТРОЕНИЯ И ПРОПОРЦИИ В ПЛАНА НА ГРОБНИЦАТА ОТ СВЕЩАРИ

Тракийската гробница от могилния некропол в археологическия резерват „Сборяново“, Разградски окръг, е един култов строеж, който хвърля обилна светлина върху нивото на математическите познания на траките.

Точните архитектурно-геодезически планове дадоха възможност да се открият: тракийската стъпка с размер 0,2676 м, тракийският триъгълник със страни 8:9:12, намиращ се в пряка връзка със свещения египетски триъгълник 3:4:5, геометричният метод за построение плана на гробницата; за първи път се откриват елементите на площадното златно сечение в архитектурен паметник.

Прецизната ориентация на гробницата е ново категорично потвърждение за соларния култ у траките и техните астрономически наблюдения за изучаване видимото движение на Слънцето.

Силното влияние на питагорейските идеи (или на орфизма), вложени в числовата символика на проекта, вероятно ще даде по-ранна датировка на култовия строеж или на част от него — централната гробна камера.

Ил. Катевски (София)

НОВИ ДАННИ ЗА ТРАКИЙСКИЯ МОГИЛЕН НЕКРОПОЛ КРАЙ С. СВЕЩАРИ, РАЗГРАДСКИ ОКРЪГ В РЕЗУЛТАТ НА ГЕОФИЗИЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ НА МОГИЛА № 1

Големите възможности на геофизичните методи правят използването им при търсенето и проучването на археологически обекти все по-актуално и перспективно.

Докладът разглежда някои основни проблеми при решаването на един от най-сложните въпроси при прилагането на геофизичните методи в археологията — изследването на могилни некрополи. Изложена е приложената на този етап на проучване методика за изследване на могили от висок порядък. В резултат на проучванията се предоставя възможност за извършване на разкопки в могила с височина 16 — 18 м и диаметър в основата около 90 м за разкриване на погребално съоръжение, с план на съоръжението. Точността в определянето на местоположението на външните стени е под 0,5 м.

Изтъква се необходимостта от някои допълнителни геофизични изследвания, които ще позволят максимално точно определяне на границите и типа на смутителя, както и търсенето в близост до него на съществували обредни огнища.

М. Чичикова, Т. Стоянов (София)

СОНДАЖНИ ПРОУЧВАНИЯ НА КРЕПОСТТА В М. ПЕТРОВА МОГИЛА ПРИ С. СВЕЩАРИ, РАЗГРАДСКИ ОКРЪГ

В гористата местност западно от Гинина могила се забелязват следи от зидове от ломен камък. С цел изясняване характера на предполагаемата крепост и нейния хронологически обхват от 14. 07. до 3. 08. 1983 г. бяха проведени сондажни проучвания на някои точки от трасето на предполагаемата крепостна стена. Заложени бяха общо десет сондажни изкопа — шест по протежението на южната половина на основната западна стена, два на ъглите на малко допълнително разширение от запад, един във вътрешността на посоченото разширение и един при чупка в южната стена. Стените са запазени в субструкция в един ред и само на отделни места и частично и втори ред. Изградени са от ломен, бял местен камък без спойка. Първоначално изграденият зид вероятно е бил с ширина около 1,40 м с лицеви по-едри камъни и пълнеж от дребни. По-късно отвън и отвътре е била увеличена ширината му — общо до около 2,20 м.

Находките, главно силно фрагментирана керамика, принадлежат на три главни периода: — първият е новожелязната епоха V — I в. пр. н. е.; вторият късноримската и ранновизантийската епоха III — VII в. и третият — времето на Първата българска държава VIII — IX в. Най-многобройни са находките от последния. Това са фрагменти от характерните гърнета без дръжки, с украса от врязани прави, успоредни и вълнообразни линии, ямички и пр. Една известна част от керамиката от този период показва характерните признаци на прабългарската керамична традиция. Предполагаме, че и крепостта е изградена през този период — най-вероятно IX — X в. Находките от тракийска керамика, преобладаващи към дълбочина 0,4 — 0,6 м — под нивото на зидовете, подсказва, че в района трябва да се предполага тракийско селище от посочения период. Интерес предизвикват няколко позначими фрагменти от дълбоки съдове, работени на ръка, които показват голяма близост с характерните за северно тракийските земи съдове от т. нар. култура Поянещи — Лукашевка. Те се датират обикновено III — I в. пр. н. е.

А. Балканска (София)

РАЗКОПКИ НА ДЕМИР БАБА ТЕКЕ, РАЗГРАДСКИ ОКРЪГ

През м. август бяха проведени за пръв път археологически разкопки на Демир баба теке, в землището на гр. Исперих, Разградски окръг. През отчетния първи работен сезон те имаха характер на предварителни теренни проучвания с цел за ориентиране по отношение на културните напластявания.

Разкопките бяха съсредоточени при северната оградна стена на вътрешния двор на текето, край вътрешното и външното й лице. В хода на работата те обхванаха и голяма част от северната половина на вътрешния двор, а така също и част от площта извън оградата, в непосредствена близост до нея.

Установено бе, че корпусът на северната оградна стена не представлява еднороден градеж. По цялата й дължина нейните основи лежат върху останки от по-стара стена, в по-голямата си част разрушена до основи. Само в един малък сектор при вътрешното й лице се виждат запазени на място два блока от цокъла на надземната й част, които по обработката на камъка се отличават напълно от материала, вложен в облицовката на оградата на текето. С по-ранната стена е била свързана каменна настилка, открита на нивото на нейния банкет, на ок. 30 см под настилката от големи каменни плочи, принадлежаща към двора на текето, сега отчасти покрита с пръст и обрасла с трева. По-старата настилка се състои от ломени, с големина средно колкото юмрук, набити камъни. При разчистването на долната настилка в пръстта, запълваща междините между камъните, бяха открити спорадично късове тракийска керамика от ранно- и късножелязната епоха, както и керамика от римската и късноантична епоха.

В северната половина на двора на текето бяха открити основи на строеж, различаващи се по строителна техника не само от оградата на текето, но и от по-ранния градеж, залегнал в основите на северната оградна стена. Тук също бяха намерени няколко къса местна керамика от античната и късноантична епоха.

Б. Николова (Казанлък)

РАЗКОПКИ НА МОГИЛА № 9 ОТ ТРАКИЙСКИ МОГИЛЕН НЕКРОПОЛ В М. ДЕВЕТТЕ МОГИЛИ ПРИ ЯЗОВИР „Г. ДИМИТРОВ“

От 1 юни до 19 юли 1983 г. бе проучена могила № 9 от тракийския могилен некропол в местността Девette могили при язовир „Георги Димитров“, край гр. Казанлък.

Могила № 9 е една от могилите на некропола, проучвани през есента на 1961 г. По време на първата кампания от нея е отнета северната половина, но находки и погребално съоръжение не се откриват.

Първоначалната форма на могилата е била правилна, конусовидна. След разширяването на язовира през 1961 г. тя попада в чашата му и ежегодно се залива от водите. На север тя е заравнена и сега има приблизителен диаметър (С-Ю) 20 м х (И-З) 29 м.

Могилата е разположена в най-отдалечения северозападен край на висока тераса, отстояща на около 150 м североизточно от тракийския град Севтополис, която се спуска стръмно към него.

На 0,60 м от повърхността на могилата, след смъкване на пластове от насипа, се появиха големи, речни камъни, натрупани точно в центъра. След цялостното разчистване на насипа се очерта голяма каменна могилка, образувана от безразборно натрупани камъни и пръст с диметър около 9 м. Под нея се очерта гробно съоръжение с правоъгълна форма, ориентирано СИ-ЮЗ, в което е извършено централното погребение. Гробната яма е вкопана в здравия терен и на дълбочина 1,30 м и има размери 2 х 3 м. Погребението е на млада жена и извършено чрез трупополагане. Скелетът е частично запазена част от черепа, костите от дясната ръка и десния крак.

Погребението е изключително богато. Откриха се много и различни накити от сребро и злато: сребърни фибули тракийски тип, сребърна торква с позлата, сребърни обеци и висулки, сребърен пръстен с елипсовидна плочка. Златната огърлица е изработена от нежни пластинки от формата на панделки, а сребърната е от кухи, конусовидни мъниста. Много богат е погребалният венец, украсен с позлатени глинени украси — гроздове, плодове от къпина, бронзовите позлатени листа на лаврово дърво. Глинените съдове са местно тракийско производство и внос от Гърция. Между тях се откри и криво железно ножче.

На югозапад от централното погребение бе разкрит скелет на кон, положен върху каменна могилка, без находки около него.

На 10 м източно от централното погребение бе открито и погребение на мъж, ориентирано СИ-ЮЗ. С него могат да се вържат поставените в близост около малки каменни струп- ния глинени съдове.

Богатият инвентар дава основание да смятаме, че централ- о погребение е на представителка на висшата тракийска стокрация от времето на разцвета на тракийския град ополис, след втората половина на IV в. пр. н. е.

П. Теодосиев (София), П. Павлов (Ловеч)

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА ТРАКИЙСКА НАДГРОБНА МОГИЛА ПРИ С. КАЗАЧЕВО, ЛОВЕШКИ ОКРЪГ

Проучването се наложи поради изземване на пръст от могилния насип за строителство. Рязкото влошаване на времето в края на годината наложи то да се сведе до претърсване на иззетата пръст.

При разпита на хората, които са работили на място, беше установено, че е разрушено гробно съоръжение в югоизточния край на могилата. В пръстта бяха открити множество фрагменти от тракийска керамика, работена на колело, от червенофигурна гръцка керамика, два железни върха на копия, устие от бронзова кана с канелюри, бронзова цедка, чиято дръжка завършва с шия и глава на лебед. Материалите се датират към IV в. пр. н. е.

В профила на могилата се очертават ясно две огнища. Проучването ще продължи през настоящата година.

Б. Чапъров (Смолян)

ПРОУЧВАНИЯ И СОНДАЖИ В СЕЛИЩНАТА СИСТЕМА НА ГР. МАДЖАРОВО

В с. Габерово бе намерена пещера, използвана от селище от античността и средновековието. В с. Горно поле — неизвестна досега скална гробница. Около гробницата през античността и средновековието е имало голямо селище и обитаеми скални навеси. Интересно светилище бе открито в с. Бориславци, южно от тракийската крепост на връх Сивридикме. То представлява монолитна скала, в която са издълбани 3 плитки ниши с размери на оброчни плочи и 4 каменни съда с форма на питос.

Два скални некропола с общо 51 погребални ниши бяха документирани в гр. Маджарово. В м. Окопа е имало голяма крепост през античността и средновековието. На най-високата скалиста част в нея е имало светилище. Запазени са зидове, каменни стъпала, улеи, изкуствени ями, много части от строителна и битова керамика. По същото било има 4 могили. В една от тях иманяри намират гробница. От нашите проучвания се установи, че могилата е имала три основни периода на изграждане. През ранножелязната епоха е била издигната малка могилка. През V — IV век пр. н. е. на юг от нея е изградена малка гробница с коридор. Още по-късно през III век пр. н. е. коридорът е бил пристроен с още 6 м. Така общата дължина на гробницата е около 13 м.

На височина от 0,50 до 1 м от пода на коридора се намериха петна от пепел, въглени, горели кости на кон, железни предмети, над 300 златни апликации и много златни нишки. Този погребален инвентар най-вероятно се свързва с едно или две от последните погребения.

По конструктивно решение погребалната камера на гробницата от Маджарово няма аналогии. Четирискатна покривна конструкция, която лежи върху четири засводяващи се от основата стени, се среща за първи път в тракийската гробнична архитектура. Засега най-сигурен материал за датиране на гробницата са украшенията. Те са служили за нашиване върху тъкан във вид на фигури или орнаменти. Подразделят се на златни пулчета (малки, средни и големи), листа (малки и големи), висулки, халка, пластинки с и без халки за пришиване, златни нишки (тънки и широки), златни плетки, златна тел от халки. Най-близки аналогии са т. н. златни „копченца" от Казанлъшката гробница (нач. III в. пр. н. е.).

Теренните и сондажни обхождания в района на Маджарово показват активен поселищен живот през I хил. пр. н. е. Той е бил в резултат от плодородната долина около река Арда, залежите от злато, сребро, олово, желязо и тракийският път от Марица за вътрешността на Родопите. Това съчетание от открити селища, обитавани пещери, крепости, погребални ниши, скални гробници, могилни некрополи, светилища и шарапани са основание да смятаме, че ние сме пред един сравнително голям тракийски поселищен център.

В. Велков, Л. Гетов, М. Домарадски (София),
Н. Танчева—Василева, Ил. Илиев (Ямбол)
Д. Съсълов (Бургас)

РАЗКОПКИ В КАБИЛЕ И НЕГОВАТА ОКОЛНОСТ

През 1983 г. продължиха редовните разкопки в тракийския град Кабиле и неговата околност на следните обекти:

1. Селищна могила Ясатепе. Общо разкопаната площ обхваща 1500 кв. м. От съществуващото селище от латенската епоха е разкопана площ от около 600 кв. м. Значителната плътност на културния пласт показва, че тук продължително време е съществувало тракийско селище, чийто живот е вървял паралелно с този в Кабиле. Най-ранната открита керамика се датира към периода VI—IV в., а най-късната към II—I век пр. н. е. Непосредствено под пласта на късната желязна епоха следва пласт от ранната желязна епоха, деб. от 0,25 м до 0,30 м. В разкопания район не бяха открити останки от жилища, но няколко боклучни ями с фрагменти от разнообразни глинени съдове и животински кости. От наблюденията върху централния профил се забелязва, че могилата е била образувана на два пъти. При по-старите селища тя е била с по-малки размери и центърът ѝ е бил в южна посока. По-късно селищата от ранножелязната и късножелязната епоха са се разположили върху северния склон на първичната селищна могила и така се е достигнало до сегашната ѝ форма. (Ил. Илиев).

2. Акропол на Кабиле. Бе довършено разчистване на пространството пред източния вход на Акропола. Една голяма паднала скала не дава възможност да се разкрият подходите към Акропола. Двете странични скали са изкуствено обработени. На това място се откриха фрагменти от разнообразна керамика: от вносна гръцка керамика, от ранножелязната и елинистическа епоха и др.; открита е добре запазена малка бронзова фибула (латенски тип) и горна част от бронзова тракийска фибула (тип, характерен за IV-III в.).

На склона непосредствено под южната порта има натрупани каменни блокове, които напомнят паднал проход. Местното население посочва това конкретно място като Меча дупка, обикновено така са назовавани пещери. Наоколо бяха открити два „дендрити" (пещерни образувания). Сондажите на това място дадоха богат културен пласт от керамика, между които и фрагменти от вносна гръцка керамика. По източния склон на Зайчи връх бяха разкрити изцяло останките от южната крепостна стена, започваща непосредствено от скалите на Акропола и проследена до 50 м в източна посока, след което продължението ѝ в посока на базиликата не бе открито. Стената е дебела 2,30 м, както и в останалите части на Кабиле. (В. Велков)

3. Западна крепостна стена. Разкрита бе изцяло портата. Портата-кула е издадена само от външната страна на крепостната стена. Тя се стеснява на две места при външния и при вътрешния вход, т. е. на линията на крепостната стена. От вътрешната стена на портата се разкри площад с овална форма и размери 13 х 10 м. Покрит е с трамбован чакъл, примесен с фрагментирани керемиди. В югозападния ъгъл на този площад се откри част от основите на овална (?) сграда. Открита бе и изцяло кула № 2, правоъгълна с вътрешни размери 3,5 м х 5,5 м. Чупката на крепостната стена (условно югозападна) бе дочистена и бе установено, че след като крепостната стена чупи почти прав ъгъл в западна посока, тя след 10 м отново чупи под прав ъгъл и по права линия се свързва с кулата при светилището на върха. (М. Домарадски)

4. **Могилен некропол**. Завършено бе проучването на могила X от могилния некропол, разположен южно и югоизточно от Кабиле. Открити са три погребения от първата половина на III в. от н. е. (Л. Гетов).

5. **Източна крепостна стена.** Продължено бе проследяването на основите на крепостната стена от елинистическата епоха в посока юг-запад, след откритата през 1982 г. чупка. Стената тук е проследена в субструкция на около 40 м. Градена е с големи необработени камъни без спойка (Л. Гетов).

6. **Кабиле от елинистическата епоха.** Заложен бе сектор IX в равнинен участък в северната част от територията на античния град, в близост до евентуалното пристанище и в близост до предполагаемото място на агората. Проучването установи нарушението на по-старите пластове от застройки от късноантичната епоха. На дълб. 1,25 м обаче се откри частично запазена настилка от плочести камъни, проследена на протежение 12 м със запазена макс. ширина 2,10 м. Непосредствено северозападно от нея се откри част вероятно от жилищна сграда, чиито основи са градени с ломени камъни. Вероятно се касае за елинистическа улица, която води към агората. (Л. Гетов)

7. **Кабиле от римската и ранновизантийска епоха.** Започнаха проучвания в сектор X, разположен на невисока тераса, северозападно от базиликата. Тук са открити основи на сграда още през 1972 г. Проучена е площ от около 100 кв. м. Преобладават материали от римската и ранновизантийската епоха. Непосредствено до открития зид на сграда бяха открити две мраморни статуи на Асклепий и Хигия и мраморна ара с надпис на латински език. Надписът посочва начина на изграждането на военния лагер и е единственият познат досега от европейските провинции на римската империя. Откритите статуи вероятно принадлежат на светилище на Асклепий и Хигия, известно ни и от една оброчна плочка, открита в този район още през 1972 г. Вероятно то е свързано с извора, намиращ се няколко десетки метра над разкопките, сега каптиран. (Л. Гетов).

8. **Военният лагер Кабиле.** Продължава разкриването на части от термите на лагера; през 1983 г. са проучвани източната фасада на термите, водоснабдяването и канализацията. Открита бе площадката пред източния вход на термите, изградена от тухлени плочи 0,32 х 0,32 м на хоросанна подложка. От тук се влиза в централен вестибюл, от където по стълбище се отива в аподитерия с входове към топлите и студени помещения. Колонада е отделяла аподитерия от имплувиума. Под терасата са разкрити 4 засводени помещения. При разчистване на южната и източната фасада на термите бяха открити останки от известния вече водопровод, започвал от извора в с. Кабиле и проследен в терените при базиликата и хореума. На югозападния ъгъл на термите бе открит каменен разклонител. Предстои свързването на откритите на различни места части от водопровода. Под подовото ниво на галерийните (засводени) помещения е разположена общата канализация на военния лагер, от която са разкрити различни канали. Всички те са иззидани от тухли и застлани с тухлени плочи 0,32 м х 0,32 м. Досегашните наблюдения върху строежите на термите, съгласувани с епиграфски материали, произхождащи от военните части, настанени в лагера, дават основание да се мисли, че тези строежи започват с активната строителна дейност на кохортата, настанена тук в годините на имп. Хадриан (117—138 г.). Един втори период, характеризиращ се с редица преправки, откривани и в термите, и в крепостните стени около портата, могат да се свържат с началото на IV век във връзка и с един строителен надпис от времето на имп. Галерий (303—311). (Н. Танчева-Василева).

Ст. Дамянов (София), П. Балабанов (Бургас) и колектив

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ ПРИ С. ДЕБЕЛТ, БУРГАСКИ ОКРЪГ

Главните усилия през 1983 г. бяха насочени към проучването на обект „Костадин чешма“ в строителното петно на

СМК „Бургас". Тук в сектор Г—III бяха разкопани нови три ями. Особено богати материали се откриха в яма № 20: амфори от Хераклея Понтика и остров Тасос, атически съдове с червенофигурна украса, тракийска битова керамика и 49 амфорни печата. Находките датират от средата на IV до средата на III в. пр. н е. и имат точни аналогии в обекти като Атина, Аполония, Истрия, Олбия и Пантикапей. Освен ямите в горните пластове на сектор Д—II бяха разкрити три струпвания на керамика — главно фрагменти от амфори от Хераклия Понтика, остров Тасос, тип Солоха I и др. Очевидно струпванията, които датират от същия период, са образувани при ритуални действия, извършвани на повърхността на земята.

В секторите А—I и А—II продължи проучването на сложни културни пластове с дебелина 2,5 м. Бяха разкрити осем ритуални ями, вкопани в здравата пръст. В яма № 1 кв. 40 имаше ритуално погребение на части от кон. Тук бяха намерени тракийска бронзова фибула от VI-V в. пр. н. е., фрагменти от атическа чернофигурна керамика и тракийски битови съдове от същия период. В яма № 2 кв. 7 бяха намерени самоска и прототасоска амфора от същия период. В горните пластове бяха разчистени 8 боклучни ями с материали от V в. пр. н. е. При точка 38 в сектор А—I бе разкрита основа на пещ. На места в най-долните пластове бе намерена керамика от бронзовата епоха, а в най-горните монети и керамика от IV в. от н. е.

В село Дебелт при регулиране на уличната мрежа бе засегнат некропол от II—V в. В проучената през годината част бяха разкопани 18 раннохристиянски погребения, извършени в легла, изкопани в основната скала. Някои от гробовете са покрити с тегули. Три погребения се отнасят към II—III в. Две от тях бяха покрити с плочи от варовик.

В района на строителството на жп прелез през месец юли бяха проведени сондажни проучвания. Разчистени са основите на варница и намерени малко фрагменти от керамични съдове от различни епохи. Липсва изразен културен пласт и останки от архитектурни съоръжения. Явно насипът в района е вторичен, свлечен от околностите на античния град.

М. Домарадски (София)

НАДГРОБНА МОГИЛА КРАЙ С. ТЪЖА, СТАРОЗАГОРСКИ ОКРЪГ

От 7 до 24 юни бяха проведени довършителни разкопки на могила № 11 от некропола в м. Атанасца. Разкопките на тази могила започнаха през 1975 г. и продължиха през 1977 г. В насипа на могилата (вис. 3,25 м) не бяха открити никакви погребения, нито каквито и да е обекти от друг характер. В основата на могилата бяха открити два концентрични овала от средни речни камъни в два или три реда с размери: външен — 10 х 9,95 м; вътрешен — 8 х 8,10 м.

Могилата е била издигната между II в. пр. н. е. и II в. от н. е. т. е. във времето, когато са били построени и другите могили от некропола.

П. Теодосиев (София) и П. Павлов (Ловеч)

ТРАКИЙСКА НАДГРОБНА МОГИЛА ПРИ С. СЛАТИНА, ЛОВЕШКИ ОКРЪГ

През настоящата година бе завършено проучването на могила № 10 от могилния некропол при с. Слатина. Открито бе погребение чрез трупоизгаряне в дълбока яма с правоъгълна форма. След изгарянето върху кладата е бил поставен допълнително погребален дар и тя е била покрита с дъски.

Инвентарът е богат, състои се от две златни обеци, два златни медальона, златен пръстен с гема с изображение на Атина, малка S-овидна шнола. Сребърните предмети са в много лошо състояние — части от торква, фибула, гривни и халки. Бяха открити две стъклени чаши, множество фрагменти от глинени съдове, както и шест конични глинени предмета, вероятно с култово предназначение. Материалът се датира към края на I и началото на II в. от н. е. и позволява да приемем, че в могилата е погребана знатна тракийка.

Л. Огненова—Маринова (София) и Ж. Чимбулева (Несебър)

ПОДВОДНИ ПРОУЧВАНИЯ В НЕСЕБЪР

През 1983 г. се проведоха подводни проучвания в акваторията на Несебър, източно от полуострова и разкопки в местността Кузлука, предизвикани от строителните мероприятия на ваканционното селище „Елените“. Подводните проучвания бяха извършени от клуба на НЕК при ЮНЕСКО с научен ръководител ст. н. с. Л. Огненова—Маринова и зам.-рък. Ж. Чимбулева, а спасителните разкопки в местността Кузлука от Е. Теоклиева—Стойчева.

Изследвана бе акваторията източно от полуострова с максимална отдалеченост от бреговата линия около 500 м. Това е най-трудният за проучване сектор, защото разпиляните от вълненията камъни и каменни блокове достигат почти морското ниво. Затруднено е не само плаването на лодки, но и на плувци и леководолази. Това състояние на морското дъно не ни даде възможност за откриване на търсените сектори на крепостната система — източната страна и връзката между нея и северната (квадрати Г, Д, Е 15, 16, 17, 18). Това може да стане единствено след изместването на каменните блокове, които ги закриват. В тази част от акваторията са се намирали погълнатите от водата църкви „Христос Акрополит“, а през 1855 год. и „Св. Стефан Акрополит“. На около 200 м от сегашната брегова линия тук бяха открити сектори от крепостната система с вградени блокове, свързани със скоби от типа „лястовичи опашки“. Същите блокове са били използвани през XIV в. в стените на църквата „Св. Иван Алитургетос“ и в крепостните стени от същата епоха. Това ни дава основание да стигнем до следните изводи: 1. Секторът от крепостната стена на 200 м от сегашната брегова линия е бил разрушен приблизително около XIV в. и дотогава тук все още е било суша. Значителни части от сушата са били загубени през последните шест века. Средновековна Месемврия е била значително по-голяма от днешния Несебър и това обяснява и епитета, който ѝ дават византийските хронисти — голяма.

В. Велков (София), В. Попов (Созопол)

ПОДВОДНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ „ВЪЛНОЛОМ“ ПРИ СОЗОПОЛ

Проучването се извършва от група за подводни археологически изследвания на студенти-историци, членове на Младежкия експедиционен клуб при СУ „Климент Охридски“. Една от техните задачи е проучването на пристанищната система на древна Аполония. При едно от тези проучвания бе локализирано съоръжение, за което не беше ясно дали е вълнолом или това са кейови стени. През 1983 г. бе проведен първият етап от проучването на съоръжението. Методически то бе изследвано чрез квадратна мрежа (акваторията на съоръжението бе разделена на квадрати със страна 200 м, които бяха разделени на четири квадрата със страна 50 м). Квадратите се проучваха от водолази, които измерваха дълбочината на съоръжението, неговата дължина и ширина. Данните се предаваха на геодези, които работеха от две точки на брега чрез радиотелефони. Получените данни дават основание да се предложи хипотезата, че съоръженията не са били вълноломи, а древни кейови стени, на които са акостирали античните кораби. Вътрешната кейова стена е била свързана със сушата, и то с остров Кирик. По време на това проучване бяха открити една каменна котва с три отвора (неизвадена) до външната страна на вътрешното съоръжение, два оловни щока, единият с форма, досега непозната от нашето Черноморие, каменна котва с един отвор.

К. Порожанов, В. Попов (Созопол)

ПОДВОДНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ „ЮЖНО ЧЕРНОМОРИЕ'83“

В акваторията северно от нос Колокита при Созопол, върху който е локализиран и вече се проучва тракийски могилен некропол, бе документирана нова котвена стоянка — пристанище от II—I хил. пр. н. е. Тук са открити каменни котви, каменни и оловни щокове и част от каменен жертвеник (?).

В м. Кендинар, южно от устието на р. Ропотамо се потвърди съществуването на котвена стоянка — пристанище от II—I хил. пр. н. е. Наред с откритите тук каменни котви и оловни щокове за първи път на това място е открит и каменен щок.

На н. Акротир при с. Равда бяха открити за пръв път фрагменти от антични керамични съдове.

На н. Урдовиза при с. Китен при извършване на изкопни работи бяха заснети геодезично разкрилите се профили от античността и средновековието.

В. Велков, Б. Димитров, В. Найденова (София)

ПОДВОДНИ ПРОУЧВАНИЯ КРАЙ АХТОПОЛ

През 1983 г. продължиха проучванията в пристанището на Ахтопол и в съседните заливи. Те се осъществяват от леководолазна група „Космос“. В пристанището бе открита каменна тесличка от неолита — първа находка от тази епоха в района. Тя произхожда най-вероятно от праисторическо селище в крайбрежния район. Открита е и енеолитна керамика. В пристанището са открити четири монети: една на Александър Велики, една аполонийска и две от XI—XII в., както и железни средновековни котви.

В залива край с. Варвара бяха открити нови няколко десетки каменни котви с или без отвори. Някои екземпляри с недовършени отвори показват, че котвите вероятно са били изработени на това място и са попаднали във водата след някое срутване на брега. В близост до котвите са открити керамични фрагменти от края на II — началото на I хил. пр. н. е. Извадени са и добре запазени каменни котви, принадлежащи към широко разпространения по Черноморието тип, датиращ от II хил. пр. н. е. Открит е и оловен щок от римската епоха, както и многобройни фрагменти от антична и средновековна керамика.

АНТИЧНА АРХЕОЛОГИЯ

М. Лазаров, А. Ангелов (Варна)

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА УЛ. „САН СТЕФАНО“ ВЪВ ВАРНА

Разкопките са предизвикани от изкопни работи за строеж на търговски рибен комплекс „Океан“ между ул. „Сан Стефано“ и „Презвитер Козма“ във Варна, на 60 м югозападно от римските терми. За първи път при археологически проучвания във Варна се е достигнало до най-ранни културни напластявания от II четвърт — средата на VI в. пр. н. е. — приблизително от времето на създаването на гръцката колония Одесос. Към този период се отнасят останките от жилища — дървени колиби от греди и плет, с дървени подове. Към II половина на IV в. пр. н. е. се отнася откритата горивна камера на керамична пещ, датирана посредством устие на хераклейска амфора с енглифичен печат от I половина на IV в., открита под пода на пещта.

Открит е участък от късноантична улица с посока изток — запад със слабо отклонение към североизток, широка 4 м. Тя е настлана с големи каменни плочи с неправилна форма. По централната ѝ ос е изграден канал от големи каменни плочи. Улици с такова устройство се откриват вече неколкократно във Варна. Те показват, че през късната античност Одесос е променил градоустройствената си схема.

Т. Иванов (София), Т. Ковачева (Плевен), Г. Кабакчиева, Х. Попова, Р. Иванов (София)

РАЗКОПКИ В УЛПИЯ ЕСКУС

През 1983 г. бяха направени разкопки върху площта западно от четвъртия запазен магазин (броен от изток на запад) с цел да се открият напречните, междинни стени, които да определят ширината им. Търсените стени са били разрушени в далечното минало и камъните ограбени. Тук се попадна на част от подова мозайка, която принадлежи безспорно на сграда, която предхожда магазините по време, т. е. от период, досега неизвестен в този участък. Тук е имало живот през късноримската епоха, както показват откритите в насипа фрагменти от битова и строителна керамика, между които и хубави глинени лампички с релефна украса, както и римски монети. През четвъртия магазин върви зидан канал за отпадъчните води, който идва от север и ги излива в декумануса покрай банята в югоизточния край на Ескус I.

Един тесен пасаж (шир. 1,80—2 м) отделя магазините от просторна сграда с вътрешен двор и помещения, снабдени с хипокауст, наредени в редица с посока изток—запад. Част от нея е проучена още през 1949 г. Целта на новата кампания беше да се почисти и доразкопае постройката. Бяха констатирани няколко строителни периода, които ясно се разграничават. Влизането в правоъгълната сграда ставало през широк вход с двукрила дървена врата, както показва запазеният на място варовиков праг. През големи покрити помещения се преминава в правоъгълен двор и се излиза в двора под открито небе, постлан с варовикови плочи, очертан наоколо с варовикови бордюрни блокове. Под настилката на двора върви зидан канал за отпадъчните води от помещенията с хипокауст. Поради продължителното използуване на сградата по-късно бил построен зидан канал, който лежи високо над каменните плочи на двора. Префурниумът на хипокауста се намира в северозападния край, долепен до външната северна стена. Повечето от отопляваните помещения имат на север полуцилиндрична стена. Хипокаустът е изграден от тухлени колонки, покрити с бипедални тухли и върху тях бил излят хоросанен под, постлан с бели мраморни плочи. В апсидите на едно от помещенията имало зидани с тухли и обмазани с хигрофобна хоросанена мазилка вани, от които са запазени следи. На юг от двора се простират големи правоъгълни помещения. Под източното минава лъкатушещ зидан от тухли канал за отпадъчните води, който продължава под пасажа и се отправя към декумануса пред магазините. На външната стена на помещението е построена латрина с правоъгълен план, наклонена под 45°.

Откриха се фрагменти от глинени съдове и бронзови монети от III—V в. Най-късните са от времето на император Анастасий (491—518 г.). В горния пласт в насипа се намериха две бронзови византийски корубести монети от XI—XII в., ново доказателство за съществуването на живот през Първата и Втората българска държава.

Т. Иванов, П. Георгиев, М. Цочев, Р. Иванов, А. Каменаров, И. Църов, Д. Солаков, К. Ставракев, Х. Терзиев (София — Велико Търново)

РАЗКОПКИ В НИКОПОЛИС АД ИСТРУМ

През 1983 г. продължиха проучванията на градоустройствения план на Никополис, разкриването на западната част на комплекса на агората и разкопките в т. н. „Термоперипатос“. Бяха разкрити кръстовищата на кардо максимумус и декуманус максимус с перпендикулярните на тях улици. Уличните зидани канали за нечисти води следват денивелацията на града от запад към изток и от юг към север. За първи път тук са разкрити тротоари с колонади в йонийски стил пред две сгради, разположени покрай южната страна на декумануса, минаващ покрай южната дълга страна на комплекса на агората. Върху канала на декумануса бе открита вторично употребена надгробна плоча с надпис на латински език. Погребаният е бил от италийски произход и е заемал важни длъжности в града.

Разкрит е и западният край на перистилния двор, разположен между Одеона и кардото, което ограничава комплекса от запад. Започна проучването на северозападната част на комплекса северно от декуманус максимус. Очертава се продължението в западна посока на двоен портик, ориентиран в посока изток—запад. Коригирано е по-старото схващане, че тук се е издигал малък правоъгълен храм. Сградата е пострадала от силен пожар.

Продължи разкопаването на западната част на т. н. „термоперипатос“ източно от градския площад. Сградата се е състояла от централна двуетажна зала, покрай дългите страни на която са били изградени верижно едноетажни магазини, предимно за продажба на керамични произведения.

Започнали са реставрационните работи по източната външна стена на площадния комплекс.

РАЗКОПКИ В НОВЕ

М. Чичикова, В. Найденова (София)

РИМСКИЯТ И РАННОВИЗАНТИЙСКИ ГРАД НОВЕ — ИЗТОЧЕН СЕКТОР

(Резюме)

Българският колектив проведе разкопки на два обекта:

а) Перистална сграда в кв. VIII А. (М. Чичикова). Продължиха разкопките на сградата, която е разположена западно от крепостната стена. Почистиха се отделни части в централната и западната половина на сградата, за да се допълни планът ѝ и се изясни хронологията на строителните хоризонти. Продължи и проучването на базиликата, разположена над южната част на сградата. Установи се, че тя има триделен нартекс, в южния край на който беше разчистена голяма зидана гробница, ограбена в миналото.

б) Проучвания около източната порта на Нове I (В. Найденова). Продължи разчистването на терена, включен северно от декуманус максимус и откритата преди раннохристиянска базилика. Установи се, че тук през V—VI в. е имало постройки, сега силно разрушени, чието предназначение не може да се определи. Северно от портата, след като крепостната стена е престанала да играе роля и е била разрушена, през периода IV—VI в. е била построена голяма сграда. Тя е ориентирана изток—запад и от нея са проучени частично две помещения (останалите ѝ части са унищожени от съвременни строежи).

Л. Прес, Т. Сарновски, В. Шуберт (Варшава)

РИМСКИЯТ И РАННОВИЗАНТИЙСКИ НОВЕ — ПОЛСКИ СЕКТОР

През 1983 г. археологическата експедиция на Варшавския университет продължи разкопките на: 1) легионната болница (валетудинариум) в нейната североизточна част, 2) в северната част на принципията, 3) стратиграфски сондажи на северната крепостна стена.

Работата беше концентрирана на източната и северната страна при валетудинариума. Той е бил построен в началото на II в. пр. н. е.

Както вече е известно от по-ранните съобщения, в западната част на болницата е бил построен в по-късно време късно римски жилищен комплекс, т. н. сграда с портик.

В югоизточния ъгъл на валетудинариума през отчетния сезон беше ситуиран портик, обърнат към виа праетория. Някои архитектурни детайли могат да послужат като доказателство за наличието на пиластри в източната фасада на валетудинариума.

В северозападната част на болницата са били разположени домашните помещения, санитарните инсталации, канализацията за отходните води, които са извеждани навън през западната стена.

В стената, затваряща болничните помещения, разположени на север от вътрешния двор, личат входовете.

В последния ред на северните болнични стаи бяха открити част от хипокауст със запазени на място колонки от тухли.

Между най-интересните находки са: едно оловно парче, тежащо 73 кг, върху чиято повърхност има следи от няколко печата; и един фрагмент от надгробен надпис, открит в северозападния ъгъл на валетудинариума.

Продължи работата и в центъра на военния лагер. Бяха открити данни за реконструкция на централната част на принципиата и нейните странични крила. Бяха разкрити три основи на монументални варовикови полуколони, както и масивни блокове от западния край на фасадата. Беше изяснен принципът, който римските строители са следвали при разполагането на тези полуколони.

Между движимите находки внимание заслужават фрагментите от бронзови статуи, фрагмент на мъжка статуя и няколко архитектонични детайли. Тухлите и керемидите с печати на I Италийски легион принадлежат към най-често срещаните находки.

Бяха продължени работите и в стратиграфския изкоп в района на западната крепостна стена.

А. Милчева, М. Ваклинова, Г. Кузманов, К. Вачева (София), Ц. Комитова (Благоевград)

РАЗКОПКИ НА НИКОПОЛИС АД НЕСТУМ

През 1983 г. са проведени разкопки на три сектора в границите на укрепения късноантичен град:

1. Крепостни стени. Разкрито е до ходово ниво вътрешното лице на южната крепостна стена в сектор между южната порта и югозападната ъглова кула. Проучен е частично средновековният културен пласт покрай вътрешното лице на западната крепостна стена. В южния ѝ край е разкрито долепено до куртината съоръжение, изградено от кирпичи върху каменен цокъл, датиращо от VI в. На около 100 м северно от ъгловата югозападна кула е разкрита единствена засега в Никополис У-образна кула с правоъгълно преддверие и двураменна стълба към нея.

2. Перистилна сграда. Продължило е проучването на обширна сграда с вътрешен перистилен двор, разположена в югоизточния ъгъл на укрепения град. Разкрита е югоизточната част на сградата с пет верижно свързани помещения, плътно опрени на юг и изток към крепостната стена. Те са обединени от вътрешен двор със закрит портик с мраморна колонада, изградена от сполии. Едно от помещенията е с тухлена настилка, под която преминава канал от глинени тръби. Покрай стените му са иззидани каменни пейки, постлани с тухли. Сградата се очертава като типичен представител на късноантичната гражданска архитектура и най-вероятно е принадлежала на виден гражданин на Никополис. Едно открито в нея монетно съкровище датира разрушаването ѝ по време на аварските нашествия при управлението на Юстин II.

3. Терми. Изцяло е проучен третият, северен ред верижно разположени помещения с входове на северната фасада на сградата. Под подовото ниво на едно от тях е открит глинен водопровод, насочен към фригидария. В североизточната част на термите е започнало разкриването на помещение, изнесено пред северната фасада.

4. Средновековно селище. Проучването на средновековното селище в очертанията на укрепения град се провежда от целия колектив и успоредно с останките от всички останали епохи. При разкриването на югоизточния ъгъл на крепостта и трасето на западната стена се установи, че западната стена и нейните съоръжения са били ремонтирани и преизползувани в известен период от средновековието — X — XI в. В преддверието на голяма У-образна кула по куртината на западната стена северно от ъгловата кула се откри нова двукамерна правоъгълна пещ за керамика от XII в. С нея известните пещи стават 4. Градът се очертава като голям производствен център за битова керамика през тази епоха. Прави впечатление, че жилищата и работилниците са вкопавани в стария пласт и преизползуват запазени части от античните жилища и съоръжения. В периода, когато крепостните съоръжения не са използувани, на мястото на разрушената южна порта на града се вкопават дълбоко ями с останки от обработка на желязо. Пластът от средновековието е наситен с битов материал и много керамика от различни типове.

В. Велков, В. Найденова, Г. Кузманов, Й. Атанасова,
А. Николаева (България), М. Болини, А. Гирети (Италия)

РАЗКОПКИ В РИМСКИЯ И РАННОВИЗАНТИЙСКИ ГРАД РАЦИАРИЯ

През 1983 г. разкопките бяха съсредоточени в 4 сектора:

Сектор I — продължи проучването на западната порта на града. Северната кула е полигонална отвътре и отвън, но няма тухлена облицовка както южната кула. Градена е от различни по големина каменни блокове с бял хоросан. През един от строителните периоди е била водоснабдена. Това е първата крепостна порта по дунавския лимес, която е фланкирана от полигонални кули, издаващи се напред. Първоначалният период на портата се свързва с ранната крепостна стена на града от края на I — началото на II в. В последния период от живота на Рациария западната порта е претърпяла сериозни преустройства. Към това време се отнася и акламационният латински надпис от времето на имп. Анастасий, който вероятно е бил вграден над външната страна на портата.

Сектор II — разкри се част от голяма сграда, ориентирана югоизток-северозапад. В тази ос са разкопани три реда Т-образни кръстовидни тухлени стълбове, оформящи два еднакво широки надлъжни кораба. Корабите са били покрити с кръстати сводове. Пластът от рушевини в сградата със следи от опожарявания се датира от VI в.

Сектор III — продължиха разкопките около предполагаемия форумен комплекс, южно от базиликата в сектор II. Попадна се на много дебел пласт от разрушения (около 0,50 м), образуван от съзнателно начукани каменни архитектурни детайли. Изглежда, че на това място е имало някаква голяма обществена сграда, която през V — VI в. е била окончателно разрушена и с материала от нея запълнено пространството около базиликата.

Сектор IV — продължи проучването на квартала около предполагаемото пристанище на града. Установи се, че откритата преди това гробищна църква е трикорабна.

РАЗКОПКИ ВЪВ ФИЛИПОПОЛ

Л. Ботушарова

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ГЛАВНИЯ ВХОД НА ТЕАТЪРА НА ФИЛИПОПОЛ

В площта на заложените през 1982 г. разкопки проучванията през 1983 г. бяха насочени към цялостното разкриване на прохода, принадлежащ на главния вход на театъра извън кавеата. Новооткритият участък е дълъг 16 м и е непосредствено продължение на засводения проход в площта на сума кавеа. Стените са запазени на височина 5,5 м — 6 м. Изградени са в опус псевдоквадратум от пясъчни квадри с ядро от ломен камък на бял хоросан, който към външния край преминава в редова зидария от дялани сиенитни блокове (сполии), обличащи ядро на хоросан с примес от счукана тухла. Голямата денивелация на терена се превъзмогва в градежа с последователно прекъсване, на известно разстояние, на долните три реда блокове, или с намаляване височината на реда. На стъпаловидното трасиране на стените се установи, че съответствува стъпаловидно оформяване на подовото равнище от система на площадки. Установи се, че проходът като външен коридор на главния вход не е пряк излаз към античния град, а извежда във вътрешността на сградата. От нея се разкри само една стена. Останките на сградата попадат извън определената за разкопки площ, в двора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“.

Е. Кесякова, З. Каров, В. Мирчев (Пловдив)

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ ПРИ РЕКОНСТРУКЦИЯТА НА БУЛ. „Г. ДИМИТРОВ“ В ПЛОВДИВ

Проучванията през 1983 г. бяха съсредоточени в 6 сектора:

1. Изкоп за колектор по бул. „Г. Димитров“.

Уточнено бе топографското развитие на Филипопол в южна посока, измененията в градоустройството му, настъпили през римската и късноантичната епоха. Както и южното трасе на крепостната градска стена от II — IV в. Разкрити бяха 5 кръстовища и всички декумани, с което напълно е установена уличната мрежа и размерите на инсулите. Получени бяха нови данни за уличната мрежа, канализацията и водоснабдяването на града в низината през римската и късноантичната епоха. Проследена бе стратиграфията на културните напластявания. Частично бе проучена сграда от I половина на III в. с мозаичен под.

2. Централен подлез.

Разкрити бяха два декумана и две карда, както и застрояванията около тях. Най-ранните градежи от речен камък на калов разтвор се свързват с улици, застлани с чакълеста настилка. По-късно застрояване — от II в. — запазва предримската ситуационна схема и се придържа към по-ранната регулация на уличната мрежа. Градежите от римската епоха са с речни камъни на хоросанов разтвор с примес от тухлен прах. Най-внушителни и добре запазени са архитектурните останки от късноантичната епоха. Очертан е планът на голяма сграда с екседра на запад. Тя е изградена в смесена техника с четириредов тухлен пояс. Добре е запазена стенната мазилка и хипокаустната инсталация в помещенията. Две от тях са застлани с полихромна мозайка. Архитектурният план на сградата, вътрешното ѝ богато оформление, както и разположението ѝ в североизточния ъгъл на форума показва, че се касае за представителна резиденция на виден филипополски гражданин, свързан с административния и политически живот на града.

Източно от подлеза по бул. „Л. Димитрова“ бе разкрита базиликална сграда. Двата ѝ кораба са застлани с полихромни мозайки с богати и разнообразни растително-орнаментални и фигурални мотиви. Мозайката в южния кораб стъпва върху друга, по-ранна, която още не е проучена. Базиликата се датира в първата половина на V в., но е претърпяла по-късни преустройства в границите на ранновизантийската епоха. Непосредствено върху пода на централния кораб бяха разкрити 28 гроба от VII — X в.

3. Форум.

Разкрит бе североизточният ъгъл на ареата с мраморен стилобат и сиенитни улеи за отвеждане на дъждовна вода. Проучено бе източното амбулацио и четири магазина, уточнена дължината на форума в оста север-юг. Магазините са претърпели преправки още в античността. В тях бяха открити и останки от средновековни градежи. В североизточния ъгъл на ареата се разкриха основите на масивен постамент за статуя.

4. Антична сграда със сводови конструкции.

Непосредствено до съвременния южен вход на тунела и източно от църквата „Св. Марина“ бяха разкрити антични градежи, запазени на височина до 2,40 м, между които и едно голямо засводено помещение. Има сведения за съществуването и на други подобни помещения в непосредствена близост. Те вероятно са изпълнявали функцията на носеща конструкция на голяма многоетажна сграда върху скалистия, силно наклонен терен. Тя обхваща площта на платното на бул. „Г. Димитров“, достига на север до скалите на Джамбаз тепе и се развива на запад към църквата „Св. Марина“. От сградата са разкрити 6 помещения с входове помежду си. Изграждането ѝ се отнася към II половина на III в. С известни преустройства тя е съществувала и през V — VI в. През XI — XII в. върху руините ѝ възникват сгради с нестабилна калова зидария.

5. Археологически подлез.

На площ от 1440 кв. м бе разкрито кръстовище на кардо и декуманус и част от застрояването около тях. Южно от декумануса бяха проучени частично четири жилищни помещения от сграда от II — VI в. Инсулата северно от декумануса и източно от кардото е заета от перистилна сграда с два входа към декуманиса. Около вътрешен двор, застлан с каменни плочи, са разположени 7 жилищни помещения, застлани с полихромни мозайки. В най-голямата от тях са обособени два центъра — кръгъл медалион с ваза и шестоъгълен медалион с женски образ и надпис „Ейрене“. Домакинската част на сградата се състои от шест помещения. Този богат дом е построен в края на III — началото на IV в. С известни преустройства сградата е просъществувала до средата на VI в. Последните градежи на това място са на калов разтвор и датират от ранното средновековие.

6. Подлез „Тримонциум“.

Разкрито бе кадро, преминаващо в кръстовище при югоизточния ъгъл на форума. На юг то се ограничава от куртината на крепостната стена от II — IV в. Върху улицата е ситуирана кула — потерна от IV в. От източната страна на кардото бяха разкрити жилищни сгради от римската и късноантична епоха. Най-ранните застроявания в този сектор са от градежи с речен камък на калов разтвор.

Е. Кесякова

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА БУЛ. „Л. ДИМИТРОВА“, ЖИЛИЩНИ БЛОКОВЕ 21 И 22 — ПЛОВДИВ

1. В строителното петно на жилищен блок 21 бяха разкрити две сгради, разделени от пасаж, широк 5 м, под който минават 5 глинени водопровода. Източно от пасажа се развива сграда, фундирана по-високо спрямо другите градежи. От нея бяха разкрити няколко помещения, едно от които е с полихромен мозаичен под, а другото е с хипокаустна инсталация. Сградата е построена в края на V в. Западно от пасажа е разположена друга сграда, строена в IV в., която е ситуирана върху по-ранно улично кръстовище. Нейното построяване свидетелства за сериозни изменения на градоустройствената схема и уличната мрежа на Филипопол в късноантичната епоха.

2. В строителното петно на жилищен блок 22 продължиха проучванията на т. н. „сграда Нептун“ с богати мозаични подове. Разкрита е западната ѝ фасада и едно голямо помещение с басейн. Застрояването от V — VI в. тук се характеризира с градежи от ломен камък на калов разтвор. Така е построено едно помещение с глинен под. Около него е разкрито зърнохранилище, пещ и преустроен във водохранилище басейн.

В. Танкова

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ В ЮГОИЗТОЧНИЯ НЕКРОПОЛ НА ФИЛИПОПОЛ

Проучени бяха 500 кв. м в границите на изкоп за жилищна сграда на ул. „Братя Чапликови“ и „Шар планина“ в Пловдив. Разкрита бе тухлена гробница с правоъгълен план, покрита с големи гнайсови плочи. В нея са погребани в различно време три индивида, положени в посока изток-запад. Един от тях е с ръце, свити върху гърдите. Като гробен дар на някой от погребаните е поставена глинена кана —ойнохое. Разкрити бяха и три гроба от керемиди, ориентирани също в посока изток-запад. Всички проучени погребения са християнски и датират от средата на IV в.

К. Маджаров, И. Джамбов, М. Маджаров (Хисар)

РАЗКОПКИ В ДИОКЛЕТИАНОПОЛ

През 1983 г. проучванията в Диоклетианопол бяха съсредоточени в три сектора:

1. Северно от казармените постройки при южната крепостна стена бе разкрита правоъгълна в план сграда, съставена от две различни по големина помещения с портик пред западната ѝ фасада. В по-голямото помещение се откриха осем вкопани долии. Плановата схема на сградата и материалите, открити в нея, я определят като голям склад за храни от II половина на IV в. През ранното средновековие (IX — X в.) останките от сградата са били използвани за жилища.

2. На 100 м северно от южната крепостна стена бе разкрита малка късноантична жилищна сграда с правоъгълен план. Тя се състои от три помещения и широк коридор, разположен под керемиден покрив. Според откритите в сградата фрагментирани керамични съдове тя се датира в I половина на V в.

3. На 140 м от източната порта и 190 м северно от южната крепостна стена започна разкриването на късноантична сграда. Разкрито бе само едно помещение, чиито стени са градени с ломени камъни с хоросан, примесен с тухлени късове. Отвътре стените са измазани с розов хоросан.

РАЗКОПКИ В ПАУТАЛИЯ

В. Илинкина (Кюстендил), Л. Слокоска (София)

РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ „ДОМ НА СЪВЕТИТЕ“ В КЮСТЕНДИЛ

Проведените разкопки през 1983 г. са във връзка с оформяне на площада на гр. Кюстендил, който влиза в очертанията на резервата „Пауталия-Велбъжд“. Обектът се намира на около 100 м южно от крепостната стена на Пауталия. Проучена бе площ от 600 кв. м, което се явява втори етап от разкопките, извършени през 1978 г.

Очертаха се културни напластявания от късноосмански, ранносредновековен, ранновизантийски и римски период. Намерихме и единични керамични фрагменти от тракийския период.

Най-ранните материали са от началото на I хилядолетие пр. н. е. — единични фрагменти от гърнета, работени на ръка и фрагменти от глинени съдове от III — I в. пр. н. е., работени на крачно грънчарско колело.

От римския период са останките от кардо, от двете страни фланкирани от две сгради. Улицата е оформена с бордюри, а в някои сектори има и тротоар. Под нея е изграден канал за нечиста вода с наклон на север. Покрит е с големи каменни плочи от настилката на улицата. Има изграден водопровод от керамични тръби с направление С-Ю. От улицата сме разкрили 23 м — трасето ѝ съвпада с улицата, разкрита под Килийното училище през 1979 г. Сградите от двете стени на кардото са изградени от ломен и речен камък на спойка хоросан с примес от тухлени късове, а лицевата зидария е с пояси от 4 реда тухли.

От сградата, разположена източно от улицата, са открити четири помещения. Толкова помещения са разкрити и от сградата — западно от улицата. Тя е изградена по същия начин, както първата. По монетите и керамичния материал улицата и принадлежащите към нея сгради можем да отнесем към II в.

И в двете сгради са извършвани преустройства, които се отнасят към края на III и началото на IV в. От втория строителен период помещенията в сградите са по-малки. Част от основите на старите сгради са преизползувани, хоросанът е с по-малко примеси от счукани тухли.

Сградите са преустройвани и трети път, като са изградени нови зидове, оформящи още по две помещения във всяка една от тях. Останките от тези зидове са само в субструкция. В едно от помещенията на сградата западно от кардото е открита многоцветна мозайка с геометрични и растителни орнаменти от IV в. В горял пласт на друго помещение от същата сграда открихме колективна находка от 830 монети, най-късните от които са сечени в 570 г.

От ранносредновековния период (IX — X в.) са открити петна от жилища, фрагменти от глинени съдове, накити, един бронзов кръст-енколпион и др.

От късноосманския период са проучени останки от жилища, от една грънчарска пещ, открити са цели и фрагментирани съдове, покрити със зелена, светлосиня и кафява глазура, някои и с ангоба, както и съдове от сграфито керамика. По намерените монети и керамичен материал гореспоменатият период се отнася към XVII — XIX в.

От извършените досега проучвания на този обект достигаме до извода, че това място от съвременния град Кюстендил е обитавано от I хилядолетие пр. н. е. до наши дни, с прекъсвания през VII — VIII и XI-XVI в.

Л. Стайкова, В. Илинкина (Кюстендил)

ОБЕКТ „БЪРЗА ПОМОЩ“

В строителното петно на сграда на „Бърза помощ“ в Кюстендил, на площ от 6000 кв. м бе проучена отсечка от кардо с нееднаква ширина на платното и тротоар по западната страна на улицата. Западно от кардото са разкрити пет помещения на сграда, снабдени с хипокауст. Източно от кардото частично бе разкрита друга сграда. Проучените постройки се датират във II — VI в.

В. Илинкина (Кюстендил)

РАЗКОПКИ В КЮСТЕНДИЛ

Във връзка с разширяването на градската поликлиника през 1983 г. бе направен сондаж с размери 10/10 м. Целта на проучването бе да се изясни наличието и периодизацията на останките от средновековието. На обекта се работеше от средата на август до средата на септември. Установено бе наличието на културни напластявания от ранното и късно средновековие (IX-XII в.) и от късноосманския период (XVII-XIX в.).

От периода на византийското владичество у нас открихме фрагменти от глинени съдове, фрагменти от стъклени гривни, както и една византийска медна корубеста монета от XII в.

В ранносредновековния пласт открихме фрагменти от керамични съдове от IX-X в., накити и др.

От периода на османското владичество са запазени два зида, споени с кал. В зидовете са били поставени вертикално забити дебели дървени колове, разположени на определени интервали. Открихме цели и фрагментирани керамични съдове от XVII-XIX в.

С. Чохаджиев (Кюстендил)

КЪСНОАНТИЧЕН НЕКРОПОЛ В КЮСТЕНДИЛ

При изкопни работи на ул. „Ленин“ 143 „А“ е бил разрушен некропол, разположен източно от укрепения град. Документирани бяха останките от 13 гроба. Повечето от тях са изградени върху стерилна глина. Те са със стреховидни покрития, изградени от тегули. Скелетите са ориентирани в посока изток-запад с глава на запад, с отклонение между 9 и 15° на североизток. Погребаните са положени по гръб, с ръце, долепени до тялото. Като гробни дарове са поставени само керамични съдове, намерени във фрагментирано състояние. Открит е и един гроб, зидан от тухли без спойка, както и следи от погребения чрез трупоизгаряне. Некрополът датира от III-IV в.

Г. Александров (Михайловград)

РАЗКОПКИ В МОНТАНА

През 1983 г. е работено в южната част на крепостта. Северно от южната крепостна стена бе разкрито продължението на интервалума и част от три помещения от ранновизантийската епоха. Открити бяха фрагментирани ари, глава от статуя на Ескулап, оброчна плочка на Дионис и Диана и фрагмент от оброчна плочка на Диана.

Съществуването на ранносредновековно селище върху развалините на крепостта е документирано посредством намерената фрагментирана домашна керамика от тази епоха.

П. Вълев (София)

СЛЪНЧЕВИЯТ ЧАСОВНИК ОТ МОНТАНА

След кратко общодостъпно изложение на теорията на слънчевите часовници и на прилагания от автора графо-аналитичен метод на изследване се дават астрономо-геодезическите резултати от проучването на екземпляра от Вила рустика № 2 край Монтана и историческата им интерпретация. Върху приемателната повърхност на разглеждания слънчев часовник са отбелязани датите: 22. VI. и 22. XII, т. е. дните на лятното и зимното слънцестояние, както и 25. III. — въведения от Антонин Пий празник в чест на бог Атис (Хилария).

Съобщават се резултатите от изследванията и на други антични слънчеви часовници от Мизия и Тракия. Така например върху екземпляра от Дуросторум се отчитат датите: 22. XII., 5. III. — най-големия празник на Изида (навигиум Изидис), 21. III. — пролетното равноденствие, 23. VII. — военния празник Нептуналия, 23. IX. — есенното равноденствие, 13. XI. — един от най-големите празници на Серапис (откриването на бога).

Обосновава се твърдението, че слънчевите часовници имат не само изкуствоведческо значение, но дават и допълнителни сведения за духовния живот на ползувателите им през дадена епоха.

Цв. Дремсизова

РАЗКОПКИ НА КРЕПОСТТА КРАЙ МЕЗДРА

Разкопките през 1983 г. се водиха в три сектора:

Източен сектор

Вниманието бе съсредоточено върху разкриването на крепостната стена. Изясни се, че тя завива в северна посока и се свързва с разкритата стена от миналите кампании. Малко по на юг е имало кула, чиито солидни основи бяха открити по-рано.

От външната страна на стената е разкрита основа, изградена от ломени камъни и кал, която имала посока североизток-югозапад. Предназначението ѝ не е установено. На 4-5 м североизточно от крепостния зид се попадна на втори защитен пояс, иззидан от ломени камъни и бял хоросан (деб. 1,30 м).

Южен сектор

Проучва се квадрат 34, който е продължение на кв. 31. Откриха се основи (деб. 0,70 — 0,75 м), изградени от ломени камъни и кал, които ограничават помещение с шир. 1,75 (дължината не се установи). На западната страна има вход.

В кв. 31 се разкопа западната стена на голямата обществена сграда от IV в., която е била опряна на южната крепостна стена.

Западен сектор

Продължи слизането в кв. 32 и 33.

В кв. 32 на 0,80 м се появи пласт от пепел и въглени, показващ наличието на пожар. В кв. 33 се появиха късове от средновековна керамика от Първата българска държава.

Находките в обекта на крепостта при Мездра датират от няколко исторически епохи: античността, късната античност и средновековието, а в Южния сектор на дълб. 1,80-2 м бе намерена керамика и от енеолитната епоха.

Сп. Машов (Враца)

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА АНТИЧНАТА КРЕПОСТ АВГУСТА ПРИ С. ХЪРЛЕЦ, ВРАЧАНСКИ ОКРЪГ

През 1983 г. продължи проучването на крепостната стена, ограждаща лагера на ара Августа. Проучени бяха 50 линейни метра от западната крепостна стена. Градежът на основата ѝ е от ломен камък споен с малко хоросан, като на отделни участъци преминава почти в суха зидария. Ширината на основата е до 1 м. Тази крепостна стена е изградена през първата половина на II в. По-късно през III в. пред лицето ѝ, повтаряща нейния план, е изградена втора стена, също с дебелина до 1 м. Тук бе открита долна част на ара с латински надпис в три реда. По споменаването имената на консулите Лаелианус и Пастор можем да датираме надписа в 163 г.

Бе започнато и проучването на две сгради. Първоначално е изградена западната, а по-късно от изток на фуга е долепена втората. Градежът им е еднакъв — ломени камъни, споени с бял хоросан. Ширината на стените е до 0,60 м.

П. Доневски (Свищов)

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА РИМСКА ВИЛА РУСТИКА КРАЙ С. ВАРДИМ, ВЕЛИКОТЪРНОВСКИ ОКРЪГ

Спасителните разкопки бяха предизвикани от изкопни работи за стопанска сграда на 1 км източно от с. Вардим, на площ от 1000 кв. м. Открити бяха две постройки, едната от които е проучена изцяло. Тя се състои от няколко помещения със стопанско предназначение, разположени около вътрешен двор с навеси. В непосредствена близост до нея е разкрита частично жилищна сграда.

Стопанската част на вилата е била унищожена от пожар в средата на III в. по време на готското нашествие.

К. Маджаров, М. Маджаров (Хисар)

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА РИМСКАТА ПЪТНА СТАНЦИЯ ВИАМАТА ПРИ С. МИХИЛЦИ, ПЛОВДИВСКИ ОКРЪГ

През 1983 г. в м. Горни стеници при с. Михилци бяха разкрити основите на голяма сграда с правоъгълни очертания, обхващаща площ от 792 кв. м. Тя се състои от 12 помещения, разположени около вътрешен двор. Сградата по всяка вероятност е била едноетажна и покрита с керемиден покрив. В нея е открит разнообразен керамичен материал-фрагмент от фини червеноглинени съдове.

Плановата схема на сградата, нейното местоположение и откритите по-рано тук два надписа показват, че по всяка вероятност тя следва да се определи като претория на римската пътна станция Виамата, построена в 61 г. на пътя Филипопол — Ескус. Тя е била възстановена между 175 и 180 г.

В източния ъгъл на сградата са разкрити три средновековни погребения от IX-XI в.

М. Маджаров (Хисар)

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА РИМСКАТА ПЪТНА СТАНЦИЯ СУБРАДИЦЕ ПРИ С. ХРИСТО ДАНОВО, ПЛОВДИВСКИ ОКРЪГ

През 1983 г. продължиха проучванията на пътната станция Субрадице. Разкрита бе голяма сграда на площ около 830 кв. м, изградена в смесена зидария с четириредов тухлен пояс. Състои се от четири помещения, разположени около вътрешен двор с колонада на южната и източна страна и с вход от юг. Тухлените колони стъпват върху висок зидан каменен цокъл. Според керамичните и монетните находки от сградата построяването ѝ се отнася във II половина на III в., като се свързва със сведенията от Нотиция дигнитатум за пребиването на това място на част от I Аврелианова кохорта. Сградата е била разрушена при хунските нашествия в първата половина на V в.

П. Георгиев (София)

РАЗКОПКИ НА РИМСКИТЕ ТЕРМИ ВЪВ ВАРНА

През 1983 г. бяха проведени археологически разкопки в преддверието на латрината, в южния край на западната галерия. Установено бе наличието на вход, водещ от пространството на запад от термите в преддверието. Сондажните проучвания по северната фасада на термите показаха, че там е имало канал, водещ от терена на север от корпуса на сградата в северната галерия. Установено бе и наличието на стилобат (с една база за колона, намерена ин ситу), започващ от стената на галерията и следващ посока север-юг.

Сондажните проучвания през годината позволяват да се заключи, че термите не са се състояли само от основната сграда, но са включвали и редица стопански помещения и дворове на запад от нея. Откритото по северната фасада говори в полза на предположението, че на север от корпуса на термите е съществувала палестра.

З. Гочева (София)

РАЗКОПКИ НА ТРАКИЙСКОТО СВЕТИЛИЩЕ ПРИ С. РОЯК, ВАРНЕНСКИ ОКРЪГ

В резултат от проведените през 1983 г. разкопки бяха открити многобройни оброчни плочки, сред които някои с надписи, съдържащи нов епитет на тракийско божество, нови тракийски имена на посветителите и др. Установено бе, че в естествената скала съществува сложна система от улеи и дупки, свързана вероятно с ритуали, извършвани в светилището.

В района съществуват многобройни паметници от този вид. Всички те са разположени на скали с издълбани ниши, в които са били поставяни оброчни паметници.

В. Любенова (Перник)

АНТИЧЕН ПРОИЗВОДСТВЕН ЦЕНТЪР КРАЙ МАХАЛА АРБАНАС ДО РАДОМИР

През 1983 г. бяха проведени спасителни разкопки, предизвикани от пътностроителни работи по разширението на шосето Перник — Радомир, около разклона Темелково — Радомир. Проучена е част от постройка, разположена на западния скат на Голо бърдо над левия бряг на р. Струма. Постройката е ориентирана по посоките на света с отклонение от 25° на североизток. Изградена е от ломени камъни, споени с бял хоросан. Северозападният ѝ ъгъл представлява вътрешен триъгълен бастион. Пред една от фасадните стени се откриват основите на зидана колонада, която вероятно е поддържала етаж, обърнат към открит двор. Най-голямо значение имат откритите дребни находки, чиято серийност свидетелствува за съществуването на това място на занаятчийски център с комплексно производство. Изработвани са били следните артикули: костени игли за коса, за шиене и за плетене, бронзови медицински инструменти, копчета, халки, пръстени, обеци и фибули от бронз, каменни мъниста, оловни огледала, глинени лампи и др. Монетите, между които колониални от 14 града, показват, че тук е имало и емпориум.

Намерената в основите на строежа и в насипа тракийска керамика показва, че мястото е било обитавано още в предримско време, а някои от находките свидетелствуват, че производството им е било организирано още преди римското завладяване. Неговият разцвет се отнася до средата на III в., след което е изградена укрепената постройка. Тя е претърпяла преустройства в ранновизантийския период. В близост до сградата са открити останки от пещ за изпичане на вар, големи ями и следи от полувкопано жилище от ранновизантийския период.

И. Панайотов (София), И. Бъчваров (Силистра)

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ВЕТРЕН, СИЛИСТРЕНСКИ ОКРЪГ

През 1983 г. в посочения район бяха направени обхождания и бяха картографирани някои вече известни обекти: палеолитно находище, тракийско селище от желязната епоха, античната крепост Тегулициум и три могилни некропола. Започнаха разкопки на един от тях в м. Опрев път на 1 км североизточно от селото. Проучена бе една могила. Погребението е извършено чрез трупоизгаряне на място встрани от центъра на могилата, като в средата на правоъгълна яма е вкопана по-малка коритообразна яма, над която е било извършено кремирането. Гробните дарове са керамични и стъклени съдове и глинени лампи. Открити са овъглени плодове — орехи, лешници, желъди, грозде, дива череша, фурми и смокини. Последните три вида се откриват за пръв път в тази епоха у нас. На мястото на кладата бяха намерени многобройни предмети от глина, бронз, желязо, камък и кост, деформирани от огън. Могилата датира от I — II в. В същата местност при прокарване на път е бил разрушен гроб с трупоизгаряне от III — IV в. Палеоботаничните изследвания са извършени от Ц. Попова, аспирантка на АИМ при БАН.

През отчетния сезон продължи проучването на античната крепост Тегулициум. Извършени бяха геофизични изследвания. Насипът съдържа керамични фрагменти от желязната, римската, ранновизантийската и средновековната българска епоха, като преобладават материалите от римската епоха.

Н. Танчева-Василева (Ямбол)

ЗАСВОДЕНА ГРОБНИЦА ОТ II-III В. ПРИ С. БОРИСОВО, ЯМБОЛСКИ ОКРЪГ

При спасителни разкопки в м. Червените могили при с. Борисово бе открита засводена тухлена гробница, изградена под могилен насип. В нея са били извършени едно погребение чрез трупоизгаряне и две — чрез трупополагане. Гробното съоръжение се свързва с погребението, извършено чрез трупоизгаряне и датира във II в. от н. е. Погребенията чрез трупополагане са извършени в края на II — началото на III в. За това свидетелствува богатият им гробен инвентар — накити, метални и стъклени съдове, стригила и две монети от Септимий Север (193-211) и Гета (209-212 г.).

В. Любенова (Перник)

РИМСКА ГРОБНИЦА ОТ С. ИЗВОР, ПЕРНИШКИ ОКРЪГ

През 1983 г. беше разкрита при изкопни работи част от гробница с правоъгълен план, ориентирана в посока изток-запад. Тя е изградена от тухли, споени с бял хоросан. На източната ѝ стена има квадратен отвор с ниско стъпало. Покрита е с полуцилиндричен тухлен свод. Във вътрешността ѝ са открити останки от погребение чрез трупополагане, бронзова тока и две монети на Септимий Север (193-211) и Каракала (198-217).

Ив. Карайотов, П. Каяшкина (Бургас)

РАЗКОПКИ НА МАНАСТИРА ПРИ С. ГОЛЯМО БУКОВО, БУРГАСКИ ОКРЪГ

През август 1983 г. за първи път се преведоха археологически разкопки на манастира „Св. Живоносний“ или „Св. Петка“ в землището на с. Кирово, който в литературата е известен като Голямобуковски манастир. Основната цел бе да се разбере дали под църквата на манастира съществува някакво антично светилище или по-ранна църква. Поради недостатъчност на работна ръка този въпрос не бе изяснен. По-важни находки са строителната керамика (тухли и тегули), вероятно използувана в строежа на късноантична или средновековна сграда, бронзова монета от IV в., бронзова гривна от вита тел (IX-X в.).

При прокарване на път между селата Голямо Буково и Тракийци на около 500 м югоизточно от манастира при с. Голямо Буково бе проучена една надгробна могила. Под могилния насип се разкриха два каменни кръга, в центъра на всеки от които е извършено погребение чрез трупоизгаряне на място. Като гробни дарове са поставени керамични и стъклени съдове и железни ключове. Погребенията датират от III в. от н. е.

П. Делев (София), Д. Господинов

РАЗКОПКИ НА МОГИЛЕН НЕКРОПОЛ В М. МИШКОВА НИВА КРАЙ МАЛКО ТЪРНОВО

На 200 м югозападно от разкритата през предишните кампании куполна гробница през 1983 г. бе проучена могила, в която се откриха три гроба, съдържащи погребения чрез трупополагане и едно погребение чрез трупоизгаряне. Трите гроба са с различна ориентация. Изградени са от груби гранитни плочи и са покрити с хоризонтално подредени плочи с неправилна форма. Гробните дарове — монети, керамични и стъклени съдове, бронзов венец и керамични лампи датират погребенията във II-III в. от н. е.

Д. Станчев (Русе)

СОНДАЖНИ ПРОУЧВАНИЯ НА АНТИЧЕН НЕКРОПОЛ ПРИ С. СТЪЛПИЩЕ, РУСЕНСКИ ОКРЪГ

Установено е, че некрополът е бил унищожен в миналото при реголване на терена. Открити са разпръснати човешки кости и късове от каменни саркофази.

Л. Стайкова (Кюстендил)

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА КЪСНОАНТИЧЕН НЕКРОПОЛ В С. ГОРНА КОЗНИЦА, КЮСТЕНДИЛСКИ ОКРЪГ

При изкопни работи за водохранилище в землището на селото са били прорязани гробове. Пет от тях са проучени. Те са вкопани в здрав терен. Погребаните индивиди са положени в посока изток-запад. Гробовете имат стреховидни покрития от тегули. В два от гробовете са открити накити. Локализираният тук некропол датира от IV-VI в.

Х. Буюклиев, Д. Янков, К. Калчев (Стара Загора)

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА КЪСНОАНТИЧНА ОБЩЕСТВЕНА СГРАДА В СТАРА ЗАГОРА

Разкопките са наложени от строителството на разширение на ОУС — Стара Загора. Проучена е площ от 1200 кв. м. Разкрита е югозападната част на голям перистилен комплекс. Централно място в него заема голяма правоъгълна зала с преддверие от изток и абсида на запад. Северно и южно от нея е разположена редица от малки помещения. В източната част на комплекса е разкрит частично портик, чиято южна страна е била проучена при по-стари изкопни работи на това място. От запад комплексът е ограден с дълъг зид. Установи се, че в първия строителен период — началото на IV в., залата е била застлана с тухли, а стените ѝ са били облицовани с мрамор. В края на IV в. са настъпили незначителни изменения в плана на комплекса. Заедно с това залата, преддверието ѝ, едно двуконхално помещение, разположено до абсидата ѝ и портикът са били застлани с подови мозайки, изработени от мраморни, стъклени и керамични кубчета. Мозайката в залата е съставена от геометрични, растителни и животински елементи в сложна композиция. В преддверието и портика са застъпени само геометрични мотиви. Мозайките в двуконхалното помещение са изработени от мраморни и керамични плочки. Композицията е геометрична, с емблема в центъра. В този втори период са били подменени и мраморните облицовки в залата и двуконхалното помещение, като са били употребени и гравирани и оцветени плочи. Комплексът е разрушен в края на V в. Върху разрушенията са били построени кирпичени жилища, а в двора на перистила са били вкопани долии.

В. Божилова

РАЗКОПКИ НА ГОЛЯМ АРХИТЕКТУРЕН КОМПЛЕКС ПРИ КОСТИНБРОД

През 1983 година след няколкогодишно прекъсване продължиха разкопките в м. Градище при Костинброд.

Разкопките имаха за цел да установят окончателния план на сградата, открита в предишните кампании.

В резултат на новите проучвания се оказа, че се касае не за една сграда, а за внушителен архитектурен комплекс, снабден с многобройни зали и помещения с многоцветни мозайки и отоплителна инсталация, както и стенна цветна мазилка.

Досега са разкрити 10 помещения. Стените, запазени в суперструкция до 1-1,40 м, са изградени в техника опус микстум с речни камъни, споени с бял хоросан. Новооткритите мозайки, както и предишните са също с геометричен орнамент. Мотивите са предимно ромбове и квадрати, изпълнени в бяло, сиво, жълта охра и керемидено червен цвят. Често застъпен мотив е шахматният орнамент, някъде двуцветен, а другаде в 4 цвята — бял, червен, керемидено червен и охра. Мозайките са изпълнени в техниката на опус тесселатум и намират най-близки паралели с тези от Сердика. Разкошът на помещенията се подсилва и от откритата стенна цветна мазилка, оцветена в помпеянско червено, розово, маслено и светло зелено, тъмно и небесно синьо, черно, жълта охра и оранж.

Монументалността на сградите и богатото им вътрешно оформление говорят за една представителна резиденция, в която можем да виждаме един от дворците на Константин Велики между Сердика и Найсус.

Архитектурният комплекс е и в пряка връзка с пътната станция Скретиска, намираща се на пътя Сингидунум — Найсус — Сердика — Константинопол, чието трасе и следи от сгради се откриха на 1000 м западно от откритата сграда при старото корито на р. Белица.

Л. Стайкова (Кюстендил), Б. Борисов (Стара Загора)

РАЗКОПКИ НА КЪСНОАНТИЧНО УКРЕПЕНО СЕЛИЩЕ В М. ЦАРИЧИНА ПРИ С. ГОЛЯМО СЕЛО, КЮСТЕНДИЛСКИ ОКРЪГ

Започналите през 1983 г. разкопки са били съобразени с резултатите от предварителното геофизично проучване на

обекта. На местата с най-големи аномалии са направени два сондажа. В единия от тях е разкрит сектор от крепостна стена с прилежаща ѝ правоъгълна кула. Основите са градени от обработени блокове, споени с хоросан, примесен с малки тухлени късове, а суперструкцията е от речни камъни, споени със същия разтвор. В друг сондаж са открити останки от две помещения, едното от които градено с речни камъни на хоросанов разтвор, а другото — на калов разтвор.

Досегашните проучвания показват, че крепостта е построена в края на III или началото на IV в.

Р. Катинчаров, Р. Георгиева (София), Б. Борисов (Нова Загора)

РАЗКОПКИ НА РАННОВИЗАНТИЙСКА КРЕПОСТ ВЪРХУ СЕЛИЩНАТА МОГИЛА ДО С. ДЯДОВО, СЛИВЕНСКИ ОКРЪГ

След изчерпването на културния пласт от XI-XII в. върху селищната могила до с. Дядово през 1983 г. започна проучването на късноантична и ранновизантийска крепост на това място. Установено бе, че тя има почти правилна правоъгълна форма с размери: изток-запад 93,5 м и север-юг — 61,5 м с обща площ 5820 кв. м. Крепостните стени, както и четирите ъглови кули са градени от ломени камъни, споени с хоросан, примесен с тухлени късове. Кулите първоначално са били правоъгълни, а по-късно са били преустроени в петоъгълни с издаден навън остър ръб. Два строителни периода са документирани и в надвратната кула. По всяка вероятност входът е имал две врати: външна — катаракта и вътрешна — двукрила.

През 1983 г. бе проучена и стълба към западната крепостна стена. До нея бе открито добре запазено подово ниво от тухлена настилка. Върху него е намерена монета на Юстиниан I (527-565), а непосредствено под него — монета на Константин I (306-337). Основи на друга подобна стълба са отбелязани и в североизточния ъгъл на крепостта.

Въз основа на придобитите данни изграждането на крепостта се отнася най-късно в началото на IV в. Тя е претърпяла преустройства в първата половина на VI в.

В. Танкова (Пловдив)

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА РАННОХРИСТИЯНСКА БАЗИЛИКА В ОБЕКТ ХВ „КРИЧИМ“

През 1983 г. бе проучена вътрешността на базиликата под подовото ѝ ниво, както и площта южно и източно извън сградата. Установено бе, че преди изграждането на църквата на това място е съществувала по-ранна сграда, от която са открити останки от тухлен под и дъговидно извита кирпичена стена, покрита с полихромна стенопис с растителни мотиви. Сградата се датира в началото на IV в. Към този период принадлежат и останки от постройки, градени с камък на калов разтвор, разкрити източно от базиликата.

В XII-XIII в. в насипа от разрушенията на базиликата, южно от нея са били изградени помещения, градени от камък на калов разтвор. Открити са и гробове от същата епоха.

М. Лазаров (Варна), А. Салкин (Каварна),
Д. Топтанов (София)

ПРОУЧВАНИЯ НА АРХЕОЛОГИЧЕСКИЯ КОМПЛЕКС В М. ЯЙЛА КРАЙ С. КАМЕН БРЯГ, ТОЛБУХИНСКИ ОКРЪГ

През 1983 г. разкопките на ранновизантийската крепост бяха съсредоточени на терена северно от южната крепостна стена. Проучена е стълба, развита по цялото протежение на южната стена между портата и югозападния вътрешен ъгъл на крепостта. Източно от портата е разкрита триделна сграда с двулицеви, градени от обработени и ломени камъни на калов разтвор стени. Разположението ѝ показва, че тя найвероятно е била караулно помещение за стражата, охранявала портата и крепостната стена. Изграждането на крепостта се отнася към края на V — началото на VI в., а нейното загиване — към последната четвърт на VI в.

Екип от геофизици под ръководството на ст. н. с. А. Попов е извършил проучвания в района на некропол 1 на горното плато на м. Яйлата. На местата на установените аномалии са открити 4 скални гробници, две от които интактни. Неотваряните гробници се намират от двете страни на откритo по-рано култово съоръжение. Първата от тях се състои от малко преддверие и плитко изсечена гробна камера с форма на пресечена пирамида. Другата гробница представлява малко корито, покрито с каменни плочи. Откритите гробни дарове — бронзова фибула, глинени лампи, червенолакова плитка паница, датират съоръженията в III-V в. Вероятно гробниците са били използувани и в по-късно време. Антропологическият анализ на костния материал е извършен от д-р Н. Кондова.

А. Салкин (Каварна), Д. Топтанов (София)

НЕКРОПОЛ ОТ СКАЛНИ ГРОБНИЦИ ПРИ С. КАМЕН БРЯГ, ТОЛБУХИНСКИ ОКРЪГ

На 1,5 км североизточно от м. Яйлата до с. Камен бряг бяха проучени 8 скални гробници, изсечени в равния скален масив над морския бряг. Те се състоят от преддверие със стълбище, площадка пред входа на камерата и погребална камера. В план камерата е правоъгълна и има форма на пресечена пирамида. В една от камерите е изсечено погребално ложе. Всички гробници са ограбени. Керамичният материал в тях е от късноантичната епоха. Те вероятно са били нееднократно използувани. Подобни скални некрополи от района са известни на нос Калиакра.

Л. Огненова-Маринова (София),
Е. Теоклиева-Стойчева (Несебър)

РАЗКОПКИ В М. КУЗЛУКА КРАЙ НЕСЕБЪР

При ваканционно селище Елените в м. Кузлука се откри част от архитектурен комплекс с гробове наоколо и две керамични пещи. От архитектурния комплекс бе проучен двор с оградна стена и плочник, свързан с три от стените на масивна постройка. В непосредствена близост бяха открити три гроба, оградени с плочи. На настоящия етап на проучванията и според сведенията на братя Шкорпилови за този район може да се допусне, че те принадлежат на църквата „Св. Петър“.

Източно от открития комплекс, на около 50 м, изкоп бе прорязал една керамична пещ с късноантични съдове. Втората пещ бе открита на около 300 м източно от първата, в района на ваканционното селище.

Д. Николов, К. Калчев, К. Стефанов (Стара Загора), Г. Кабакчиева (София)

РАЗКОПКИ В М. ГРАДОВЕТЕ НАД С. КРЪН, СТАРОЗАГОРСКИ ОКРЪГ

През 1983 г. в границите на проучваното късноантично селище за първи път са открити археологически материали от ранноелинистическата епоха — фрагменти от сими с щемпелуван меандър, от солени и калиптери.

Продължило е разкриването на протейхизмата на крепостта. Между нея и първоначалната крепостна стена се очертава проход с ширина 2 м. Разкрити са 6 помещения от сгради с верижен план. Потвърдени са данните за два периода в развитието на селището в рамките на късноантичната и ранновизантийската епоха.

Р. Георгиева (София), К. Кисьов (Смолян)

СОНДАЖНИ РАЗКОПКИ В М. ОРФЕНСКОТО, С. ЛЮБЧА, СМОЛЯНСКИ ОКРЪГ

Местността Орфенското се намира на около 3 км западно от селото и заема обърнат на юг полегат склон. По повърхността днес (преди около 40 години мястото било залесено) личат струпвания от камъни, има парчета от тухли, керемиди и съдове.

Заложен беше един сондажен изкоп с размери 5 х 3 м. В границите на сондажа бяха засечени три зида (стигащи до различна дълбочина и с ширина съответно 0,50, 0,70 и 0,70 м), градени от камъни със спойка от кал. Те принадлежат на различни постройки и очевидно изкопът засегна външната, а не вътрешната им част.

Поради дългогодишната обработка на почвата културният пласт е разрушен. По време на разкопките бяха намерени само парчета от тухли, керемиди и съвсем малко съдове. След 0,50 м керамични фрагменти не се срещат. Сондажът бе изчерпан с достигането до скала на дълбочина 1,34 м.

Датата на обекта, определена въз основа на оскъдната керамика, е късна античност. Находките не позволяват нейното прецизиране. Възможно е в същата местност да е съществувало и по-късно селище.

СРЕДНОВЕКОВНА АРХЕОЛОГИЯ

ПЛИСКА, МАДАРА, ПРЕСЛАВ

Р. Рашев (Шумен)

ДВОРЦОВИЯТ ЦЕНТЪР В ПЛИСКА

Разкопките се проведоха в продължение на 28 работни дни през месеците април и май. Работи се в източната част на комплекса Малък дворец, където бе довършено проучването на терен, частично проучен през 1976, 1979 и 1982 г. Предвижда се пълното изясняване на този сектор от комплекса да бъде етап от цялостното проучване на паметниците в рамките на тухлената оградна стена.

Проучена е площ от 300 кв. м. Откритите съоръжения се отнасят към 4 строителни етапа: 1. Останки от дървени постройки с частично изяснен план, принадлежащи по време към юртата, открита южно от тухлената стена през 1981 г. 2. Останки от каменни и тухлени настилки, съвременни на постройките от комплекса. 3. Траншеи — основи на леки дървени конструкции с частично изяснен план, появили се след изграждането на тухлената оградна стена. 4. Съоръжения, датиращи от последния период на живот в Плиска (края на X-XI в.). Сред тях по-особен интерес представлява кладенец, разчистен на дълбочина до 4 м. Резултатите потвърждават и допълват установената досега относителна хронология на живот в центъра на Плиска.

Във връзка с реставрацията на тайния подземен ходник, западно от Тронната палата, бяха направени проверки на ограничена площ. Открити са нови части от представителна дървена постройка под основите на Тронната палата.

През следващите години разкопките трябва да продължат до цялостното изясняване на комплекса в рамките на оградната стена.

Л. Дончева—Петкова (София)

СГРАДИТЕ ПРИ ЗАПАДНАТА КРЕПОСТНА СТЕНА НА ПЛИСКА

През м. май 1983 г. за десети пореден път се проведоха разкопки в района на южния сектор на западната крепостна стена на Плиска. Работено бе само 10 дни, средно с около 35 работника-пенсионери от Нови пазар. Продължи проучването на терена, южно от западната порта, на дълб. от 0,60 до 1 м. Разчистено беше едно почти квадратно жилище (№ 6) на дълб. 0,60 м от съвременното ниво. То е разположено на 3,10 м източно от крепостния зид. В западния край на проучвания терен бе открито друго много по-голямо жилище, което не бе разкрито напълно, тъй като пречеше насипът от разкопките през миналата година, който не беше вдигнат. Жилището е вкопано на дълб. 1 м от съвременния терен. Ориентирано е по надлъжната си ос в посока изток—запад и е дълго 12 м.

Всред многобройните керамични фрагменти за първи път в Плиска бе намерена сграфито керамика. Сред находките има оръдия на труда — лемеж, копраля и 6 анонимни византийски монети от края на X — началото на XI в.

П. Георгиев (Шумен)

РАЗКОПКИ СЕВЕРНО ОТ ТУХЛЕНАТА СГРАДА НА МАЛКИЯ ДВОРЕЦ И В ГОЛЕМИЯ БАСЕЙН — ПЛИСКА

През 1983 г. се проведоха разкопки на север от тухлената сграда и сондажи в Големия басейн в Плиска. Работи се в продължение на 1 месец средно с 30-35 работници.

По-важни резултати: Работата на север от тухлената сграда беше продължение на разкопките, започнати през 1982 г., когато в проучвания сектор се попадна на голямо и дълбоко вкопано съоръжение (яма) с неизяснено предназначение. През тази година бяха очертани нейните граници и беше направен опит да се достигне дъното ѝ в няколко пункта. Сондажите в Големия басейн доведоха до изясняване на важни въпроси относно функционирането му като водно съоръжение. Установен беше характерът на двете дъна на водохранилището.

Цялостното проучване на вкопаното съоръжение северно от тухлената ограда е невъзможно, тъй като това изисква много средства и работна сила. През следващата година работата по изясняване на съоръжението би трябвало да продължи по сондажен път. Основно внимание да се насочи към проучване на водопроводната мрежа в този сектор от Вътрешния град.

Ст. Станиславов (София)

СЕЛИЩЕ ЮГОИЗТОЧНО ОТ ВЪТРЕШНИЯ ГРАД НА ПЛИСКА

През 1983 г. на площ от 750 кв. м са открити 7 нови жилища, от които са разкопани 5. Освен тях са забелязани и слаби следи от 1 наземно жилище с правоъгълна форма. Жилищата-полуземлянки са дълбоки от 1,30 до 1,60 м от нивото на стария (обитаван) терен и имат размери от 4,40 x 4,60 до 5,50 x 5,60 м. Три от тях имат почти квадратна, а другите две — неправилна елипсовидна форма.

Жилища 4, 5, 6 и 8 се намират близо и дори са врязани едно в друго. Изглежда най-ранно е жилище 4, от което не са запазени даже следите на отоплителното съоръжение. След неговото изоставяне са устроени жилища 5 и 8 и най-сетне жилище 6 — може би едновременно с наземното жилище, чиито останки бяха върху насипа на жилище 5. Насипите на жилища 5 и 8 имат еднаква структура — хоризонтални пластове от смесени ситно хумус и льос и съдържат сравнително малко фрагментирана керамика и кости от животни. Жилище 4 е било използувано продължително време за септична яма и след запълването му в същия насип били изкопавани кръгли ями пак за отпадъци. Жилище 5 и жилище 8 имат каменни пещи, а жилище 6 — и вкопана, и каменна пещ, използувани в различно време.

Жилище 7 се намира на около 35 м от описаната група. То няма следи от пещ или огнище, а в пода му са вкопани редица свързани една с друга плитки овални ями. При северната стена се откри скелет на конче или магаренце (?) ориентиран И—З в особено положение — свитите задни крака са обърнати на юг, а главата и предните крака на север. Навярно се касае за някакво жертвоприношение.

Материалите от разкопките на селището са твърде оскъдни — само керамика и фрагментирани кости от животни; отделни шила и прешлени за вретено, една бронзова двустранна коланна апликация без украса.

Предварителна датировка според керамичния материал — VIII — първата половина на IX в.

Р. Василев (София)

СРЕДНОВЕКОВНО СЕЛИЩЕ СЕВЕРОИЗТОЧНО ОТ ОБЕКТ 31 ВЪВ ВЪТРЕШНИЯ ГРАД НА ПЛИСКА

Разкопките бяха извършени от 1 до 15 юли 1983 г. с работници от градовете Плиска и Нови пазар. Проучени бяха 20 квадрата (около 500 кв. м). Установени и изцяло проучени бяха 4 вкопани жилища — 3 полуземлянки (жил. 5, 6 и 7) и една землянка (жилище 8).

Теренът, върху който бяха разположени квадратите източно от неголямата седловинка с посока север—юг, не е застроен, т. е. жилищата вероятно са разположени само покрай земления вал на разстояние 10-15 м. По всяка вероятност селището е имало някаква планировка, но поради малката проучена площ засега не може да се каже каква е тя. Както и миналия сезон в насипа, който запълва жилищните ями, находки почти няма. Не е голямо и количеството от фрагментирана средновековна керамика. Две от проучените жилища дадоха интересни данни.

Жилище 7 е преустройвано два пъти, като първия път отоплителното съоръжение (печка от камъни), построена в единия ъгъл, е изградена върху ямата на по-ранна печка. В един трети етап от съществуването на това жилище то е разширено на север, а на пода му също в югоизточния ъгъл е изградена засводена печка от фрагментирани тухли и каменни плочи. Досега откриваните пещи в жилищата са вкопавани в здравия бряг в една от стените. Преустройствата, направени в ж. 7, са извършени в неголям период от време, което показва, че те са дело на едни и същи обитатели.

Жилище 8 се оказа землянка. В план и по намерената в него керамика то не се различава от досега проучените, което показва, че е едновременно с тях.

Резултатите от разкопките през този сезон дават основание те да бъдат продължени, като се проучи теренът на север покрай вала с цел да се провери имало ли е селището планировка и има ли жилища с датировка, различна от досега установената — IX—X век.

Ж. Аладжов (София), П. Петрова (Шумен)

РАЗКОПКИ НА „КОМПЛЕКС А" ВЪВ ВЪНШНИЯ ГРАД НА ПЛИСКА

Разкопките се проведоха от 2 до 30 септември 1983 година под методическото ръководство на ст. н. с. Д. Овчаров. Постигнати бяха следните по-важни резултати:

1. Беше разкопана изцяло източната оградна стена на комплекса с нейния вход, стражево помещение и двата ъгъла, където оградата чупи на запад.
2. В централната част на комплекса беше разкрита сграда с верижен план, която е част от централното ядро на комплекса.
3. При разкопките се получиха данни за живота на комплекса и се откриха редица интересни находки — керамика, кости и пр. Специално внимание заслужава съкровището от византийски златни монети от Константин VII Багренородни, Роман I Лакапин и сина му Христофор, къс от плетена желязна ризница и железен сърп със следи от поправки.

Разкопките трябва да продължат през 1984 г., като усилията бъдат насочени към две главни задачи: проучването на северната и южната оградна стена и разширяване на проучваната площ в централното ядро. Така ще се получат данни за характера и предназначението на комплекса и по възможност ще се прецизира неговата датировка (засега IX-X в.).

Ст. Витлянов, П. Петрова (Шумен)

РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ 41 ВЪВ ВЪНШНИЯ ГРАД НА ПЛИСКА

Разкопките на обект 41 в Плиска се проведоха от 15 до 29 юли 1983 г. с 35 работника. От общата площ на паметника (12 дка) бяха проучени 450 кв. м.

Обект 41 се намира в северозападната част на земленото укрепление, върху висока тераса между Асар дере и Дениз дере. На това място е извършено предварително аеропроучване. Открит е архитектурен комплекс, ограден от зид, затварящ правоъгълен двор. В ъглите и по западната страна се намират малки еднοделни сгради. Вътре в северозападната четвърт се очертават следите от солидни верижни постройки и сгради със сложен план, разположени около вътрешен двор.

Разкопана бе една редица от квадрати (5 x 5 м). От тях са проучени 90 линейни метра. Разчистен бе сектор от южния ограден зид и части от сложната архитектура на вътрешния ансамбъл. Градежът е солиден с основи, дълбоки до 0,70 м, дебелина на зидовете 0,70—0,90 м и прецизна надстройка от каменни блокчета с обработени лица и спойка от жълт глинен разтвор. Заплануваната траншея от 20 квадрата не беше завършена поради липса на време.

Въз основа на керамичния материал датировката на комплекса се определя в границите на средата или втората половина на IX в. до втората половина на X в.

Сред откритите материали има детайли от мраморна архитектурна декорация, земеделски сечива, керемиди и битова керамика със знаци, три реставрирани съда.

Основният резултат от разкопките е откриването на интересен архитектурен комплекс, който вероятно е един от центровете за производство на железни предмети в Плиска. Цялостното му проучване ще осветли малкоизвестната страна от живота и градоустройството на Външния град на Плиска.

Р. Рашев (Шумен)

РАЗКОПКИ НА ДЕВТАШЛАРИ ПРИ С. ЗЛАТНА НИВА

Проучванията се проведоха през м. май в продължение на 5 дена. Проучена бе група I (по номерацията на Шкорпил от 1905 г.) — една от най-добре запазените групи около Плиска. От всичко запазени 33 камъка са проучени 25. Откриха се три гроба — 2 с ориентация на запад и 1 — ориентиран на юг. При два камъка се намериха железно огниво и анонимна византийска монета от края на X и началото на XI в. Откриха се две неизвестни рисунки (вероятно от ново време).

През 1984 г. е наложително в продължение на 4-5 дена да бъде проучена и група V, край която има останки от кръгло каменно съоръжение, изглежда свързано с девташларите, с което проучванията на тези паметници на сегашния етап могат да бъдат прекъснати.

Ст. Витлянов (Шумен)

РАЗКОПКИ НА ИЗТОЧНАТА КРЕПОСТНА СТЕНА НА ВЪТРЕШНИЯ ГРАД НА ПРЕСЛАВ

Археологическите разкопки на източната крепостна стена на Вътрешния град на Преслав (сектор „север“) се проведоха от 1. IV. до 29. IV. 1983 г. средно около 22 работника на ден. Проучени са общо 20 линейни метра от крепостната стена с площ от 150 кв. м.

В резултат на проведените разкопки се разкри изцяло субструкцията на стената, над която има насип с дебелина около 2,00 м. Суперструкцията в тази част на стената е изцяло разрушена. От нея са останали само единични каменни блокове. В основи крепостната стена е била изградена изцяло от речен чакъл, примесен с глина и положен направо в изкопаната траншея.

Насипът над стената се състои от хоросанов трошляк, примесен с ломени камъни, животински кости, тухли, керемиди, пепел и силно фрагментирана старобългарска керамика. На различни места в този пласт бяха открити крици, желязна шлака, железни предмети и производствени отпадъци, получени при обработката на желязо.

От културния пласт, западно от стената и пласта над нея, произхождат незначителен брой от глинени прешлени, стъклени гривни и два византийски оловни печата от XI век.

Ст. Лисицов (София)

РАЗКОПКИ НА ИЗТОЧНАТА КРЕПОСТНА СТЕНА ОТ ВЪТРЕШНИЯ ГРАД НА ПРЕСЛАВ

Разкопките се проведоха през периода 1-30. VIII. 1983 г. върху площ от 128 кв. м. Изцяло бяха проучени 120 кв. м, като трасето на стената е разчистено до нивото на субструкцията на разстояние 16 линейни метра по нейната дължина.

Крепостният зид е граден в опус квадратум и от него са запазени до 7 реда квадрати над цокъла на височина до 2,30 м. Дебелината на стената е от 2,60 до 2,70 м. Нивото на цокълния ред в градежа е на дълбочина от 2,60 до 4,30 м от съвременния терен. Широчината на цокъла варира от 0,18 до 0,84 м. Куртината е градена с дребнозърнести варовикови квадрати на хоросанова спойка с широки фугри между квадратите (до 0,05 м).

Културните напластявания откъм Вътрешния град показват интензивен живот през IX—X в. От външните страни на зида има напластявания от периода XIII-XIV в., под които има каменен плочник.

Сред находките, отнасящи се най-вече към периодите VIII—X в. и XIII—XIV в., общо 83 броя, има цели и фрагментирани архитектурни детайли, железни, медни, бронзови и оловни предмети, фрагменти от стъклени съдове и украшения, костени детайли, керамични фрагменти с буквени знаци, монети, пръстен с надпис в три колони на старотурски и др. Разкри се едно християнско погребение на дълбочина 2,85 м под съвременния терен.

Д. Овчаров (София), Ж. Аладжов (София),
Н. Овчаров (София)

ПРЕСЛАВСКАТА АРХИЕПИСКОПИЯ

През изтеклата година разкопките бяха насочени към изясняването на монументалната постройка, намираща се западно от Дворцовата църква. Беше установено, че тя има много правилна продълговата форма с външни размери — дълж. 23 м и шир. 16 м, като е ориентирана с дългата си страна в посока север-юг. Запазени са само основите на сградата, които са много стабилни (дебели средно 3 м) и само на няколко места се доловиха следи от суперструкцията. Основите са градени от огромни варовикови квадри върху здрава подложка от камък на кал.

Главният вход на сградата се намира от север и през него се прониква в централно широко помещение, южно от което са разположени едно след друго две по-малки. Симетрично на тази редица от изток и от запад се намират по три помещения, от които тези в ъглите на сградата са с почти квадратен план, а тези между тях са силно издължени. В двете западни ъглови помещения се откриха останки от зидани тухлени колони, които са поддържали спираловидни стълбища. На западната и на южната страна на сградата е имало по един второстепенен вход. Подът на помещенията в приземния етаж е покрит с по-големи или по-малки мраморни плочи, някои от които преупотребени от по-ранни градежи.

Разкопаната внушителна сграда има план, познат от ранните строежи в Плиска и нейн най-близък паралел е т. н. Болярско жилище, намиращо се северно от Малкия дворец в първата българска столица.

След проучването на площта южно от Дворцовата църква се изясни начинът, чрез който тази сграда се е свързвала с базиликата. Южната редица от стъпки за стълбове продължава успоредно на нейната южна външна стена. Очевидно на тези стълбове и на контрафорсите на стената е съществувала сложна система от арки, които са поддържали във височина покрита галерия. По тази галерия се е отивало направо до олтарната част на сградата. Това обяснение намира аргументировка в широко разпространената практика на свързване на различни представителни сгради с галерии във византийската столица Константинопол.

Получените при разкопките данни дават възможност да се определи предназначението на описаната по-горе сграда. Без особено колебание може да се определи, че това е дворецът на българските архиепископи във времето след като архиепископията е била преместена от Плиска в Преслав. Без съмнение представителната част се е намирала на горния етаж, където навярно са били разгърнати приемни зали и други необходими за дейността на висшия църковен клир помещения. Архиепископията е кореспондирала пряко чрез северния си официален вход с двореца, чрез по-малкия южен вход — с жилището на архиепископа (по-късно патриарха), което ще се намери навярно в тази част на крепостта, а по галерията главата на българската църква и останалите духовни лица са достигали директно до олтара, докато миряните са влизали през западния вход на църквата. Разгледани заедно с останалите монументални строежи във Вътрешния град и на първо място царския дворец, архиепископията и дворцовата църква участвуват активно в архитектурното оформление на столичния център.

М. Ваклинова, И. Щерева (София)

РАЗКОПКИ ЮЖНО ОТ ДВОРЦИТЕ В ПРЕСЛАВ

Работи се между 20 юни и 15 юли 1983 г. средно с 40 души работника. Проучва се секторът между представителните дворцови сгради и голямата постройка западно от дворцовата базилика. От съществувалите тук масивни каменни постройки са останали на места подложки и понякога само гнезда от стените. Фасадите им са били обърнати към площада, южно от дворците, оформяйки западния му фронт. Вероятно към края на X в. тези постройки вече не съществуват, защото върху развалините им се оформя пласт с находки от XI в., свързан с вкопани жилища на същите тези терени. В едно от тези жилища, освен керамиката, се откриват следи от каменна печка и двата камъка на хромел. На този терен през XII-XIII в. са ползувани голямо количество ями за отпадъци. Снемането на масивния пласт от насипи и изясняването плана на постройките ще продължат през 1984 г.

Ив. Йорданов, Т. Михайлова (Шумен)

„АДМИНИСТРАТИВНА СГРАДА“ В ПРЕСЛАВ

Работено бе западно и южно от административната сграда на площ от 200 кв. м с цел да се изчерпят пластовете с печати западно от сградата и да се установят връзките ѝ с останалите представителни сгради на тази част от Вътрешния град на Преслав.

Културните напластявания навсякъде бяха изчерпани на дълбочина от 1,20-1,70 м. Достигна се до нивото на плочника западно от сградата, като същевременно се обобщиха разкопаните през 1982 г. Северен и Южен сектор. Културният пласт е наситен със строителни останки, керамика и находки от Второто българско царство. На дълб. над 1 м преобладават материали от XI-XII в., но пластът е силно разрушен от по-късните вкопани в него сгради.

Намерени бяха около 40 печата на византийски сановници и 60 средновековни монети — български и византийски.

На нивото на споменатия плочник се достигна до дебел пласт строителен трошляк и отделни масивни зидове. Те не са свързани със сградата, някои от тях опират на западния ѝ зид и го застъпват. Пълното изчерпване на културните напластявания в този участък ще бъде завършено през следващата година. Заедно с това ще продължат разкопките в западна посока.

Т. Михайлова (Шумен)

РАЗКОПКИ ВЪВ ВЪТРЕШНИЯ ГРАД НА ПРЕСЛАВ (ЮЖЕН СЕКТОР)

През 1983 г. бяха продължени разкопките в южния сектор на Вътрешния град на Преслав, започнати през 1981 г. Поради ограниченото време и малкия брой работници се пристъпи към разкопаването на западния ѝ край. На откритата дълга верижна сграда бяха разкопани последните две помещения. На около 4-5 м западно от нея се попадна на втора сграда с подобен план, посока и начин на градеж. Това както и наблюденията на терена, находките в пластовете над рушевините, показва, че сградата е съществувала едновременно с първата. Предположението, че тук е съществувал огромен комплекс от сгради по цялото протежение на крепостната стена от портата до към югозападната ъглова кула, се потвърди. Сградите са били разрушени към края на X в., като се е образувал дебел културен пласт. Над него са културни наслоявания от XI-XII и XII-XIV в. Последните са по-хомогенни, но тези от XI-XII в. са разбъркани, вкопаните по-късно ями и други съоръжения.

Между двете сгради на комплекса бе разкрита сравнително добре запазена една от късните сгради в Преслав. В южния ѝ зид са вградени големи капаци на зъбери от крепостната стена.

Разкопките в южния сектор на Вътрешния град на Преслав дават не само обилен археологически материал, но предлагат и интересни данни за изясняване на архитектурния облик на града през X в. Напластяванията са сравнително добре запазени и вертикалният разрез дава нагледна представа за живота в града през IX-XIV в. Ето защо продължаването на разкопките е целесъобразно и наложително.

Ст. Бонев (Шумен)

ДЕКОРАТИВЕН БАСЕЙН ДО ЮЖНАТА ПОРТА НА ВЪТРЕШНИЯ ГРАД В ПРЕСЛАВ

Работено бе от 18 до 30 април 1983 г. със средно 20 работници. Продължи проучването на откритото през есента на 1980 г. осмостенно водно съоръжение, отстоящо на 20 м срещу източната половина на Южната порта. Необходимо бе то да се разкрие изцяло, да се изясни неговото устройство, характерът на културните напластявания и доколкото е възможно да се определи ролята му в градоустройството на средновековен Преслав.

От външната си страна басейнът е кръгъл, а отвътре, посредством облицовка от тухли е постигнато забележително по своя декоративен ефект осмостенно очертание. То може да се датира от времето на столичния период на града и по-точно в X в. Като архитектурна конструкция (градеж, обеми), хидроинженерно осъществяване (свързването му с водоизточник, снабдяването му с вода и постигането на нейната правилна циркулация) и като факт в цялостната градска среда (ясно изразени декоративни функции по главния път от Дворците през портата към Кръглата църква) басейнът се явява уникален сред известните досега паметници на старобългарското строителство.

Необходимостта от неговото запазване наложи извършването на консервационни работи още през 1983 г., когато започна монтирането на солидна дървена конструкция (навес).

Продължаването на разкопките в този сектор през следващите години е от особено значение за изясняване градоустройството на Вътрешния столичен център, където са съсредоточени важни комуникационни, фортификационни и архитектурни съоръжения.

К. Попконстантинов (Шумен)

ПРОУЧВАНИЯ НА ЧЕРКВАТА С ГРОБНИЦА НА ЧЪРГУБИЛЯ МОСТИЧ В ПРЕСЛАВ

Проучванията бяха съсредоточени северно и южно от нартиката на черквата.

Северен сектор

В този сектор бе проучена площ около 250 кв. м. Бяха доразкрити основите на няколко сгради, някои от които засечени още през 1981 г. Те са ориентирани изток-запад и се намират на 5 м северно от черквата. Градежът им е от речни волутъци, варовикови обработени камъни и местен сив ломен камък. За спойка е използуван глинен разтвор, а фугите обмазани с фина варова мазилка.

Част от сградите около черквата, а и самата тя, са построени върху ями от вкопани в земята жилища от IX век. В тези ями се откриха много въглени, кости, натрошени керемиди, отломъци от мазилка с отпечатъци от колове, битова керамика. Източно от сградата бяха разкрити две гробни камери — една, изградена от преизползувани варовикови и мраморни детайли от черквата, а другата (разположена на 3,50 м северно от черквата) — от тухли. Гробницата е оформена по твърде своеобразен начин. Тя е с правоъгълна форма, а подът е с трапецовидна форма по средата. Размерите на камерата са: дължина — 210 см, шир. — 0,51 см, дълб. — 0,42 см, а с трапецовидната вдлъбнатина — 0,67 см. В гробната камера не бяха открити кости. Това, заедно с особения начин на изграждане на камерата и съоръжения от исторически характер, дава основание този гроб да бъде възприет като първичния гроб на чъргубиля Мостич, чиито тленни останки бяха открити през 1952 г. Те бяха положени в малка гробна камера, която не съответствува на размерите на погребания, който е бил с близо 170 см ръст. Изграждането на малката гробна камера е продиктувано от големината и формата на плочата с надписа от по-ранния гроб. Такъв гроб (с трапецовидно изграден под) може да се изгради само за лица с висш духовен сан, които се погребват в полуседнало състояние. Преизползуването на надгробната плоча с надписа показва, че надписът е първичен и може да се отнесе към 30-те години на X век, когато се предполага, че е починал чъргубиля Мостич, запазил въпреки замонашването светското си име. На това не противоречат нито палеографските, езиковите особености, нито историческите и археологическите данни. Така че отнасянето на датировката към XI в. не може да се смята за правдоподобно, както се опитват да докажат някои български изследвачи.

Южен сектор

Южно от черквата бе разкрита част от двора и следи от пътеки, застлани с каменни плочи. Разкрита бе и част от южния вход, водещ към нартиката и бе изцяло проучено южното лице на черквата. Попаднахме на основите на стълбове, изградени на 2,60 м един от друг и на 0,70 м от южната основа на черквата. Същевременно бе открит и още един вход към наоса и олтаря, изграден в южния зид между втория и третия стълб. От входа са запазени две стъпала. С тази си особеност планът на черквата се доближава до плана на т. н. Дворцова архиепископска черква в Преслав.

В насипа недалеч от последния стълб бе открито бронзово перо, чиято горна част е украсена с растителни мотиви. Запазена е и пъпката, която не позволява на показалеца да се плъзга към пишещата част. Перото е било използувано за украсяване на ръкописни книги и писане на заглавни букви.

Ст. Бонев (Шумен)

РАЗКОПКИ В МЕСТНОСТТА СЕЛИЩЕ (ЖИЛИЩЕН КОМПЛЕКС ОКОЛО Т. Н. ЦЪРКВА НА „КАМЕНАРЯ“)

В продължение на един месец (1. IX. — 30. IX. 1983 г.) се проведоха разкопките на верижната сграда западно от известната църква на „каменаря“ в равнинната местност Селище на Външния град в Преслав. Работи се средно с 15-18 работници на ден. Това беше втора година от проучванията тук, след като през 1982 г. се започна цялостното редовно археологическо разкопаване на терена около църквата с прилежащите ѝ жилищни помещения.

Проучени бяха нови три помещения в северна и южна посока, като по този начин все по-ярко се открои профилът и обемът на сградата. Постъпиха интересни материали, някои от които датират градежите в първата половина на X в.

Настоящите разкопки са продължение на по-ранни, нееднократно започвани и прекъсвани проучвания (напр. през 1948 и 1969 г.) Сега те трябва да продължат до пълното разкриване на тази сграда, а освен това е необходимо да се направят и сондажи за установяване и на други подобни, участвуващи в рамките на един голям граждански комплекс.

Т. Тотев (Шумен)

БАЗИЛИКА В М. СТАМБОЛ ЙОЛУ И СОНДАЖИ ДО МАНАСТИРА В М. ПОД ЗЪБУИТЕ В ПРЕСЛАВ

Съгласно плана на Археологическия институт през отчетната 1983 г. бяха проведени разкопки на два обекта: базиликата в местността Стамбол йолу и в близост до проучения през последните години манастир в местността Под зъбуите.

1. Базилика в местността Стамбол йолу.

Завърши се цялостното разкриване на намиращата се в близката източна околност на Преслав монументална трикорабна базилика. Въз основа на своя план, на начина на градеж и на някои от намерените при разкопките находки, последната може да се отдаде на князборисовото църковно и манастирско строителство в Преслав през последните години на IX в. Намерените материали: бронзово писало, сребърни закопчалки с позлата на подвързии към скъпи кодекси, богато украсени кръстове — енколпиони, печати, монети и др., и някои наблюдения за терена около църквата показват, че може би се касае за някакъв ансамбъл в тази близка извънградска околност на столицата. За облика му (граждански или манастирски) ще може да се каже с увереност след провеждане на допълнителни теренни проучвания.

2. Около манастира в местността Под зъбуите.

Проведените три сондажни изкопа в пространството между манастира и западната крепостна стена на Вътрешния град хвърлят допълнителна светлина за наличието на някои постройки от IX — X в. На следи от улична или пътна артерия, свързваща този голям манастирски ансамбъл с Вътрешния град, не се попадна.

Т. Балабанов (Шумен)

РАЗКОПКИ В М. ДАУЛ ТАШ — МАДАРА

Разкопките продължиха два месеца (юни и юли) средно с по 22-25 работника — ученици.

Довършено бе разкриването на северозападния ъгъл от помещения в така наречения манастирски комплекс на терасата „под Даул таш". Установени бяха четири основни етапа на живот, които се проследяват по цялата тераса: а) ранен халщат, б) ранновизантийска епоха, в) раннобългарски и г) къснобългарски до XII-XV в. Основен резултат е, че т. н. манастирски комплекс може и трябва да се свърже единствено с правоъгълната монументална сграда — капището и да се определи като един езически култов ансамбъл. Новите данни от разкопките дават достатъчно аргументи за датирането на трикорабната базилика по-рано от капището — към V-VI в. от. н. е.

Трябва да продължат сондажните и да започнат цялостни разкопки на терена около и в капището, за да се решат спорните въпроси за хронологията и предназначението на архитектурните останки.

А. Кузев (Варна), П. Георгиев, К. Костадинов (Шумен)
А. Мединцева (Москва)

РАЗКОПКИ НА СТАРОБЪЛГАРСКИ МАНАСТИР ПРИ С. РАВНА, ВАРНЕНСКИ ОКРЪГ

Разкопките продължиха два месеца, средно с по 40-50 бригадири.

Довършено беше разкриването на северния двор на комплекса и беше проучен изцяло западният и източният сектор от манастира. Разкрита беше оградната стена на манастира с главната западна порта, помещения — кули към нея и няколко помещения, долепени от вътрешната ѝ страна. При разкопките бяха открити още няколко надписа, десетки рисунки и множество цели или фрагментирани керамични съдове.

Изтеклият сезон беше четвърти в проучването на Равненския манастир. Предстои още най-малко тригодишна работа по разкриването му в предполагаемите рамки. През 1984 г. разкопките ще продължат също два месеца по набелязаната програма.

П. Петрова (Шумен)

ГРАЖДАНСКИ КОМПЛЕКС „СТРУМБА“ КРАЙ ШУМЕН

Археологическите разкопки продължиха почти пълни 3 месеца средно с по 10 човека на ден. Проучва се голямо (12 дка) феодално имение в средата на средновековно селище, датирано въз основа на керамичен материал в IX-X в.

През тази година се разчисти отчасти една от верижните сгради, затваряща комплекса от север. Градежът е солиден (Плисковски тип), със спойка от жълта глина и дебелина на зидовете 0,90 м. В средата на помещението в правоъгълна яма са натрупани в известен ред разноформатни камъни. Пред тази сграда, от вътрешната страна на комплекса, се намират един до друг два квадратни плочника с площ по 4 кв. м.

Отчасти е проучена постройка, която се намира в северозападния ъгъл на вътрешния двор. Нейният градеж е като на описаната. Тук е добавен вътрешен цокъл (широк 0,40 м). Фугите на суперструкцията са измазани с розов хоросан, който е имал декоративен ефект. Едното от помещенията е покрито с настилка от камъни и тухли. Към северозападния ъгъл на сградата е изградена площадка за стълбище.

Според керамичния материал строежите се датират от средата на IX до средата на XI в. Останките им са затрупани от пластове горяла пръст и въглени, а камъните са получили червено оцветяване.

Разкопана бе и еднsocialdelна постройка с паянтов градеж и пещ в един от ъглите ѝ. Съществувала е до последните десетилетия на X в. В очертанията на пещта се откриха фрагменти от сиво гърне, работено на бързо колело. Западната страна на сградата е разрушена от землянка с каменна печка и гърне, което по изработка се датира в XI в.

Археологическите разкопки потвърждават създадения предварителен план-макет, съставен по аероснимки. Налице е голямо феодално владение с богата и сложна архитектура. Сред материалите по-интересни са многобройните керемиди със знак (IVI), железен кръст, украси с покритие от редки метали, писала, многобройни стъклени гривни и др. Те ни убеждават, че е открито едно от българските културни средища за времето IX-X в.

Д. Овчаров (София), Д. Димитров (Варна),
М. Димитров (Балчик), Ст. Витлянов (Шумен),
Н. Подвигина (Москва), Щ. Тотова (Прага),
В. Киц (Варшава)

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В БАЛЧИК

От 1981 г. ранносредновековната крепост в квартал Хоризонт на Балчик се проучва от комплексна работна група на социалистическите страни. Основна цел на проучването е максималното съчетаване на теренните археологически работи със спешната консервация на откритите движими и архитектурни паметници. В групата участвуват архитекти, геодезисти, технолози (консерватори и реставратори) от НРБ, СССР, ПНР, ЧССР, ГДР, УНР, СРВ и Куба, а само в археологическите разкопки са включени археолози от НРБ, СССР, ПНР и ЧССР.

През тази година археологическият екип продължи разкопаването на терена, разположен до западната крепостна стена (югоизточно от Западната крепостна порта). Довършено бе изследването на 7 квадрата и започна работа в още 8 квадрата. По време на разкопките археолозите сравняват своите резултати от проучванията и от приложената методика.

Основният резултат от досегашната работа е частичното разкриване на няколко сгради от ранновизантийската епоха, датирани с керамика, монети на Юстин II и София и др. находки. Зидовете са от камък на кал, сравнително дебели и с яки основи. В рушевините над ранновизантийските останки се установиха вкопани жилища от ранноб ългарската епоха, но много обезличени.

Задачата през следващата година ще бъде доизясняване на архитектурния комплекс и неговото съотношение с крепостната стена.

Продължи също така разкопаването на западната крепостна стена от вътрешната страна. Изследвани са 7 помещения (навярно казармени) от ранновизантийската епоха, които, както изглежда, са били обитавани и през епохата на Първото българско царство. За това говорят находките в самите тях, както и в двете стопански ями, където се открива ранноб ългарска керамика, керемида с графити и др.

Извършена бе допълнителна проверка на стратиграфията на две от кошеровидните кули и при изадения остър ръб на едната от тях се установи пласт с раннобългарска керамика с излъскани ивици и врязан вълнист орнамент (IX-X в.).

През тази година бе поставено началото на геодезично изследване на крепостта от българо-германска геодезична група и създаване на цялостна план-квадратна мрежа. Възстановени бяха тринадесетте култови камъка около кула 1, извършени бяха показни консервационни работи по трасето на крепостната куртина и някои от кулите. Специалистът от АИМ Катя Меламед започна цялостната обработка на намерените при разкопки от миналите години керамични фрагменти, за да се създаде опорна база за бъдещите разкопки. По този начин бяха установени редица белези на раннобългарската керамика, нейното сходство и различия с керамиката на някои от останалите селища в този район (напр. това при с. Дуранкулак).

И. Щерева (София), П. Бънов, М. Радева (Сливен)

КРЕПОСТТА В М. ХИСАРЛЪКА В СЛИВЕН

Разкопките продължиха 4 месеца (юни-септември) средно със 70-80 души работници.

Продължи проучването на източната крепостна стена в южна посока от разкопания през миналата година сектор и помещенията, долепени до вътрешното ѝ лице. Вдигнат бе насипът от външното лице на крепостната стена. На 1,80 м на изток от нея бяха разчистени останките на втора външна крепостна стена с дебелина 2,80 м. Градена е от камък и хоросан и се датира в ранновизантийската епоха. Окончателно бе разкопана югоизточната кръгла кула и част от южната крепостна стена с останки от помещения, долепени до нея.

И през тази година се откри много и разнообразен битов материал — керамика, сечива, накити, монети и др.

През 1983 г. се потвърдиха наблюденията по отношение на стратиграфията на обекта. Открояват се три пласта — ранновизантийски, старобългарски и от епохата на византийското владичество (XI-XII в.).

През 1984 г. ще продължи проучването на източната крепостна стена в посока към север, пространството на запад от разкопаната през 1982 г. ранновизантийска базилика и ще се направят теренните изследвания в центъра на укреплението, за да се доуточни стратиграфията на обекта.

П. Гатев (София)

СРЕДНОВЕКОВНИЯТ ГРАД КРЪН

През м. юли и август т. г. бяха извършени сондажни проучвания на крепостта „Калето“. Резултатите потвърдиха отчасти изводите, направени от Тодор Овчаров (провел археологически разкопки на крепостта „Калето“ през 1972 и 1973 г.) Разкриха се останки от ранновизантийски сгради, част от лицевата страна на южната крепостна стена и бяха заложени сондажи за намирането на водопровода, захранващ водохранилището в СИ част на крепостта.

От намерените материали може да се съди, че крепостта „Калето“ е била използувана и през периода на Първото българско царство. Водопровод не е имало и гореспоменатото водохранилище не се е пълнило с течаща вода.

К. Ботов (В. Търново)

СОНДАЖНИ ПРОУЧВАНИЯ НА КРЕПОСТТА „ИМАНЕТО“ КРАЙ С. ДЖУЛЮНИЦА, В. ТЪРНОВСКИ ОКРЪГ

През м. април 1973 г. се проведе археологическо обхождане на землището на с. Джулюница с цел регистриране на всички археологически паметници. Бяха установени над 20 археологически обекта от неолита до късното средновековие. На някои от тях още през същата година започнаха спасителни археологически разкопки.

Най-перспективна се оказа крепостта, намираща се на трудно достъпния хълм Имането, южно от селото (площ около 12 дка). Крепостните стени са изградени от добре оформени блокчета с бял хоросан с голям примес от пясък и чакъл. В хоросана има примеси — едро счукани тухли. По повърхността се откриват керамични фрагменти от ранновизантийската епоха, Първото българско царство, византийското робство (XI-XII в.) и Второто българско царство.

Разкопките се проведоха през м. юли (10 работни дни). Беше заложен сондаж (16 x 2 м) в централната част на крепостта с цел изясняване на стратиграфията на обекта. След премахването на повърхностния слой се попадна на плътен каменен блокаж от средни по размери камъни със следи от силен пожар. След отстраняването им се доловиха основните направления на двулицеви зидове на кал (деб. от 0,40 до 0,60 м). На дълбочина 0,30-0,40 м се откри ниво на старобългарски пласт IX-X в., маркирано от няколко хромелни камъка и една колективна находка от земеделски оръдия на труда и занаятчийски инструменти. 92 % от керамиката в този пласт се отнася към старобългарската епоха. Керамиката от XI-XII в. и Второто българско царство е в незначително количество. Под старобългарския пласт се откри силно опожарено ниво с много въглени и цели греди. В кв. VIII слязохме под това ниво. Оказа се, че пластът от 0,60 м се състои от едри късове горяла глина с отпечатъци от дървен скелет от втория паянтов етаж на сградите. За под служи подравнена материкова скала.

Дебелината на културния пласт от ранновизантийската епоха и българското средновековие варира от 1,10 до 1,30 м. Стратиграфският сондаж дава основание обектът да се датира VI-XIV в.

Откритите материали се отнасят предимно към старобългарската епоха (колективна находка от земеделски оръдия на труда, токи, коланни апликации, амулети и пр.). Уникална находка е старобългарско позлатено печатче с негативно изображение на тичащ заек.

Р. Рашев (Шумен), Ст. Станилов (София)

РАННОСРЕДНОВЕКОВНО УКРЕПЕНО СЕЛИЩЕ ПРИ С. ХУМА, РАЗГРАДСКИ ОКРЪГ

Работата бе съсредоточена в три сектора: крепостни съоръжения, център на крепостта, некропол. Разкопките започнаха на 6. VII . 1983 г. и продължиха до 29. VII, 1983 г, Проучена е площ от 925 кв. м.

В първия сектор е проучен северният вход на крепостта и издигащата се до него четириъгълна кула с прилежащата ѝ отсечка от крепостния зид.

Във втория сектор и покрай крепостната стена са проучени останки от общо 19 полувкопани жилища, които според типа на отоплителното съоръжение принадлежат към три групи.

В третия сектор са проучени три християнски гроба без инвентар.

Статистически са обработени 12 500 керамични фрагмента, в полевата инвентарна книга са записани 200 предмета от глина, камък, желязо, стъкло, бронз, кост.

Поради ограничените средства за разкопки и тъй като досегашните резултати дават достатъчно опорни точки за цялостна характеристика на селището, целесъобразно е разкопките да бъдат прекъснати.

П. Димитров (София)

КРЕПОСТ „ГРАДИЩЕТО“ ПРИ С. ЛИЛЯЧЕ, ВРАЧАНСКИ ОКРЪГ

Спасителните археологически разкопки на крепостта „Градището“ при с. Лиляче, Врачански окръг, започнаха през 1981 г. и според работната програма ще завършат през 1986 г. Финансират се от ОИМ — Враца. Досега се работеше по два месеца в годината с по около 12-16 работника. Разкрити бяха общо 90 м от южната крепостна стена, заедно с една квадратна ъглова кула и две прилежащи към стената външни правоъгълни кули, както и основите на голяма сграда с навес пред входа и по-късна преправка. Ъгловата кула бе консервирана.

През 1983 г. бяха разкрити 45 м от общата дължина на проучената част от южната крепостна стена и втората от двете прилежащи към нея външни кули. Промяна в начина на градеж и в строителния материал не се установи. Разкритата част от крепостната стена е с две лица и емплектон. Лицата са изградени от средни по големина, необработени камъни и плочи с размери от 12 x 38 до 25 x 60 см, споявани с бял хоросан. Използувани са местни породи варовик. Редовете са подравнявани с по-малки камъчета и са сравнително правилни. При външното лице фугите между някои камъни се застъпват. Двете лица се стягат здраво от емплектон от бял хоросан и по-дребни ломени камъни. Запазена е на височина 1-1,51 м. Дебелина — 1,65-1,75 м. Ширина на фугата — от 2 до 4 см. Разкритата част от крепостната стена следва конфигурацията на терена, като променя плавно или чрез слабо изразени чупки посоката си на югоизток. Основата ѝ лежи направо върху оголения скален масив. Подобно фундиране и изграждане е познато от много крепости в нашите земи, които се датират от ранновизантийската епоха.

Втората прилежаща към крепостната стена външна кула има почти квадратна форма с вътрешни размери 2,60/2,70 м, дебелина на стените 0,93 м и височина 0,65 — 1,80 м. Подът е постлан с необработени камъни. Втората външна кула е изградена по същия начин и от същия строителен материал както двете лица на крепостната стена и откритите по-рано две кули.

Културният пласт на проучения през 1983 г. терен има дебелина от 0,40 до 0,60 м и е силно разбъркан. Откритата в него керамика е от няколко епохи — края на халколита и началото на бронзовата епоха, късноримската епоха и ранното българско средновековие. Тя е силно фрагментирана. Намерени бяха също две парчета метален шлак, едно ножче и една стрела. Крепостта „Градището" при с. Лиляче вероятно е изградена в IV-V в., но животът в нея продължава и през IX-X в. включително. Тя изглежда е била крепост с военно-стражеви функции.

Л. Дончева-Петкова, С. Ангелова (София)

РАЗКОПКИ В М. КОВАНЛЪКА КРАЙ С. ТОПОЛА, ТОЛБУХИНСКИ ОКРЪГ

През отчетната година разкопките се проведоха от 8. VII — 3. VIII. 1983 г. включително, с работна ръка и средства на Градския исторически музей — Каварна. Поради неблагоприятни атмосферни условия се работи само 17 дни. Проучена беше 375 кв. м площ на дълбочина 0,60 — 1 м.

Целта на проучванията беше очертаване южната граница на ранносредновековното селище. Във връзка с това изкопът (25-15 м) беше разположен югозападно от проучваната през 1982 г. площ.

Резултати: 1. В кв. 8/13 беше разчистен югозападният ъгъл на антично жилище (№ 36), осмо по ред досега за целия обект. Запазени са основи на двулицеви зидове от камъни на кал, заложени на дълбочина 0,60 — 0,80 м.

2. В кв. 2/3 на дълбоч. 0,45 м бяха разчистени останки от частично обгоряла подова замазка на жилище с деб. 0,01 м. Върху нея се намери хромел и голям кръгъл камък с дупка. Ако се има пред вид, че проучените досега средновековни жилища са вкопани на по-голяма дълбочина — 0,80-1 м, то в този случай вероятно се фиксират останки от наземно жилище, почти изцяло унищожено при оран. Във връзка с конструкцията му трябва да се отбележи голямата концентрация на камъни и фрагментирана антична строителна керамика в тези и съседните квадрати. За жилище подсказва и голямото количество средновековна битова керамика, между която и фрагменти от котки с вътрешни уши.

3. Източно от това жилище, в силно обгорял пласт с останки от отухлена глинена мазилка от стени, беше намерена антична керамика (на ръка и на колело) и 14 монети от IV в., между които няколко са на император Валенс (364-378). Този факт потвърждава досегашните наблюдения за внезапната гибел на античното селище и уточнява времето на това събитие — 70-те години на IV в.

4. Наблюденията върху масовия материал, цвета и структурата на пластовете показват: На дълбочина до 0,40 м пръстта е сиво-кафява и съотношението на античната и средновековната керамика е почти 2:1 в полза на средновековната. На дълбочина 0,40-0,60 м двата вида керамика се изравняват по количество, а пръстта става кафява. От 0,60 м надолу средновековна керамика се среща извънредно рядко и може да бъде обяснена с неравния терен, тъй като вкопавания не се наблюдават.

5. В процеса на разкопките беше обработена цялата средновековна и част от античната керамика. Другите находки, освен монетите, не са характерни и нямат датиращо значение.

Л. Дончева-Петкова (София)

РАННОСРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ ДО С. ОДЪРЦИ, ТОЛБУХИНСКИ ОКРЪГ

През 1983 г. продължиха разкопките в м. Калето при с. Одърци, Толбухински окръг. Работи се през м. юли и август с ученици и пенсионери от Одърци и околните села. Разкрита бе площ от около 900 кв. м на дълб. 0,80 — 1 м. Вниманието бе съсредоточено към проучване на горния пласт от времето на Първото българско царство.

От този период разчистихме 12 полуземлянки. По план те са квадратни (със страна 3; 3,30 м), и правоъгълни (2,30-3; 2,50-3; 2,80-4; 3,50-4,80 м) .Само едно жилище е двуделно. Вкопани са на дълб. 0,80 — 1 м от съвременното ниво. В единия от ъглите им се намира глинена (куполообразна) или каменна (кубична) пещ. Обичаен инвентар в жилищата е каменният хромел или т. н. хромелно съоръжение. От жилищата и около тях произхождат разнообразни предмети — оръдия на труда (черясла, лемежи, мотики, косери, топори), цели и фрагментирани глинени съдове, накити (обеци, гривни, пръстени, апликации), прешлени за вретена, тежести, костени предмети, бронзови кръстове — енколпиони, анонимни византийски монети.

Между жилищата и над тях продължават да се разкриват гробове, чийто брой вече е 46.

След 12-годишни разкопки едва през 1983 г. бе открит същинският некропол. Той се намира в равната част непосредствено северно от крепостта. Разчистени бяха 8 гроба, ориентирани запад-изток. В три от тях имаше накити.

Ст. Станилов (София)

СОНДАЖНИ ПРОУЧВАНИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА ГР. ВЪЛЧЕДРЪМ, МИХАЙЛОВГРАДСКИ ОКРЪГ

Сондажните разкопки в землището на град Вълчедръм бяха извършени с цел да се открие паметник за редовни проучвания. За 14 дни бяха направени 8 изкопа (4 х 2 м) в м. Гръстелниците, където на повърхността при обхождане бе открита ранносредновековна керамика IX-X в. На дъбочина до 20 см в изкопите се откриваха, макар и не многобройни, фрагменти от такава керамика, но в дълбочина от 30-35 см липсваха каквито и да било материали.

Пред вид липсата на културен пласт и отсъствието на раннославянска керамика, направена на ръка, засега разкопките в този район се прекратяват.

К. Койчева (Габрово)

РАЗКОПКИ В М. ГРАДИЩЕ, ГАБРОВО

Разкопките в м. Градище, Габрово, продължиха от 16 май до 16 септември 1983 г. Основна задача през настоящия сезон бе разкриването на некропола, разположен на 200 м източно извън късноантичната и ранновизантийската крепост. Разкопаната част обхваща 500 кв. м, като бяха разкопани 57 нови погребения, с което общият им брой достигна 69.

Преобладаващата част от гробовете са всечени в скалната основа на терена на дълб. 1,40 м. Почти при всички се наблюдава допълнително частично подграждане с камъни. По данни от гробните съоръжения и костния материал е видно, че некрополът е християнски. Всички погребения са ориентирани И—З, с незначителни отклонения. Обикновено ръцете са опънати край тялото, при отделни случаи едната е положена ниско върху таза или бедрото. Във всички гробове се отбелязва наличието на дребни въгленчета, което се свързва с погребалния ритуал. Това важи и по отношение поставянето в гробовете на парчета от глинени или стъклени съдове. Намереният гробен инвентар (накити и части от облеклото) е беден. Преобладават нанизите от мъниста.

Според данните от антропологическото изследване на годния костен материал 16 скелета са мъжки, 12 — женски, 21 — детски и 4 — юношески, т. е. детската смъртност надвишава 45 %. Средната продължителност не надвишава 30-33 години.

По намерените материали некрополът може да бъде отнесен към VI в. и да се свърже с последния период от съществуването на крепостта.

Наред с работата на некропола продължиха проучванията на строителството край крепостната стена. Изяснено бе, че южно от вход № 1 теренът е бил застроен с различни по предназначение постройки, градени от камък и кал, като са използувани и кирпичи.

Ив. Крайчев (Ямбол)

СРЕДНОВЕКОВЕН НЕКРОПОЛ КРАЙ С. ДОБРОСЕЛЕЦ, ЯМБОЛСКИ ОКРЪГ

Археологическите разкопки се проведоха в продължение на 25 работни дни (от 22 юни до 27 юли) със средства от Окръжния исторически музей — Ямбол.

Разкопани са 750 кв. м (30 работни квадрата) на различ на дълбочина от повърхността на терена, като основно проучванията са направени до южните основи на параклиса (църквата), където пластът с погребенията се изчерпва напълно.

Открити са 60 погребения (25 на деца и 35 на възрастни индивиди), извършени чрез трупополагане, според изискванията на християнската религия. Отклонения от ориентировката се забелязва в 15 от тях, а запазване на езическия начин на погребване се установи в 22 от гробовете.

В 24 от погребенията се намери гробен инвентар, предимно накити и фрагменти от битова керамика, а извън тях железен кръст от хоругва и медна византийска анонимна монета.

Откритите погребения, чийто общ брой с тези от 1982 г. възлиза на 80, погребалният обред и намерените материали потвърдиха датировката, отбелязана в миналогодишния отчет: X—XI век.

През следващата година археологическите разкопки ще бъдат насочени към по-нататъшното проучване на некропола и преди всичко към пълното разкриване и изследване на параклиса (църквата).

Ще се наложи да бъде направен сондаж за проследяване на стратиграфията и изясняване взаимовръзката между некропола и селището в района югозападно от него, открито случайно при селскостопански работи.

Д. Станчев (Русе)

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА РАННОСРЕДНОВЕКОВЕН НЕКРОПОЛ ДО С. ТРЪСТЕНИК, РУСЕНСКИ ОКРЪГ

Разкопките се проведоха през м. септември—октомври 1983 г. Проучена е запазената част от некропола. Разкрити са 70 гроба. Погребването на мъртвите е ставало изключително чрез трупополагане. В по-големия брой гробове (66) погребението е извършено според християнския обред, а само в 4 гроба се наблюдава езически (прабългарски) начин на погребване. Един от гробовете с християнска ориентация е символичен.

Предметите, открити в гробовете, са: една диадема, 64 обеци, 702 маниста от гердани, 4 пандантива, 3 пръстена, 12 копчета, 6 ножа, 1 прешлен за вретено, 2 гърнета, 15 амфоровидни стомни, 4 железни скоби, 3 астрагала, фрагменти от керамика, 3 предмета с неопределено предназначение.

Според погребалния обред и намерения инвентар времето на използуване на некропола се определя към края на IX век.

ПРОГРАМА „РОДОПИ“

Н. Дамянов (Смолян)

СРЕДНОВЕКОВЕН НЕКРОПОЛ — С. ТРИГРАД, СМОЛЯНСКИ ОКРЪГ

Разкопките се проведоха през м. октомври 1983 г. Беше установено мястото на некропола и бяха проучени 15 гроба.

Погребалният обред е християнски, откритите досега материали определят неговата ранна дата (X-XI в.) и намират пълна аналогия с други некрополи на територията на България, между които са средновековното селище при Севтополис, с. Ковачево, Пазарджишки окръг и др. Проучените в Триград гробове са сходни и с обнародваните от земите на Югославия (Македония).

В пряка близост до проучвания средновековен некропол има късноантични погребения и тракийски могилен некропол, което вероятно ще даде допълнителни сведения за християнизацията на родопските траки.

В близката до обекта пещера „Харамийска дупка“ бе проучено пещерно поселение от ранната бронзова епоха.

Некрополът представлява интерес и с голямата си надморска височина — 1600 м.

Н. Дамянов, К. Кисьов (Смолян)

РАЗУЗНАВАТЕЛНО ОБХОЖДАНЕ И СОНДАЖИ В РАЙОНА НА ГРАД ДЕВИН

Освен спасителни разкопки на средновековен некропол (XI—XIV в.) в центъра на гр. Девин археологически проучвания не са правени. Обхождането имаше за цел да изясни археологическата карта на района и да се открие обект за проучване.

В югозападната част на изследвания район бяха регистрирани шест могилни некропола, три селища, три крепости (VI -- V в. пр. н. е.). Допълнителни материали се получиха и в м. Потреба (късен бронз — римски период), посетена от В. Миков през 1928 г.

Регистрирахме 7 неизвестни досега средновековни некропола (Селище, Круша, Тилкилии, Забърдо, Забрал, Равня, Подлъг).

Проследени и описани бяха трасета на два антични пътя и средновековната крепост Калето. На Калето бе направено цялостно тахиметрично заснемане.

Н. Овчаров, Ж. Аладжов (София)

РАЗКОПКИ НА ЕЗИЧЕСКО СВЕТИЛИЩЕ КРАЙ КРЕПОСТТА „ПЕРПЕРЕК“, КЪРДЖАЛИЙСКИ ОКРЪГ

През месец октомври 1983 г. бяха проведени археологически проучвания в околността на с. Горна крепост, Кърджалийски окръг. Цел на тези проучвания беше изясняване характера на езическото светилище, открито през 1982 г. в подножието на крепостта Перперек. Разкопките продължиха две седмици и в тях участвуваха средно по тридесет души.

Резултатите от проучването са твърде интересни. Бяха разкрити около 10 скални масива, представлявали в различните исторически периоди част от скално светилище. Няма съмнение, че светилището е било създадено в ранната желязна епоха, откогато произхожда голямата част от намерената керамика. По-късно то вероятно продължава да функционира в някакъв вид (откриват се доста големи количества елинистическа, римска и ранновизантийска керамика). Особено интересни за нас са многобройните култови рисунки (дами, женски полови органи (вулви), човешки фигури), които се появяват върху скалите вероятно през ранното средновековие. Може да се изкаже предположението, че техни създатели са прабългарите от групата на Кубер, установила се в един доста обширен район около Солун и източно от него, чиято култура все още не е добре проучена. Може би това е причината около жертвените камъни край Перперек да не се откри ва специфичната прабългарска керамика, позната от Североизточна България.

Н. Гиздова (Пазарджик)

КРЕПОСТТА „ЦЕПИНА“ ПРИ С. ДОРКОВО, ПАЗАРДЖИШКИ ОКРЪГ

През 1983 г. бяха продължени археологическите разкопки на крепостта „Цепина“ в югоизточната ѝ част, между църкви № 1 и 2 (обект III) във вътрешността на цитаделата — западно и северозападно от щерна № 1 (обект I) и на об. II, в западната част на крепостта от външната страна на зид на цитаделата.

На обект III бяха открити основите на още три жилища от IV—VI в., изградени от ломени камъни на кал, покрити с дървен покрив и керемиди. Тази сграда, както и откритите досега от тази епоха са унищожени от пожар. Насипът над тях се състои от камъни, парчета от керемиди, железни предмети — гвоздеи, скоби, резе, ключ и предмети, свързани с бита: каменни хромели, части от бронзово кантарче, каменно брусче, железни ножчета, парчета от стъклени чаши със столчета и много фрагменти от керамични съдове от IV—VI в. и късното средновековие (XII—XIV в.) — кухненска и сграфито керамика.

В едно от жилищата (№ 3) бе намерена римска монета от Валентиан II (375—379), а при северния зид на жилище № 2 отвън бе намерена една медна корубеста монета — „Латинска константинополска имитация“ малък модул (III—V/VI десетилетие на XIII в.)

Открити бяха още пет боклучни ями от късното средновековие, запълнени с камъни, парчета от керемиди, парчета от облицовъчни плочки с глазура, фрагменти от късносредновековна керамика и много животински кости.

При църква № 1 бе намерена част от мраморна плоча с дебелина 0,15 м със старобългарски надпис, а източно от църква № 2, в подножието ѝ — 5 мраморни парчета, две от тях украсени с растителен орнамент. Намерени бяха в насипа още две монети — едната медна корубеста „Латинска солунска имитация“ с малък модул (III—V/VI десетилетие на XIII в.), а другата — медна римска от втората половина на III в.

На обект II продължи проучването на жилищата от IV—VI в. в западната част на крепостта. Работи се в жилище № 16 и югозападния ъгъл на цитаделата на крепостта. Жилището е било унищожено от пожар. Под дебел пласт с червеникавокафяв цвят, от разложените и изпечени от пожара кирпичи, с които жилището е било изградено в суперструкция, се намери овъглено зърно, кости от животни, един глинен светилник и др., а също така много фрагменти от керамика, характерна за IV—VI в.

При почистването на насипа в по-горните пластове между падналите камъни се откриха два върха на железни стрели, един бронзов пръстен, бронзова масивна гривна, фрагменти от глинени съдове (XII—XIV в.) и една римска монета от втората половина на III в. — доста изтрита.

На обект I, в цитаделата на крепостта, западно и северозападно от щерна № 1, бяха намерени един фрагмент от керемида с врязан допълнително двуредов старобългарски надпис и други фрагменти с вписани в двойни окръжности кръстове с разширени краища, розети, есове, осморки и др. Досега в тази част на крепостта са намерени три такива надписи-графити.

М. Ваклинова (София),
В. Танкова (Пловдив)

РАЗКОПКИ НА ЧЕРВЕНАТА ЧЕРКВА ПРИ ПЕРУЩИЦА

След цялостното разкриване на постройката продължи разкопаването на непроучени при предишните разкопки терени към юг и запад. Целта е проучване на средновековния некропол и опит за известно стратиграфско уточняване на напластяванията в непосредствена близост. Към запад следи от съоръжения не се откриха. Няма и гробове от некропола. Разкрити бяха няколко гроба от некропола, който е особено наситен в югозападна посока от основната сграда. Продължава почти да не дава материали. Оскъдните накити датират от XII в. Окончателно стана ясно, че поне известни части от черквата (вероятно само с изключение на централното ядро на квадрифолия) не са функционирали през XIII—XIV в. Към южната стена на параклиса по това време е пристроено жилищно помещение с под, замазан с глина и пещ, оформена в североизточния му ъгъл, в самата външна стена. В насипа във вътрешността му има керамика. Работата ще продължи по програма „Родопи“ и през 1984 г.

Л. Кавгазова, П. Боев (София)

ПАЛЕОАНТРОПОЛОГИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НА НАСЕЛЕНИЕТО ОТ РОДОПИТЕ

Биологичната реконструкция на населението от Родопите от неолита (Караново I—II) и от средновековието (XII—XIV в.), от некрополите в Кърджали, Борино, Девин, Чепеларе и Горна Крепост, сравнени с проучвания на некрополите в Чеч и Татул-Нановица, дават възможност да се хвърли светлина върху расовата характеристика и етническата принадлежност на населението на Родопите от IX до XVII в. Потвърждава се, че кутригурите, населяващи Родопите, заемат пространството от р. Места до Нановица и Перперек, като вероятно източните им граници ще се разпространят до р. Марица, за което съдим по расовата типология на днешното българско и турско население. Расовата характеристика на кутригурите установява също, че те не се отличават от другите племенни обединения утигури и унногундури, което показва една и съща етническа общност, а не отделни тюркски племена. Характерните за славяните расови типове не се отличават от другите расови белези, намерени в славянски погребения. Намереният всред днешното население нов вариант на динарската раса и наречен от нас „Родопски вариант“ по палеантропологически път се установява, че се е появил в предтракийско време от еволюция на протомедитеранската раса, характерна за прединдоевропейците. Всички тези изследвания попълват, в хронологично и пространствено отношение, нишите в антропологическия атлас на страната.

Н. Кондова, П. Боев, Сл. Чолаков (София)

ПАЛЕОАНТРОПОЛОГИЧНИ ДАННИ ОТ ОБЛАСТТА ЧЕЧ В РОДОПИТЕ

Областта Чеч в Западните Родопи представлява интерес в антропологично отношение, защото е населена главно от потомци на ислямизирани българи, които днес показват много типични за славяните и за прабългарите расови белези. Това наложи да се направи биологична реконструкция на скелетите от разкопки в Чеч, обхващащи некрополите в Туховище, Абланица, и Блатска. Палеоантропологичното, палеопатологичното и палеодемографско проучване показа, че в периода от IX до XVII в населението в Чеч носи расови белези, характерни за трите основни компонента на днешния български народ — траки, славяни и прабългари. Расовите белези на скелетите от Чеч не се различават от тези на скелети от други средновековни некрополи от страната. Като се знае по исторически данни, че прабългарите в областта Чеч са кутригури, следва, че те антропологически не се отличават от останалите прабългарски племена — булгари, сувари, барсили и др. Това означава също, че кутригурите не представляват отделно тюркско племе, а принадлежат на една и съща прабългарска племенна общност. Славяните от областта Чеч имат един и същи расови типове с другите славяни от Родопите и Пиринския край. Расовите типове, принадлежащи на траките, имат подчертан динаро-медитерански и предноазиатски белези, което показва, че в основата си имат аборигенен произход. В заключение се подчертава, че българите и ислямизираните българи по палеоантропологични данни, сравнени с изследванията върху съвременното население от същия край, имат еднаква антропологическа характеристика с останалите българи.

ВЕЛИКО ТЪРНОВО

Й. Алексиев (В. Търново)

РАЗКОПКИ НА ЦАРЕВЕЦ, СЕКТОР XXXIV

Разкопките на сектор XXXIV, южен склон на хълма Царевец, са продължение на разкопките от миналата година. През 1982 г. бе изчерпан културният пласт само на „горната тераса“, образувана от междинен скален венец. През 1983 г. работата продължи на долната тераса.

Разкопките започнаха през м. април и продължиха до средата на м. октомври (с прекъсвания юли—август). Разкриха се останки от сгради: от османския период — три, едната от които е с добре запазено отоплително съоръжение, една средновековна сграда и части от други две. До едното жилище се откриха две ковашки огнища, които са се намирали под лек навес. Близо до огнището беше намерен шлем и мотика. Сред находките заслужават внимание фрагментите с подглазурни надписи, битови предмети, върхове на стрели, монети.

През м. септември и м. октомври започна снемане на пътя по южния склон, който го разделя на две тераси.

Разкопките ще продължат и през 1984 г. до пълното изчерпване на културните напластявания и докато се съедини разкритата архитектура от двете тераси на южния склон.

Р. Анчева (В. Търново)

РАЗКОПКИ НА ЦАРЕВЕЦ, СЕКТОР XXXV

През 1983 г. (1 юли — 15 октомври) продължиха теренните проучвания на обект XXXV, разположен в началото на южния склон на хълма Царевец. Определеният за проучване терен обхваща площ от 400 кв. м. Разширени бяха проучванията на юг, под съвременната околовръстна алея.

В южния участък се откриха градежи от големи ломени камъни, споени с хоросан, които принадлежат на започнатия в началото на века строеж на гимназия. Източно от тях се разчисти каменно пътно платно, разрушено в западния си край при изграждането на основите на гимназията. Разкриха се части от зидове от османската епоха, които не очертават план на сграда. В пласта от османската епоха се намират голямо количество фрагментирана строителна и битова керамика, глинени лули, монети.

В северната част на обекта през този сезон не се откриха останки от сгради. При отнемането на насипната пръст, непосредствено до пешеходната алея, се разкри подпорен зид, граден от ломени камъни на калова спойка. Градежът е от началото на века.

В полевата инвентарна книга са записани 84 находки — фрагменти от глинени съдове със знаци, предмети от метал, кост и монети.

През 1984 год. разкопките ще продължат в южния участък.

П. Славчев (В. Търново)

РАЗКОПКИ НА ЦАРЕВЕЦ, СЕКТОР XXXVI

Сектор XXXVI се намира в западната част на южния склон на крепостта Царевец, като заема 1000 кв. м площ при денивелация от 60°. През тази година се проучва северната половина на сектора, където се оформи стратиграфски профил с височина от 6 м. Много добре се илюстрира процесът на културните наслоявания в границите на три хилядолетия (края на XIII в. пр. н. е. — XIX в. включително). В най-долния хоризонт излизат тракийски материали, от които в западната част на обекта преобладава халщатска, а в източната — латенска керамика.

От ранновизантийския период (V—VII в.) са установени две сгради, разположени в една редица по хоризонталата на склона и запазени във височина до 1,60 м. Има доказателства за тяхното разрушаване от стихиен пожар. Малкото битови находки водят до предположението за напускане на тези сгради от обитателите им преди опожаряването.

Присъствието на българското средновековие е регистрирано с останките на две сгради, също унищожени от стихиен пожар, но с много находки от битов характер, характерни за края на XIII и началото на XIV в.

Турският период е засвидетелстван от две сгради, отделни зидове, битова пещ и отводнителен канал, които се отнасят към XVIII-XIX в.

Работата на обект XXXVI ще продължи в предстоящия археологически сезон.

Зл. Генова (В. Търново)

РАЗКОПКИ НА ЦАРЕВЕЦ, СЕКТОР XXXVII

Секторът се проучва трети сезон. Продължителност на разкопките през тази година — 3 месеца (юли, август и септември—октомври). Разкритите останки от градежи се отнасят към ранновизантийската, средновековната българска (XIV в.) и турската епоха (XV—XVI и XVIII—XIX в.). От откритите материали представляват интерес: дъно на византийска сграфито чашка с подглазурен монограм на името Михаил (първа находка за средновековно Търново); фрагменти от късносредновековни кани и стомни и един цял съд, украсени със златиста ангоба (цялостно покритие и рисунка по тялото и шийката от прави и наклонени ивици). В полевата инвентарна книга за заведени 150 находки. Извършено е техническо и фотозаснемане на откритите градежи.

Проучването на сектора ще продължи и през следващия сезон.

Т. Овчаров (В. Търново)

РАЗКОПКИ НА ЦАРЕВЕЦ, СЕКТОР XXXVIII

Работи се от 4 юли до 25 юли и от 15 септември до 14 октомври 1983 г. с бригадири от Национална средношколска и студентска бригада.

Проучва се североизточната и югоизточната част на сектора, като е разкопавана нова площ от 220 кв. м. Разкрити са три нови сгради. Едната е триделна (№ 16), с коридор и плочник на юг и се отнася към времето на османското владичество (III, последен строителен период). На изток от нея, от същото време, е разкрита улица с калдъръм, отнасяща се към същото време.

Другите две сгради (№ 17 и 18) са от периода XII—XIV век.

От сграда № 17 е запазен в основа само северният и част от източният ѝ зид. Зидано е с ломени камъни и бял хоросан. Вероятно сградата е църква, тъй като около нея са разкрити запазени изцяло и частично християнски гробове, декоративни панички, късове бигор и други материали от XII-XIV в.

Третата сграда (№ 18) е еднодelна, правоъгълна, частично разкрита. Западният и северният ѝ зид в основите са еднолицеви, от ломени камъни на калова спойка. Силно са опечени от стихиен пожар. Насипът в сградата не е изчерпан в дълбочина (не е достигнато подовото ниво), но материалите са средновековни (XII—XIV в.). Във вътрешността се разкриха две християнски погребения, едното от които е засегнало западната ѝ стена. Издължаването на сградата на юг подсказва, че на изток ще има още помещения, което ще бъде проверено при следващите разкопки.

Л. Квинто (В. Търново)

РАЗКОПКИ НА ЦАРЕВЕЦ, СЕКТОР XXXIX

Разкопките продължиха 7 месеца, с кратки прекъсвания, от 11 април до 14 септември 1983 г., като е работено на площ от 400 кв. м.

Бяха проучени: строителни останки от XVIII-XIX в. в три строителни етапа и два архитектурни комплекса от XV—XVI в. Единият, в западната част на сектора, е от 4 постройки с две пещи и керамика, в която са запазени традициите на керамичното производство от XIV в. Вероятно постройките са обитавани от българи-християни до XVI в.

Вторият, в източната част на сектора, е от три терасовидно разположени, свързани помежду си жилища, с интересни находки и монети на татарите от втората половина на XV в.

Строителството от XIII—XIV в. (състоящо се вероятно от 5 жилища), не е напълно проучено. Интерес представлява част от голяма сграда с колективна находка от медни монети — фалшификати от края на XIV в.

Ранновизантийският културен пласт е запазен само в югоизточната част на проучената площ, а тракийският — на единични петна върху стерилната глина.

Проучването на сектора непременно ще продължи.

Ат. Писарев (В. Търново)

РАЗКОПКИ НА ЦАРЕВЕЦ, СЕКТОР XL

Проучването на сектора започна на 4 юли и продължи без прекъсване до 15 ноември 1983 г. Поради голямата денивелация на терена и при строителството на близкостоящия ресторант е оформена широка тераса, запълнена с едри и дребни камъни и разнородна пръст (деб. от 3,50 до 4,50 м). В този насип се откриха археологически материали от различни епохи. Върху по-едрите камъни е запазен червен хоросан, характерен за ранновизантийската епоха.

От най-късния период на хълма бяха разкрити три турски сгради с отоплителни съоръжения и семейни бани, а около сградите — калдъръмени настилки.

Непосредствено върху калдъръмената настилка на най-западната сграда се откриха 3 златни византийски монети на император Йоан Дука Ватаци. На изток се разкри турска яма и при нейното почистване бе намерен австрийски златен жетон с изображение на божество от едната страна, а върху другата — чаша с високо столче и увита около него змия с надпис „отрова и бодеж“. Тази находка вероятно е свързана с фармацевтичното производство.

След вдигането на калдъръмената настилка и част от зидовете на турските сгради се разкри двуделна сграда и източно от нея — две разрушени сгради от XIII-XIV в. Сградите са претърпели силно опожаряване. В двуделната сграда се откриха части от хромели и голямо количество овъглено жито.

В полевата инвентарна книга са вписани 174 предмета от бронз, желязо, мед, кост, стъкло, монети, фрагментирани и цели съдове от различни епохи.

Проучването ще продължи през следващата година.

М. Долмова (В. Търново)

РАЗКОПКИ НА ЦАРЕВЕЦ, СЕКТОР XLI

Разкопките продължиха три месеца. Проучени са 14 м от ранновизантийската крепостна стена, като се разкри нейното външно и вътрешно лице. Запазена е на височина 1,90 м и има дебелина 1,40—1,80 м. Строена е без банкет от едри ломени камъни със спойка от червен хоросан. Северно от нея продължи разкриването на външното лице на средновековната крепостна стена, запазена в лошо състояние. Към нея се отнасят основите на правоъгълна кула (размери: 3,80 x 3 м). Оскъдните материали, намерени в нея, предимно керамика, се отнасят към XIII—XIV в. По вътрешните терени на обекта се доразкри двуделна сграда от XIV в. От разкопките са придобити 100 находки, сред които преобладават тези от XII—XIV в. — керамика, монети и други предмети от бита.

К. Ботов (В. Търново)

РАЗКОПКИ НА ЦАРЕВЕЦ, СЕКТОР XLII

Разкопките продължиха 6 месеца (от м. април до м. октомври включително) на площ 750 кв. м. Проучи се централната и източната половина на склона, разположен под южния жилищен квартал на патриаршеския комплекс. Отстраниха се големи насипи от разкопаването на патриаршеския комплекс и жилищния квартал около него. Върху най-горната тясна тераса се проучиха ненарушени и добре разграничени и датирани пластове от XIII-XIV в. Установи се, че голямата денивелация е възпрепятствувала строителните дейности през всички познати исторически епохи на Царевец.

В централната част на обекта на нивото на съвременния път се разкриха градежи от 6 строителни етапа (2 — турски, 3 — Втора българска държава и 1 — ранновизантийски). В една частично запазена сграда се откриха фрагменти от малки поти за изливане на цветни метали, медно блюдо от везна, накити и други материали, които са указание на наличието на златарска работилница.

Инвентаризирани са 227 находки — 70 монети, позлатена закопчалка за богослужебна книга, позлатена коланна апликация, неизвестен вариант желязно стило, както и полуфабрикати от златарското производство и от обработката на стъкло.

К. Тотев (Търново)

РАЗКОПКИ НА ЦАРЕВЕЦ, СЕКТОР XLIII

Разкопките продължиха пет месеца (май—октомври). В границите на сектора, обхващащ 300 кв. м, бяха разкрити и проучени къс от източната стена и отчасти обезличените основи на значителна по размери постройка с правоъгълен план.

Откритите при разкриването на постройката материали, главно керамика от XIII—XIV в. и монети: латински имитации (1208—1257) и на Константин Асен (1257—1277) позволяват да я отнесем към това време. За характера и предназначението на постройката ще хвърли светлина откритата, но още неразкопана грънчарска пещ.

През следващата 1984 г. секторът трябва да бъде завършен и предоставен на специалистите от Националния институт за паметниците на културата за консервиране и експониране.

Зл. Генова (В. Търново)

РАЗКОПКИ ПРИ ГЛАВНИЯ ВХОД НА ЦАРЕВЕЦ

Поради реставрационни работи и масовия туристически поток проучването на крепостните стени източно от Първата порта на Главния вход започна едва на 21. XI. 1983 г. Това наложи проследяването само на трасето на северната стена в участъка между Първата и Втората порта на входа. Изследването на южната стена ще стане през пролетта на следващата година.

Й. Алексиев (В. Търново)

РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ „ШИШМАНОВА БАНЯ" В АСЕНОВА МАХАЛА, В. ТЪРНОВО

Банята се намира на левия бряг на р. Янтра между църквите „Св. апостоли Петър и Павел" и манастира „Св. Богородица Темнишка". Известна е от началото на нашия век чрез описанието на арх. Г. Козаров. По-късно се появяват съмнения както за датата на паметника, така и за неговото предназначение.

Целта на разкопките бе да се провери планът на арх. Козаров, да се изясни предназначението на сградата и нейната датировка.

Преди разкопките се издигаха разрушенията на т. н. „къпалня" по плана на Козаров, а основите на останалата част от сградата бяха засегнати от зидовете на къщи, строени през миналия век. След почистването на съвременните насипи и строителни разрушения започна работа в редовен културен пласт. Строителните разрушения се състоят от каменни плочи, хоросан и части от свода (каменни плочи, споени с бял хоросан). Южно от „къпалнята" се разкриха две квадратни в план помещения. Достигна се запазеното ниво на квадратни каменни пилони (в източното помещение — три редици по три, а в западното — също девет, но неправилно подредени), навярно за преграждането на топлия въздух и по-продължителното му задържане под помещението. Пространството между пилоните е запълнено със сиво-черна пръст, плочести камъни от пода, парчета хоросан (бял и розов със значителен примес на стрита тухла). Намираха се керамични фрагменти, а понякога и цели съдове. Този пласт достигаше до слой от сажди (дебелина от 0,10 до 0,15 м), който лежи върху пода, направен от плочести камъни и хоросан.

Всички помещения на сградата имат обща отоплителна система-хипокауст. Сполучливо е решен въпросът за пода на помещенията — разстоянието от банкета на стените до пилоните и между тях е прехвърляно чрез каменни плочи, върху тях има дебел пласт хоросанова мазилка, върху нея парчета тухли и плочести камъни, пласт от хидрофобен хоросан и върху него настилка от мраморни плочи и планинска брегача. Стените също са обмазани с дебел слой хидрофобна мазилка, която достига до пода. На всяка стена има от две до три ниши (които са дълбоки до една трета от дебелината на зидовете). В горната си част нишите завършват с широка глинена тръба (комин), навярно за създаване на тяга.

Най-общо резултатите от проучването са следните:

1. Коригиран и допълнен бе планът на арх. Козаров (с отоплителната и водопроводна система).

2. Получи отговор въпросът за предназначението на сградата, а именно баня.

3. Въпросът за датата на банята не получи категоричен отговор — има само косвени данни: 1. Откритата в голямо количество керамика — в двете южни помещения от края на XV — началото на XVI в. до XVIII в. показва, че банята през

този период не е използувана, 2. Кварталът в поречната ивица на р. Янтра (т. н. „нов град“) през целия период на робството е бил българска махала, 3. Обичайна практика е било хамамите да се строят в близост до джамиите, кервансараите и др. обществени сгради. Тези съображения ни дават основание, макар и недостатъчни, да отнесем банята към Второто българско царство.

Разкопките ще продължат и през 1984 год.

Зл. Генова (В. Търново)

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА ТАЙНИКА КЪМ КЪЩАТА НА КОКОНА АНАСТАСИЯ ВЪВ В. ТЪРНОВО

По искане на НИПК и ССО „Архитектурен резерват“, във връзка със строителството по ул. „Н. Пиколо“, започна проучването на тайния проход към къщата на кокона Анастасия. Продължителност — 10 дни (м. май и юни). Засводеният проход с дължина над 20 м и отдушници в стените, е свързвал разположената край улицата мааза с голямото избено помещение на къщата, разположена високо по склона. Датировка — към втората половина на XVIII в. Под пода на тайника на отделни места бяха открити фрагменти от глинени съдове от XII-XIII в. Последните свидетелствуват за съществуването на средновековно селище в тази част на града (западно от Царевец). Разкопките бяха прекратени преди завършването им, тъй като проходът не бе укрепен и съществуваше опасност от срутване; при проливните валежи и изтичането на води от действуващи мръсни канали бе невъзможно осветяването на прохода и работата в него. Поради тия причини не е направено техническо и фотозаснемане на обекта и не е възможно отчитането му.

Я. Николова, М. Робов (В. Търново)

РАЗКОПКИ НА ЦЪРКВАТА „СВ. ДИМИТЪР СОЛУНСКИ“, В. ТЪРНОВО

Археологическите разкопки на църквата „Св. Димитър Солунски“ във Велико Търново през 1983 година се проведоха в продължение на 8 месеца. Те бяха съсредоточени в два сектора: I (от южната страна на църквата) и II (от северната).

В южния сектор (I) продължи проучването на манастирската сграда с посока изток-запад. Установи се, че тя е затваряла манастирския комплекс от юг, тъй-като вън от нея не се откриха други сгради, нито погребения. Потвърдиха се наблюденията ни от миналата година, че сградата е съществувала едновременно с църквата „Св. Димитър“. Върху нея, по-късно е била построена църква № 2, в зидовете на която бяха намерени вградени архитектурни детайли и фрагменти от фасадната стенописна украса на църквата „Св. Димитър“.

Североизточно от църквата „Св. Димитър“ беше открита северната половина на тристенна апсида от друга, много по-стара църква, изградена отвън с големи каменни блокове, споени с глина, запазени само в един ред. Почти в средата на олтарната част беше открит слой от подово ниво, състоящ се от хоросан с едро счукани тухли, върху които са били налепени тухли, каквито се намират наоколо.

В северния сектор беше разкрита и трета голяма манастирска сграда, която е била също двуетажна. Върху нейните разрушения са попаднали погребения от по-късния некропол, който е бил разположен около църквата.

Инвентаризирани бяха 887 предмети. Находките представляват много цели съдове, някои от които с монограми на цар Иван Шишман, Теодора, патриарх Теодосий, фрагменти от халщатска, латенска, ранновизантийска керамика, много късове от керамика XIII-XIV в., монети, една колективна находка от 179 сребърни монети от началото на VXII в., накити, енколпион, обковка с релефна украса от книга или реликвариум и др.

А. Попов (В. Търново)

РАЗКОПКИ НА „ВЕЛИКАТА ЛАВРА“ ВЪВ В. ТЪРНОВО

Разкопките продължиха 7 месеца (април-септември 1983 г.). Работеше се средно с 35 души.

По-важни резултати:

Доразкрито беше стълбището от тайника до околния венец на хълма Царевец. Разкопани бяха повече от 200 стъпала. В северната част на обекта бяха намерени 3 глинобитни производствени пещи и на 4 други места се установиха следи от пещи. Придобити са значително количество находки — монети, битова керамика и др. предмети (общо 451 инвентарни номера). По-интересни находки: надпис на гръцки език върху глинен съд тип сграфито, глинен калъп за отливане на сферични звънчета, изображение на човешка глава с корона върху глинен съд, тип сграфито и др.

Най-значим резултат са двата вида металургични пещи — за обогатяване на рудата и за извличане на желязо.

Я. Николова, М. Робов (В. Търново)

РАЗКОПКИ НА КИЛИФАРЕВСКИЯ МАНАСТИР

Продължиха археологическите разкопки на Калифаревския манастир. Работи се общо 27 работни дни със студенти от ВТУ „Кирил и Методий“.

Разкопките бяха съсредоточени около проучването на северното крило на манастирския комплекс и в склона извън южната крепостна стена.

В северната част на манастира (сектор IV), бяха разкрити основите на триделна сграда с размери 27 x 7,50 м, ориентирана в посока изток-запад, чиито зидове са запазени на височина средно до 1 м. Намерената в нея керамика е от XIII-XIV в. Откритите голям брой късове от глинена мазилка с легла от пръти показват, че вторият етаж на сградата е имал паянтов градеж. Върху пода на помещение 2 бяха открити основите на две пещи. Помещение 3 лежи върху разрушенията на ранновизантийска сграда.

Новооткритата триделна сграда е прилепена към други три помещения в този сектор (открити през 1981 г.), с които се включва в един общ архитектурен комплекс с верижен план, който представлява северното крило на манастира.

Резултатите от разкопките през 1983 г. дадоха възможност да се очертае почти цялостният план на манастирския комплекс. Околовръст на голям вътрешен двор от север, изток и юг той е затворен с редици от манастирски сгради, развити във верижен план.

Извън южната крепостна стена бяха проучени останките от трета по реда на откриването отшелническа килия. Подобре е запазен само южният ѝ зид. По своя план тя вероятно е сходна с откритите други две отшелнически килии, които се състоят от преддверие и същинско помещение.

Находките представляват фрагменти от глинени съдове, битови предмети, монети, част от желязно писало и др.

ПРОГРАМА „МЕЛНИК“

В. Нешева, Б. Цветков, Д. Серафимова, Г. Стоянов, Д. Димитрова, О. Миланова, Цв. Комитова
(София — Благоевград — Мелник)

РАЗКОПКИ В МЕЛНИК

В изпълнение на програмите: „Благоевград“ на БАН и „Мелник“ на КК през м. юли 1983 г. се проведоха разкопки на 6 обекта в гр. Мелник, с участието на средношколци от Окръжна българо-унгарска младежка бригада. Изразходвани са 13 хил. лв. от бюджета на ОНС — Благоевград.

Резултатите допълват и обогатяват досегашните данни за крепостното строителство, жилищната и църковната архитектура, бита, поминъка и търговската дейност в града.

1. МАЛКО УКРЕПЛЕНИЕ (ФЕОДАЛЕН ЗАМЪК).

Разкопки — Д. Серафимова, с участието на Цв. Комитова.

Продължи разчистването на помещение 1, долепено до западния зид на укреплението. Стените му са градени от грубо обработени ломени камъни, поставени в неправилни хоризонтални редове и бял хоросан. Приложена е скрита сантрачна система. Забелязват се елементи на клетъчен градеж, подобен на този от епископската църква „Св. Никола“ (XIII в.), от фасадите на Болярската къща в Мелник и от други паметници на гражданската и култова архитектура в югозападните области на средновековните български земи. Открити са разнообразни предмети — върхове на стрели, железни ножове, прешлени за вретено, гроздовидна обица, бронзово звънче, бронзови копчета, предмети от кост, свещници, множество фрагменти битова керамика — сграфито, рисувана, със златиста ангоба, с релефна украса, от които са възстановени 32 паници, 2 гърнета, чаши, стомни и др. Предназначението на помещението не е окончателно изяснено. Възможно е, първоначално то да е играло роля на кула, която е охранявала крепостта от запад и е контролирала пътя, идващ от Рупелския пролом към средновековния Мелник.

В укреплението бяха проучени и други сектори. Разкрит е зид с посока север-юг, от ломен камък на кал, запазен в субструкция от един ред камъни. Разчистено е и голямо хоросаново корито, свързано с по-късните преправки на крепостта, което се потвърждава от откритата до него яма със съд от XIV в. Насипът продължава на дълбочина до 3-3,50 м.

Проучванията показват, че Малкото укрепление се отнася към първата половина на XIII в. — времето, когато Мелник е бил столица на Славовото деспотство. По-късно то е било реконструирано, като стените му са били стегнати с външна сантрачна система. Нивото във вътрешната му част е било повдигнато чрез насипване на големи количества бигорова почва, взета от височината източно от него.

2. ИЗТОЧНА КРЕПОСТНА СТЕНА — сгради и съоръжения покрай стената от запад. Разкопки — Г. Стоянов.

Продължиха проучванията западно от стената. Разчистени са 8 ями и част от полувкопано жилище. Според откритите в тях материали общата им датировка се отнася към първата половина на XIII в. Някои от ямите престават да функционират по-късно, към началото на XIV в. Въпреки че жилището не е разкрито докрай, разкопките дадоха някои интересни данни и материали. На първо място, поради обилния му инвентар е ясно, че обитателите му са го напуснали внезапно. Следите от опожаряване — опушени камъни и въглени от покривната конструкция, показват, че това е станало при пожар, датиран според монетите от жилището и другите находки в средата на XIII в. Вероятно той се свързва с разгрома над въстанието на Драгота. Много интересни са някои фрагменти от сграфито съдове, особено от съд с изобразена по периферията му ловна сцена (в бяг надясно куче, сърна, кон), постигната чрез отнемане на ангобата.

3. ЖИЛИЩЕН И СТОПАНСКИ КОМПЛЕКС МЕЖДУ МАЛКОТО УКРЕПЛЕНИЕ И МАНАСТИРА „СВ. НИКОЛА“. Разкопки — Б. Цветков.

Разкрити са останки от още едно жилище, пещ, 4 ями — зърнохранилища, ями за отпадъци и други с разнообразен битов материал в тях, който ги датира между X и XIV в. Пещта е за хляб и се свързва хронологически с разкритите

през миналите години на този обект водохранилище и зърнохранилище, датирани в края на X — началото на XI в.

Към XIII — XIV в. се отнася частично проученото жилище с установени два строителни етапа. 2 от зърнохранилищата са изоставени през първата половина на XIII в. Разкрита е и част от улица с калдъръмена настилка, водеща към църквата „Св. Никола“.

Сред многобройните находки най-интересни са два фрагмента от сграфито съдове с човешки изображения. Върху единия личи част от човешко лице, представено в анфас, с лъчи наоколо — олицетворение на слънцето с обкръжаващите го планети. На втория фрагмент е добре запазено допоясно изображение на човек с обърната надясно глава. За първи път в Мелник се откриват в по-големи количества фрагменти от монохромни сграфито съдове, внесени по търговски път от близките беломорски византийски центрове.

4. ЖИЛИЩЕН И СТОПАНСКИ КОМПЛЕКС НА СЕВЕРНИЯ СКЛОН НА СЛАВОВА КРЕПОСТ, ЗАПАДНО ОТ ВЕЛЕВА КЪЩА. Разкопки — Д. Димитрова.

През 1983 г. е положено началото на археологическите проучвания на този обект, разположен югоизточно от Менчевите къщи и срещу църквата „Св. Димитър“, от които го дели Сушицкото дере и минаващата по него улица. Разкопана е площ от около 250 кв. м, в която са разкрити останки от южно помещение на сграда, запазено в северната си половина в субструкция, и калдъръмена улица над него.

В най-ранния си вид помещението е било приземен етаж на самостоятелна постройка. По южната и западната му стена, запазени съответно до 3 и над 4 м височина, личат преправки, надзиждания и зазиждания на входове. Северното помещение е било добавено значително по-късно. Това се вижда от петата за засводяване на вход в северозападния ъгъл на южното помещение, конструктивно свързаните северен и западен зид, запазени в субструкция, и фугата, показваща разширяването на сградата на север.

При проучването на улицата се оказа, че тя има и по-ранно ниво.

Резултатите от разкопките показват, че склонът на крепостта на това място е бил застроен още през XIII-XIV в., с продължаващ до началото на XX в. живот, което се потвърждава от значителните количества керамични съдове и други материали. Ранните зидове в по-късните периоди са били включвани в новоиздигнатите сгради или пък били изоставени и покрити с насипи.

5. ЦЪРКВА „ВЪВЕДЕНИЕ БОГОРОДИЧНО“. Разкопки — В. Нешева, с участието на О. Миланова.

През 1983 г. бяха разчистени руините на изследваната още през 1930 г. от Н. Мавродинов църква „Въведение Богородично“, издигаща се в началото на възвишението „Чатала“. Тя е еднокорабна, едноапсидна, с два основни периода на градеж. В първоначалния си вид, който се отнася към първата половина на XIII в., църквата е имала две помещения — наос и притвор, главен вход от юг, аркиран с ранноготически тип арка от бигор и тухли. Две преправки в стените са констатирани между XIV и XVII в. През Възраждането, след разрушение, тя е възобновена при изменение в плановата схема. От юг е пристроена галерия, заместваща престаналия да функционира притвор. Зазидан е южният вход, като продължава да се използува само входът в западната стена на наоса, също възстановена по това време. През първия период градежът е от ломен камък на твърд бял хоросан, със скрита сантрачна система, а през втория — също ломен камък, но е с по-лошокачествен, ронлив хоросан и изявени по лицата на стените сантрачи.

В наоса, по долните части на стените, се откриха значителни, но доста обезличени фрагменти стенопис.

Паметникът може да се свърже с обитаването на франки в Мелник през първата половина на XIII в.

6. МАНАСТИР „СВ. НИКОЛА“. Разкопки — В. Нешева, с участието на О. Миланова.

Възобновени са прекъснатите през 1976 г. разкопки на манастира. Разчистено е от гъста растителност и солиден насип от разрушения пространство от 300 кв. м покрай северната стена на църквата „Св. Никола“. Руини от манастирски помещения или ограден зид не са открити. Установени са два основни периода на градеж на стената, принадлежаща на пристроената към основния корпус на църквата северна галерия. Общата ѝ дължина е 29,60 м, при дебелина 0,90 м и запазена височина от 2,20 до 0,40 м (посока И-З). Тя е фундирана плитко и стъпаловидно в терена, който е със значителна денивелация. В западната ѝ част към нея е долепено (отвън) на фуга четириъгълно помещение, вероятно малка костница. От първия строителен период е запазен фрагмент в най-източния сектор. По начин на градеж и с една монета в пласта, в който е фундиран, той може да се отнесе към първата половина на XIII в.. Останалата част от стената е строена (възстановена) през XVI-XVII в., с преправка в един участък, датирана с вторично употребен надгробен паметник в зидарията (1841 г.) във втората половина на XIX в. От това време е и четириъгълното помещение.

В. Антонова (Шумен)

РАЗКОПКИ НА ШУМЕНСКАТА КРЕПОСТ

Разкопките на Шуменската крепост се извършиха източно от археологическата база със задача да се издирят най-външната, трета крепостна стена от Второто българско царство, както и да се извърши цялостна проверка на терена. Върху целия склон се разкри 12 м широка тераса, завършваща на изток и север с ръб над дълбока пропаст, превърната в кариера.

Върху терасата се откриха основите и части от зидове на архитектурен комплекс — верижна постройка, състояща се от седем помещения. Градежът е много примитивен — ломени или със слабо обработени лица камъни и кал.

В северния край на терасата се разкопаха основи на сграда, която по архитектурния си план представлява трикорабна базилика с тесен притвор на запад, постлан с тухли, поставени върху подложка от дребни камъни и кал.

Чрез вход, чиито страници са оформени с големи дялани блокове, се минава в централния кораб. Източната част на базиликата и абсидата са били унищожени при разработването на по-късна каменна кариера.

Свързани с църквата, на юг от нея са били разположени останалите помещения, за гръб на които е служила скалата. Помещение Б е вдълбано в нея. В пода са вдълбани две правоъгълни корита, вероятно гробни легла. Това потвърждават и разпилените човешки кости. Помещение Б е било свързано с функциите на църквата.

Помещение В е изолирано от скалата чрез кален зид. То е било работилница, което се вижда както от размерите му, така и от железните материали и шлака, открита в него. Разчистени бяха три вдълбани корита, сигурно производствени съоръжения.

В пода на помещение Д, вероятно баптистерий, изкуствено е издълбана четириъгълна вдлъбнатина със заоблени краища, служещи за писцина.

На юг помещенията не са доразкрити. Разчисти се една полуземлянка, вкопана на дълбочина 1,80 м, чиито стени са били облицовани с едноредов каменен зид.

Еднаквата височина, на която са запазени всички зидове с изключение на църквата А и гладката им повърхност подсказват, че надзидът е възможно да е бил от дървета, с каквито изобилствува районът.

Разкопаните помещения се свързват с големия скален манастир по склона на Шуменското плато. Пред тях по ръба на скалата е минавал парапет или оградна дъсчена стена.

Материалите, открити при разкопките, сочат продължителен живот през Второто българско царство и датират целия архитектурен комплекс от XIII — XIV в. От същото време е и крепостната стена, на чието трасе също се попадна тази година.

В. Василев (София)

РАЗКОПКИ НА БОЖЕНИШКИ УРВИЧ

Разкопките се проведоха от 5 до 31 август 1983 г. Работи се със средношколска бригада (30 души) от Ботевград. Успоредно с разкопките се проведе аварийна консервация и частична реставрация на разкритите архитектурни паметници.

Продължиха проучванията до вътрешния крепостен пояс. Находките са: фрагментирана средновековна керамика (VI-XIV в.), метални сечива — ножчета, огрибки и др., каменна тесла от енеолитната епоха. Беше проучена площ от 750 кв. м. Ежедновно бяха заделяни по 20 бригадири в помощ на консервацията. Сециализираната група за консервация и реставрация (5 души) успешно консервираха всички разкрити досега недвижими паметници (щерна, три крепостни пояса, контрафорси и др.).

Могат да се направят следните изводи:

На Боженишки Урвич е имало човешко присъствие още от праисторическата епоха. През античността е съществувало открито (неукрепено) селище. Върху неговите руини е изградена ранновизантийска крепост. През втората половина на XIV в. Боженишки Урвич е бил феодален укрепен замък на севаст Огнян.

В. Василев (София)

РАЗКОПКИ НА НОС ЧИРАКМАН ДО КАВАРНА

Бяха проведени разкопки от 10 до 30 септември 1983 г. Вниманието беше насочено единствено върху сектор № 4 — късносредновековен некропол. Бяха разкрити 32 гроба, с което общият брой на разкритите досега гробове става 652.

Извършените проучвания ни дават основания за следните изводи:

Датировката на некропола се отнася от XIV до XVII в. Късносредновековният некропол е възникнал върху античнo селище. Ямите, чийто брой достигна до 88, са били първоначално (преди възникването на некропола) хранилища на зърнени храни и други материали от бита. По-късно ямите са служили за изхвърляне на боклук в тях.

Д. Аладжов (Хасково)

ПРОУЧВАНИЯ В КРЕПОСТТА ПРИ МЕЗЕК, ХАСКОВСКИ ОКРЪГ

През 1983 г. по искане на НИПК във връзка с продължаване на реставрационните работи на крепостните стени в Мезек са направени археологически проучвания за изясняване на строителното ниво и разкриване на северната крепостна стена.

Разчистени са пет от кулите, които имат приземни засводени входове. Кулите на крепостта са устроени по различен начин. От деветте кули на крепостта две имат U-образна форма и подземие. Едната от тях чрез гредореди е била разделена на етажи, с бойници и в приземния етаж (№ 8). Останалите шест кули са с кръгла форма. Три от кулите (№№ 2,3 и 4) са почти еднакви, с приземни входове и с по един гредоред, който отделя само най-горния етаж, снабден с бойници. В долната част същите имат по две двойки от дупки за греди, които вероятно са носели дървени стълби. Кулите (№ 1 и 6) са затрупани догоре със строителни материали (не зазидани) и нямат входове. Кула № 9 е съборена до основи. Тя е открита през 1973 г. при разчистване от НИПК и също има кръгла форма, но с вътрешен диаметър под 1 м, без вход — вероятно също е била запълнена. Кула № 5 е прецизно описана от арх. Ал. Рашенов.

Открит е още един вход (№ 2), на източната стена, по-малък от вход (№ 1,) но устроен по същия начин.

За разкриване на съборената северна стена е направен стратиграфски изкоп — 10 квадрата — 250 кв. м отвътре край стената. На дълб. 1,20-1,40 м е открит отточен канал, който дава първоначалното ниво. При оглед отвън са открити още три отточни канала, с което са установени нивата и на останалите стени.

Намерените в стратиграфския изкоп материали са от периода XII-XIV в., но стратиграфията е нарушена от голямото затрупване на терена в тази част поради наклона — сега заравнен. Преобладава дебелостенна еднообразна керамика, но има и фина, работена в техниката „сграфито“, а също и кухненска керамика с излъскани ивици, с изрязвани дъна. Паралели тази керамика намира с материалите от Перник, София, Велико Търново и Мелник. Намерено е и здраво гърне, рисувано отвън с бяла ангоба. Преобладават материалите от желязо като върхове на стрели, конски подкови и др. Открити са само две монети — византийска медна монета от XII в. и сребърна монета на Златната орда от края на XIII и началото на XIV в.

В хода на археологическото проучване на крепостта в Мезек са открити важни елементи от отбранителната система, които нанасят сериозни корекции в познатия ни план на крепостта.

В. Вълов (Видин)

РАЗКОПКИ НА БЪЛГАРСКИЯ СРЕДНОВЕКОВЕН ЗАМЪК „БАБА ВИДА“ В ГР. ВИДИН

Разкопките на българския средновековен замък „Баба Вида“ в гр. Видин бяха проведени през месеците юли и август 1983 г. със средношколска бригада от 25-30 души. Те имаха предимно сондажен характер и главна цел — изясняване на строителните периоди на външната околовръстна отбранителна линия, издигаща се непосредствено над рова. Резултатите от направените три сондажа върху рампата, разположена покрай вътрешната страна на северозападния двор, потвърдиха и попълниха наблюденията ни от предишни години за наличието на български средновековен градеж по трасето на посочената стена. През турската епоха тя е претърпяла генерално преустрояване.

Извършен бе и сондаж в югозападната част на вътрешния двор, където открихме хоросанова подложка на подова настилка. Същата е продължение на тухлен под, открит при разкопките от 1956-62 г., на 1,45 м дълбочина от сегашното ниво на двора. Може да се допусне, че тази настилка е от някаква вътрешна постройка на замъка, унищожена впоследствие от турците. Тя се явява нов момент в изясняване планировката и строителната история на замъка.

Сред подемния археологически материал, открит по време на разкопките, в различните сондажи преобладават фрагментите от глинени съдове, главно от двете исторически епохи — българското средновековие и турското владичество. Монети и други предмети от метал, кост, глина и други с особена научна и материална стойност не са открити.

Ив. Джамбов (Хисар)

РАЗКОПКИ НА АНЕВСКО КАЛЕ ПРИ СОПОТ

Археологическите разкопки на обект „Аневско кале“ край гр. Сопот започнаха през 1983 г. и продължиха два месеца. В тях участвуваха бригадири ученици и студенти от гр. Пловдив. Проучванията се извършиха по предварителна програма и под методическото ръководство на ст. н. с. Д. Овчаров.

През настоящия археологически сезон беше уточнен до голяма степен планът на крепостта, след което се пристъпи към проучване на вътрешните терени, затворени в рамките на крепостните стени. Както предполагахме, те се оказаха застроени с граждански и култови постройки. Открити бяха отчасти основите на пет сгради и една църква. Градежът на гражданските постройки е от ломен камък, споен едновременно с калов и бял варов разтвор, като при някои се забелязва и употреба на сантрачи, както при крепостните стени.

При изграждането на църквата е използуван само бял варов разтвор, без употреба на сантрачи, като камъкът от зидарията е по-добре обработен. По план църквата представлява еднокорабна едноапсидна постройка с притвор. Най-добре е запазен северният зид. От външната страна е била измазана с бяла варова мазилка. Намирането на много цели и фрагментирани розети свидетелствува за използуването на керамопластична украса. По западната фасада на наоса до входа открихме графитни рисунки, изобразяващи фигури на животни, схематични изображения на въоръжени хора, част от надпис и др. От вътрешната страна църквата е била украсена със стенописи в богата цветова гама.

Освен архитектурата, при разкопките бяха открити и много предмети на бита и домашните занаяти, въоръжението и изкуството. Проучванията ще продължат и през следващите археологически сезони.

Д. Димитрова (София)

ПРОУЧВАНЕ НА СРЕДНОВЕКОВНИТЕ ПЛАСТОВЕ НА КРЕПОСТТА „КАЛЕТО“ В МЕЗДРА

Разкопките се извършиха през м. август с ученическа бригада от 45 души. Резултатите от проучването на крепостта са значителни. Изясни се укрепителната система в югоизточната и североизточната ѝ част. Оказа се, че в тази отсечка античният зид е бил ниско (почти до основи) съборен; източният зид с правоъгълна издадена 0,80 м напред кула, със суперструкция над 2 м, е средновековен; емплектонът в зида в северна посока и целият надзид (1-1,50 м) над цокъла отвътре е също средновековен градеж. Изясни се почти със сигурност, че около северния зид (отвън) е имало постройки. Това показват частите от зидове на кал или бял хоросан и битовия материал. Проучването продължава.

Разкрита е втора улица с посока С-Ю (шир. 1,30 м), принадлежаща на средновековното градоустройство. Започна разкриването и на друга улица с посока С-Ю в югозападната част на крепостта с шир. 1,80 м. По-късно тя е била зазидана от юг. Около тази улица се разчистват останки от западна и източна сграда. И в тази част на калето, както досега, стратиграфски, архитектурно и по дребни находки се наблюдават три периода на средновековно изграждане.

От насипа са извадени много фрагменти и цели антични и средновековни съдове.

Разкрити са фини архитектурни мраморни и каменни детайли, употребени вторично в изграждането на калето.

Д. Димитрова (София)

ПРОУЧВАНЕ НА СЕВЕРНИЯ КРЕПОСТЕН ЗИД НА СРЕДНОВЕКОВНАТА КРЕПОСТ В ЯМБОЛ

Разкопките се проведоха от 1 до 30 юни 1983 г. Разкриването на северния крепостен зид в източна посока изясни,

че той е строен на етапи, на почти равни части от приблизително 10-12 м. Всяка следваща отсечка стъпва по-нагоре, върху задигнат терен от неразчистен културен насип.

От досега проучените части от стената се налага изводът, че тя е градена набързо, нездраво, неприцизно. Стеснението (от 1,60 на 1,00 м) е направено с конструктивна цел: нездравите основи да издържат по-лек, но по-висок зид.

Сондажно пресякохме вала покрай стената. Стратиграфският анализ показва, че той е бил насипан с пръст, примесена с културни останки от ранновизантийската, ранноблъгарската и средновековната епоха.

В проучената тази година отсечка основите на крепостния зид стъпват на скала (Миналата година докладвахме, че част от основите на крепостния зид стъпват върху останки от зидове на изчезнали жилищни сгради). В източна посока те са: 0,48 м, 0,50 м, 0,60 м, 0,70 м, т. е. дълбочината им е повлияна от конфигурацията на терена.

Цокълът ту се разширява, ту се стеснява (на 18 м източно от засечката, стесняваща зида, той е повдигнат с един ред камъни). Фугите на лицевата страна на зида са обмазвани широко няколко пъти след издигането му. Спойката от бял хоросан, примесен с едра баластра, е слаба, на места липсва. Това навежда на предположението че камъните са нареждани в суха зидария и след това са заливани оскъдно с хоросан.

Г. Джингов (София)

РАЗКОПКИ НА КАЛИАКРА

Проучванията на Калиакра се проведоха през м. юли—август 1983 г. Поради отклонение на част от средствата, предвидени за разкопки и използването им за други нужди и прекъсване на консервационно-възстановителните работи в резултат на неправилно администриране от инвеститора, наложи се теренната работа да се ограничи.

Повече време и средства бяха вложени за продължаване на наложилите се през 1982 г. спасителни разкопки в цитаделата на града. Разкрити бяха останки от шест постройки, с каменен градеж на кал и около тях каменни настилки на различни нива от късноантичната епоха и средновековието. Важно се оказа разчистването на част от късноантична улица, за стлана с неправилни по форма каменни плочи и канал по средата за оттичане на отпадъчни и атмосферни води.

Отстрани и непосредствено до улицата попаднахме на полуземлянка от времето на Второто българско царство. Общата ситуация и стратиграфските наблюдения оставят впечатление за използуване на улицата и през средновековието, доколкото тя е била запазена и дооправена.

С малки изключения пластовете са общо взето разбъркани, поради което на едни и същи нива се явяват различни по време материали.

Във външния град бе почти доразкопана откритата през миналата година еднокорабна триапсидна църква с керамопластична украса, отнасяща от към XIII—XIV в.

За олтарна трапеза е използувана забита в пода антична ара. В основата ѝ е издълбан надгробен надпис на старогръцки, който би могъл да се отнесе към II—III в. Явно арата е преизползувана на няколко пъти.

Близо до южната фасада на църквата и отчасти под строителното ниво намерихме два фрагмента от статуя на мъж, приблизително в естествена големина. Липсва главата. Тя също би могла да се датира към II—III в.

Ив. Крайчев (Ямбол)

СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ КРАЙ С. КАРАВЕЛОВО, ЯМБОЛСКИ ОКРЪГ

Разкопките се проведоха от 3 до 31 октомври 1983 г. Работи се по разкриването на условно наречената от нас сграда № 2 във вътрешността на крепостта. Разкопана бе 225 кв. м площ, на дълбочина до 1—1,50 м от повърхността на терена.

Разкри се значителна постройка с правоъгълен план и размери — дълж. 10,20 м и шир. 13,50 м, ориентирана североизток-югозапад, която се състои от две части: тясно преддверие и голямо помещение. В югоизточния външен ъгъл има тясна ниша. Основите са изградени от грубо дялани камъни, като фугите са пластично очертани с фин хоросан, а стените над тях — от по-добре обработени камъни и квадратни тухли, споени с хоросан, със слаби примеси от ситно счукана керамика.

По техника на изграждането (сходна с тази на първата крепостна стена) намерената керамика, предмети и монети

постройката е била построена през VI в. По-късно обаче стените и част от основите са били разрушени, като строителните материали, извадени от тях, са използувани за изграждането на жилищни и стопански постройки във вътрешността и около нея. По намерените материали те се датират IX—X в. и XI—XII в.

Какво е било функционалното предназначение на постройката засега не се изясни напълно. Не бяха направени сондажи, за да не се предизвикат нежелателни иманярски търсения, но през следващата година такова задълбочено проучване ще бъде направено.

Д. Топтанов (София)

РАЗКОПКИ НА КРЕПОСТТА „КРАСЕН" КРАЙ ГР. ПАНАГЮРИЩЕ

Разкопките бяха проведени през м. септември и октомври 1983 г. Насочени бяха към проучване на площта, заключена между двете северни крепостни стени в цитаделата на крепостта. Открит бе втори вход с широчина 2,60 м, разположен в източния край на вътрешната крепостна стена. Върху последната бе разчистена част от жилище с материали от XI—XII в., което показва, че по това време вътрешният укрепителен пояс не е функционирал. Проучени бяха изцяло и две еднораменни стълби към вътрешното лице на първата крепостна стена. Намерени са различни по своя характер находки, които показват най-интензивен живот в разкритите части от крепостта през XI—XII в.

Разкопките ще продължат и през следващите години, като ще бъдат насочени предимно към разкриването на цитаделата и външната крепостна стена, източно от портата.

Й. Чангова (София)

РАЗКОПКИ НА ЛОВЕШКАТА КРЕПОСТ

Археологическите разкопки на крепостта Ловеч бяха свързани с консервационно-реставрационните работи и цялостното експониране на крепостта. Те траеха 3 месеца. Освен подготовката за консервация на разкритото и неконсервирано досега бяха извършени археологически разкопки около главната порта и в югозападната част на долната тераса.

Разкопките около главния вход на крепостта дадоха интересни резултати за организацията на отбраната на крепостта. Беше разкрита част от стена, добела 1,80 м, която долепва до северозападния ъгъл на портата и се спуща по северния склон на хълма. Вероятно в подножието на крепостта тя ще се свърже със стената, разкрита през 1982 г. на ул. „Хисарска“. Тези две стени са образували допълнителна защита на портата и на най-уязвимата част от крепостта.

На долната тераса беше разчистена част от некропол от края на Възраждането, останки от зидове на жилища от X—XVI в., които не се свързват в сгради и останки на една църква. Последната е малка еднокорабна и едноабсидна, без притвор. Иззидана е от камък с хоросан. Отвътре стените ѝ са били живописвани, а отвън — украсени с керамични розети и кръгчета. Отнася се към XIV в.

През 1984 г. разкопките ще продължат при главния вход на крепостта, за да се свържат двете страни от допълнителната защита и на долната тераса.

Е. Манова (София), М. Аспарухов (Плевен)

РАЗКОПКИ НА НИКОПОЛСКАТА КРЕПОСТ

През 1983 г. на Калето в Никопол се работи с добра група работници, към 35 човека дневно. Усилията съсредоточихме върху югоизточния дял на III укрепителен пояс на Калето, в участъка по разкриване на откритата през 1982 г. кула в XVI сектор. Работи се в североизточна посока, където трасето едва се долавя, но все пак е възможно да се установи направлението ѝ.

Теренната работа в Никопол трая около 14 дни и бе прекратена поради изчерпване на средствата.

Попадна се на две жилища до стената от III пояс, в продължението ѝ на изток, извън репер VII. Не достигна време, за да се разкрие докрай южната стена на кулата в XVI сектор, въпреки че вече 2/3 от нейното лице бе разкрито до 1982 г. Открити бяха останки от стените на жилище от XIII—XIV в. в сектор XXXI, загатвано ни от материали през последните 4-5 години.

С. Симеонов (Севлиево)

СРЕДНОВЕКОВНО СЕЛИЩЕ И КРЕПОСТ В М. ДЖЕВЕЗЛИ БУНАР КРАЙ ГР. СЕВЛИЕВО

Проучванията върху терена на селището продължиха от м. май до края на м. август 1983 г. Бяха открити нови девет помещения, като общият брой на откритите досега нарасна на 25. По-голям интерес представляват жилищата №№ 17, 18, 20, 24 и 25. В жилище № 17 се разкри добре запазено подово ниво с два хромела върху него и керамика от XI—XII в. Запазената височина на зидовете е от 0,80 до 1,80 м. Зидани са на кален ратвор и имат ширина 65-70 см. Входът е добре запазен и оформен с допълнителен защитен зид.

Жилище № 24 има вътрешни размери: 6,30 х 6,50 м, а задният североизточен зид е запазен на височина 1,80 м. И тук върху подовото ниво се откри добре запазена горна част на хромел.

Беше установено, че от юг селището е било защитено с каменна стена, зидана с кал. Запазена е на височина от 0,20 до 0,60 м, от един до три реда зидария с ширина 1 м, и е разкрита на дълбочина 40 м. Стената е прекъсната от вход, през който се е влизало в селището.

Започна работа и на крепостта. Сондажните проучвания край крепостните стени установиха нейния обхват. Тя заема терен от около 20 дка. След трасирането и направата на пътя до крепостта, започна проучването от най-високата ѝ част в южна посока и на запад. Разкрита бе кула с неправилна четириъгълна форма с външни размери: източен зид — 10 м, южен — 15 м, западен — 8,55 м и северен — 9,40 м. Кулата е свързана с вътрешния средновековен крепостен зид. Външно хълмът е бил защитен през късната античност с крепостна стена, която от източната страна е разрушена почти напълно от иманяри. В северната част е по-добре запазена.

Източната вътрешна средновековна крепостна стена разкрихме на разстояние 35 м (само външното и лице). Градена е от добре обработени ломени камъни на варова спойка (шир. 2 м и запазена вис. 3-3,50 м). На разстояние 20 м от южния край на кулата беше разкрита източната порта с ширина 1,80 м.

Откритите глинени съдове и др. предмети в обгорял пласт свидетелстват за опожаряването на крепостта през тази епоха.

Налага се проучванията да продължат, за да бъдат изяснени редица въпроси относно датировката и характера на крепостта и селището под нея. За историята на гр. Севлиево е от особено значение локализирането на Средновековния град-крепост под името Хотел или Хоталич, както го споменава турската администрация до началото на XIX в.

Д. Николов, Д. Янков (Стара Загора),
М. Вендел, Б. Бьотгер (Берлин)

РАЗКОПКИ НА СРЕДНОВЕКОВНИЯ ПЛАСТ НА ОБЕКТ „АНТИЧНА ПЪТНА СТАНЦИЯ КАРАСУРА“

Проучванията на античната пътна станция Карасура се провеждат от 1981 г. в изпълнение на споразумението за научно и културно сътрудничество между АН на ГДР — Берлин и БАН — София.

През 1983 г. разкопките започнаха на 23 юни и завършиха на 16 септември. Бяха разкопани общо 7 нови квадрата (площ 140 кв. м), както и пътеките между квадратите от предишните две кампании. Финансирането на проучванията е изцяло от Института за стара история и археология — Берлин.

При разкопките се изчерпваше средновековният и късноантичният пласт (дълб. от 0,8 до 3,2 м). По-важните резултати са следните:

1. Проследено бе трасето на укрепителната стена откъм вътрешното ѝ лице. Беше констатирана една чупка и стесняване на последната в участък с дължина повече от 10 м, при което от вътрешната страна на стената се образува площадка на нивото на цокъла на стената. Тази площадка се тълкува като опора за стълбище към стената (вероятно дървено).

2. След свалянето на пътеките, в непосредствена близост до стената, бе доразкопано и проучено помещение, унищожено от пожар в средата на VI в. Тук бяха намерени в голямо количество глинени съдове, и железни предмети, монета на Юстин II (565-578).

3. Бяха документирани и проучени три жилища от периода VII—X в., изградени от ломени и речни камъни на калова спойка, както и едно полувкопано жилище от първата половина на XII в. с еднолицев каменен градеж.

4. В северозападния ъгъл на изкопа, до нивото на цокъла на укрепителната стена, бе открито средновековно огнище с два съда и в съседство с него — друго съоръжение, чиято функция не е изяснена.

5. В изкопа, направен през 1981 г., бе заложен стратиграфски сондаж, при който беше установено, че в централната част на хълма Калето останките от късноантичната епоха лежат направо върху пласт от старожелязната епоха.

6. По време на разкопките бяха намерени и редица дребни находки — керамика, монети, една раннохристиянска бронзова лампа и др., които предстои да се обработят.

Хр. Буюклиев, Д. Янков, Кр. Калчев (Стара Загора)

РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ „РАЗШИРЕНИЕ НА ОУС“ — СТАРА ЗАГОРА

При проучванията на обект „Разширение на ОУС“ бяха разкрити останки и от средновековната епоха:

I. Архитектура. Тук също бе констатирано, че стратиграфията е нарушена от модерните градежи, особено след средата на XIX в. Бяха установени само петна от жилища, северно от голямата зала с мозайката. Вероятно е за стени да са били използвани и някои от зидовете на късноантичната сграда. Единствено в западния сектор бе разчистен ъгъл на жилище, чийто стени са били от камъни на калова спойка. Според находките това жилище може да се отнесе към периода XII—XIV в. Както и на други места в града най-многобройни бяха ямите, в които се откри значително количество керамика. Прави впечатление, че в по-късните ями (след XVII в.) се среща в изобилие и костен материал, което дава възможност те да се тълкуват определено като боклучни.

II. Средновековен некропол. В източния край на проучената площ бяха открити три средновековни погребения, като две от тях частично попадат в неразкопаната площ. Тези погребения фиксират западната граница на по-голям късносредновековен некропол (XII—XIV в.). От него досега са открити повече от 10 погребения при изкопните работи за новото крило на пощенската сграда и източно от нея. Досега няма данни некрополът да се е разпростирал извън крепостната стена.Откритите през 1983 г. погребения лежат на 1-1,2 м над нивото на мозайката в портика.

III. Находки. Сред движимите находки най-значителни са керамичните фрагменти и целите съдове. В разрушенията в голямата екседра на хипокуста бяха намерени голям брой фрагменти от старобългарска керамика на ръка и бавно колело. Беше открит и цял съд — гърне, изработено на ръка, северно от голямата зала. Особен интерес представлява керамиката със златиста ангоба и украса от коси ивици от червена боя. От този тип керамика бяха намерени две цели паници и два свещника, както и множество фрагменти. Съдовете от обикновена кухненска керамика са представени главно от гърнета с една дръжка.

От останалите находки трябва да отбележим един оловен византийски печат от XII в. (Мануил I Комнин?) и над 20 средновековни монети от X—XIV в. В яма, представена с късни материали (XVII-XIX в.), беше намерен и един златен пръстен с червена плочка. Останалите находки са сравнително малко и са предимно предмети на бита — прешлени за вретено, костени дръжки, шила и др.

Р. Морева (Пловдив)

РАЗКОПКИ В БАЧКОВСКИЯ МАНАСТИР

През 1983 г. при изкопни работи за подово отопление в притвора на централния храм „Св. Богородица“ в Бачковския манастир бяха открити 6 зидани гробници. Те са разположени в два реда — първият е успореден на западната стена на притвора, а вторият е пресечен от източната му стена.

По начин на изграждане гробниците се разделят на две групи. Първа (№№ 1, 2, 3 и 5), градени от тухли на бял хоросан и втора (№№ 4 и 7) от каменни плочи или ломени камъни на бяло-жълт хоросан. Погребалните камери 1 и 2 са пресечени от източната стена на притвора, разделят се от тухлен зид и имат почти квадратна форма. Останалите камери са запазени изцяло. Всички са покрити с каменни плочи, върху които лежи дебел пласт хоросан. Установи се, че и шестте камери са използвани неколкократно. Погребенията са извършвани в дървени ковчези. Погребален инвентар не се откри, с изключение на камера 3, в която се намери глинено съдче с прищипнато устие, със следи от червена ангоба и метално сферично копче.

Наблюденията по време на проучванията, начинът на изграждане на гробните камери, откритите материали показаха, че откритите гробници могат да се отнесат в периода XI—XVI в. — времето на съществуване на Бакуриановата църква. Вероятно гробниците са били открити при строежа на новата църква в 1604 г., след което са били запечатани.

Предстои цялостно проучване на притвора на църквата „Св. Богородица“, уточняване плана на Бакуриановата църква, след което ще могат да се направят по-цялостни изводи относно откритите гробници.

И. Сотиров (София), И. Луканова

РАЗКОПКИ НА МАНАСТИРСКИЯ КОМПЛЕКС ОТ XVI — XVII В. В ГР. ЧИПРОВЦИ

Археологическото проучване на манастирския комплекс от XVI—XVII в. в центъра на гр. Чипровци започна през 1980 г., когато беше разкрита манастирската католическа църква и част от некропола около нея. През настоящия сезон, за времето от 8 до 31. VIII. 1983 г., разкопките бяха подновени, за да се доизяснят някои детайли в архитектурния план на църквата, а некрополът, свързан с нея, да бъде доизследван.

В резултат на разкопките беше завършено проучването на терена около апсидата на църквата, където бяха открити разрушени гробове и монети от XVI—XVII в. Продължи изследването и в наоса и преддверието, където също се откриха натрупани кости от разрушени гробове, монети и фрагменти от керамика. До северната стена на наоса беше открито погребение с обратна ориентация, очевидно на висш католически духовник. В резултат на разкопките се потвърдиха сведенията от писмените извори и досегашните наблюдения, че в съществуването на църквата, която е била главен култов център в диоцеза на софийските католически архиепископи, има два строителни етапа. Окончателно беше установен архитектурният план на по-старата църква от края на XV в., която е била и живописвана, и на новата, построена от Петър Богдан в 1672 г. църква, в чийто план има някои особености, характерни за църковното строителство само в Северозападна България. За да се получи по-пълна картина за този голям религиозен и културен център от XVII столетие, археологическите изследвания ще продължат и ще се разпрострат на територията на целия манастирски комплекс.

Б. Николов (Враца), Ек. Манова (София)

ПРОУЧВАНЕ НА СТАРАТА ИГУМЕНАРНА В ЧЕРЕПИШКИЯ МАНАСТИР

Във връзка с цялостното реставриране на Черепишкия манастир от НИПК — София, се наложи проучване на сградата на Старата игуменарна в манастира. Разкопките са финансирани от ОИМ — Враца. Старата игуменарна се намира непосредствено южно от църквата на манастира, която е строена в началото на XVII в. и по същото време зографисана от зографа Пимен. Предполага се, че по същото време е била построена и Старата игуменарна. Сградата е ползувана от монасите до началото на XX в., след което е рухнала поради неподдържане. Строителните материали от нея са разчистени и при започване на археологическото проучване тук нищо не личеше. Целта бе да се установи планът на сградата и да се намерят археологически материали, подкрепящи нейната първоначална дата. Работата продължи два месеца. Разкрит бе цялостният план на игуменарната. Намерени са интересни археологически паметници: битова керамика от XVII—XIX в., култови предмети и една златна венецианска монета от XVII в. Вече може да се смята, че нейната сграда е строена едновременно с църквата на манастира.

Тъй като от Старата игуменарна има запазена фотография, правена в началото на XX в., проучените основи дават възможност на специалистите от НИПК да разработят сравнително верен план за реставрация.

Ж. Въжарова (София), В. Илинкина (Кюстендил)

РАЗКОПКИ В М. МАНАСТИРА, С. ГОРАНОВЦИ, КЮСТЕНДИЛСКИ ОКРЪГ

В продължение на 40 дни се проведоха разкопките през 1983 г. на обекта в м. Манастира, с. Горановци. В северния сектор бяха извършени главно довършителни работи, като се направиха контролни стратиграфски наблюдения на културните пластове. Около „Манастирчето“ бяха открити 17 гроба. От намерения инвентар към тях с голямо значение е сребърният кръст — енколпион. Под църквата („Манастирчето“), в източната част, бе открита друга сграда — църква или базилика, която ще бъде изяснена през следващите разкопки. В северния сектор на местността бе проучена допълнителна площ от 600 кв. м, а също така бяха доочистени 6 от помещенията, открити през последните години. Въз основа на материалите, намерени в културните пластове, бе изяснено, че едни от помещенията са от IV в. (последните се датират въз основа на монети), други от помещенията са от XI—XII в., а също има помещения от XIII—XV в. В едно от помещенията, което по находки, главно керамика и монета от XI—XII в., бяха открити 6 питоса (на място), 4 от тях напълно запазени, които са един до друг в редица и са покрити с каменна плоча, а другите 2 са един до друг, но те в горната си част са разрушени. Бе открита и част от печка (стена и подовата й замазка). Печката принадлежи на културен пласт от VIII—X в. Намерена бе керамика от този период, а също железни предмети: ножове, огрибки и др., бронзова катарама от колан, обица и др.

През 1984 г. проучванията ще продължат главно около Манастирчето, за да се изясни новооткритата под него сграда. Ще бъде допълнително проучена площ до северния сектор на местността.

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРАИСТОРИЯ

стр.

СВ. СИРАКОВА (СОФИЯ) — Разкопки на Муселиевското палеолитно находище и теренни разузнавателни проучвания в Плевенски окръг 3

СТ. ИВАНОВА (София) — Проучвания на палеолитни находища в района на хижа „Орфей“ — с. Борино, Смолянски окръг 4

Н. СИРАКОВ (СОФИЯ) — Археологически и палеоекологически изследвания на карстовия район в околностите на Луковит и Карлуково, Ловешки окръг 6

ИВ. ГАЦОВ (СОФИЯ) — Проучвания на кремъчни ансамбли от периода на ранния холоцен в българските земи 8

К. КЪНЧЕВ (София) — Проучвания на кремъчното находище край с. Избегли, Пловдивски окръг 9

Д. РАЙЧЕВ (ЧЕПЕЛАРЕ) — Кремъчни суровини и палеолитни находища на територията на Смолянски окръг 10

П. СТАНЕВ (ВЕЛИКО ТЪРНОВО) — Разкопки на неолитно находище на територията на с. Самоводене, Великотърновски окръг 11

М. ЧОХАДЖИЕВ (ПЕРНИК) — Разкопки на праисторическото селище край с. Гълъбник, Пернишки окръг 12

А. РАДУНЧЕВА, В. НИКОЛОВ (СОФИЯ) — Разкопки на неолитните селища в м. Делниците край с. Елешница, Благоевградски окръг 13

Л. ПЕРНИЧЕВА (СОФИЯ), И. КУЛОВ (БЛАГОЕВГРАД) — Разкопки на праисторическото селище край с. Българчево, Благоевградски окръг 15

Г. ИЛ. ГЕОРГИЕВ, В. НИКОЛОВ (СОФИЯ) — Разкопки на неолитно селище Кременик край Сапарева баня 16

Х. ТОДОРОВА (СОФИЯ) — Разкопки на обект „Кременица“ при с. Тополница, Благоевградски окръг. 18

Х. ТОДОРОВА (СОФИЯ) — Разкопки при с. Дуранклак, Толбухински окръг 19

ИВ. ИВАНОВ (ВАРНА) — Спасителни разкопки на ранно енеолитно селище при с. Суворово, Варненски окръг 21

А. РАДУНЧЕВА (СОФИЯ), В. МАЦАНОВА (ПАЗАРДЖИК), Б. КОЛЕВА (ПЛОВДИВ), Л. ШУКЕРОВА (КЪРДЖАЛИ) — Разкопки на селищната могила до с. Седларе, Кърджалийски окръг 22

А. РАДУНЧЕВА (СОФИЯ), Б. КОЛЕВА (ПЛОВДИВ) — Разкопки на праисторическата селищна могила до с. Долнослав, Пловдивски окръг 24

СТ. ЧОХАДЖИЕВ (КЮСТЕНДИЛ) — Разкопки на енеолитното селище в м. Чардако край с. Слатино, Кюстендилски окръг 24

М. КЪНЧЕВ, Т. КЪНЧЕВА (Н. ЗАГОРА) — Разкопки на селищната могила при с. Съдиево, Сливенски окръг 26

Н. ПОПОВ (ШУМЕН) — Разкопки на селищната могила край гр. Смядово, Шуменски окръг 27

П. СТАНЕВ (ВЕЛИКО ТЪРНОВО) — Разкопки на селищната могила в землището на с. Джулюница, Великотърновски окръг 28

В. ГЕРГОВ (ПЛЕВЕН) — Разкопки на праисторическото селище в м. Редутите при с. Телиш, Плевенски окръг 29

В. ИЛЧЕВА (ВЕЛИКО ТЪРНОВО) — Разкопки на праисторическото селище Хотница — Водопада, Великотърновски окръг 30
М. АВРАМОВА (СОФИЯ), Д. РАЙЧЕВ (ЧЕПЕЛАРЕ) — Разкопки в Ягодинската пещера, Смолянски окръг 31
Х. ТОДОРОВА (СОФИЯ) — Разкопки в с. Негованци, Пернишки окръг 32
ХР. ВЪЛЧАНОВА (СМОЛЯН) — Разкопки в пещерата „Харамийска дупка" край с Триград, Смолянски окръг 33
М. КОВАЧЕВА, ЦВ. ВЪЛКОВ, В. КАЛЧЕВА (СОФИЯ) — Археомагнитно изследване на обектите „Харамийска дупка" и Ягодинска пещера, Смолянски окръг 34
ЯВ. БОЯДЖИЕВ (СОФИЯ) — Радиовъглеродният метод на датиране — съвременни проблеми на калибрацията 35

ТРАКИЙСКА АРХЕОЛОГИЯ

ИВ. ПАНАЙОТОВ (СОФИЯ), АС. САЛКИН (КАВАРНА) — Разкопки на надгробни могили в Толбухински окръг 37
Р. КАТИНЧАРОВ, В. МАЦАНОВА (БЪЛГАРИЯ), Н. Я. МЕРПЕРТ, В. С. ТИТОВ, Л. АВИЛОВА (СССР) — Разкопки на селищната могила при с. Юнаците, Пазарджишки окръг 38
М. КЪНЧЕВ, Т. КЪНЧЕВА (НОВА ЗАГОРА) — Разкопки на праисторическото селище от бронзовата епоха при с. Голяма детелина, Старозагорски окръг 40
Р. КАТИНЧАРОВ (СОФИЯ), А. ЙОЦОВА (ВИДИН) — Разкопки на селище от късната бронзова епоха до с. Балей, Видински окръг 41
М. КЪНЧЕВ, Т. КЪНЧЕВА (НОВА ЗАГОРА) — Разкопки на праисторическото селище от късната бронзова и старожелязната епоха — Овчарица 43
АТ. ПЕЙКОВ (ПЛОВДИВ) — Разкопки на Небеттепе в Пловдив 43
АЛ. Г. БОНЕВ (СОФИЯ), Г. АЛЕКСАНДРОВ (МИХАЙЛОВГРАД) — Разкопки на селището в местността Багачина край с. Сталийска махала, Михайловградски окръг 44
Д. ГЕРГОВА (СОФИЯ), АЛ. АЛЕКСАНДРОВ (РАЗГРАД) — Разкопки на тракийската крепост „Камен рид" при с. Малки Поровец, Разградски окръг 45
М. ДОМАРАДСКИ (СОФИЯ) — Сондажни проучвания на тракийско светилище в м. Бабяшка могила, с. Бабяк, Благоевградски окръг 46
Г. АТАНАСОВ (ШУМЕН) — Спасителни разкопки при с. Правенци, Шуменски окръг 47
К. ЛЕЩАКОВ (СОФИЯ) — Сондажни проучвания на връх Алада в Кърджалийски окръг 47
Д. АГРЕ (СОФИЯ) — Лесковското градище и некрополът край него, Михайловградски окръг 48
Н. ГИЗДОВА (ПАЗАРДЖИК) — Разкопки на тракийската крепост в м. Алков камък при с. Костандово, Пазарджишки окръг 50
В. НАЙДЕНОВА (СОФИЯ), Т. ТОТЕВСКИ (ТРОЯН) — Тракийски могилен некропол до с. Дълбок дол, Ловешки окръг 50
Г. КИТОВ (СОФИЯ) — Могила край Ловеч 51
Д. ИВАНОВ (РУСЕ) и Н. НЕНОВ — Проучвания в Борово, Русенски окръг 51

Н. ГИЗДОВА (ПАЗАРДЖИК) — Спасителни разкопки на тракийски могилен некропол при с. Акапджиево, Пазарджишки окръг 52
М. ЧИЧИКОВА, Т. СТОЯНОВ, Д. АГРЕ (СОФИЯ), Т. ИВАНОВ (РАЗГРАД) — Разкопки на Гинина могила край с. Свещари, Разградски окръг 53
П. ВЪЛЕВ (СОФИЯ) — Геометрични построения и пропорции в плана на гробницата от Свещари 54
ИЛ. КАТЕВСКИ (СОФИЯ) — Нови данни за тракийския могилен некропол край с. Свещари, Разградски окръг, в резултат на геофизични изследвания на могила № 1 55
М. ЧИЧИКОВА, Т. СТОЯНОВ (СОФИЯ) — Сондажни проучвания на крепостта в м. Петрова могила при с. Свещари, Разградски окръг 55
А. БАЛКАНСКА (СОФИЯ) — Разкопки на Демир баба теке (Разградски окръг) 56
Б. НИКОЛОВА (КАЗАНЛЪК) — Разкопки на могила № 9 от тракийски могилен некропол в м. Девette могили при язовир „Г. Димитров" 57
П. ТЕОДОСИЕВ (СОФИЯ), П ПАВЛОВ (ЛОВЕЧ) — Спасителни разкопки на тракийска надгробна могила при с. Казачево, Ловешки окръг 59
Б. ЧАПЪРОВ (СМОЛЯН) — Проучвания и сондажи в селищната система на гр. Маджарово 59
В. ВЕЛКОВ, Л. ГЕТОВ, М. ДОМАРАДСКИ (СОФИЯ), Н. ТАНЧЕВА-ВАСИЛЕВА, ИЛ. ИЛИЕВ (ЯМБОЛ), Д. СЪСЪЛОВ (БУРГАС) — Разкопки в Кабиле и неговата околност 60
СТ. ДАМЯНОВ (СОФИЯ), Н. БАЛАБАНОВ (БУРГАС) И КОЛЕКТИВ — Спасителни разкопки при с. Дебелт, Бургаски окръг 63
М. ДОМАРАДСКИ (СОФИЯ) — Надгробна могила край с. Тъжа, Старозагорски окръг 65
П. ТЕОДОСИЕВ (СОФИЯ), П. ПАВЛОВ (ЛОВЕЧ) — Тракийска надгробна могила при с. Слатина, Ловешки окръг 65
Л. ОГНЕНОВА-МАРИНОВА (СОФИЯ), Ж. ЧИМБУЛЕВА (НЕСЕБЪР) — Подводни проучвания в Несебър 65
В. ВЕЛКОВ (СОФИЯ), В. ПОПОВ (СОЗОПОЛ) — Подводни проучвания на обект „Вълнолом" при Созопол 66
К. ПОРОЖАНОВ, В. ПОПОВ (СОЗОПОЛ) — Подводни археологически проучвания „Южно Черноморие'83" 67
В. ВЕЛКОВ, Б. ДИМИТРОВ, В. НАЙДЕНОВА (СОФИЯ) — Подводни проучвания край Ахтопол 67

АНТИЧНА АРХЕОЛОГИЯ

М. ЛАЗАРОВ, А. АНГЕЛОВ (ВАРНА) — Спасителни разкопки на ул. „Сан Стефано" във Варна 69
Т. ИВАНОВ (СОФИЯ), Т. КОВАЧЕВА (ПЛЕВЕН), Г. КАБАКЧИЕВА, Х. ПОПОВА, Р. ИВАНОВ (СОФИЯ) — Разкопки в Улпия Ескус 69
Т. ИВАНОВ, П. ГЕОРГИЕВ, М. ЦОЧЕВ, Р. ИВАНОВ, А. КАМЕНАРОВ, И. ЦЪРОВ, Д. СОЛАКОВ, К. СТАВРАКЕВ, Х. ТЕРЗИЕВ (СОФИЯ — В. ТЪРНОВО) — Разкопки в Никополис ад Иструм 71

РАЗКОПКИ В НОВЕ

М. ЧИЧИКОВА, В. НАЙДЕНОВА (СОФИЯ) — Римският и ранновизантийски град Нове — източен сектор 72

Л. ПРЕС, Т. САРНОВСКИ, В. ШУБЕРТ (ВАРШАВА) — Римският и ранновизантийски Нове — Полски сектор 72

А. МИЛЧЕВА, М. ВАКЛИНОВА, Г. КУЗМАНОВ, К. ВАЧЕВА (СОФИЯ), Ц. КОМИТОВА (БЛАГОЕВГРАД) — Разкопки на Никополис ад Нестум 73

В. ВЕЛКОВ, В. НАЙДЕНОВА, Г. КУЗМАНОВ, И. АТАНАСОВА, А. НИКОЛАЕВА (БЪЛГАРИЯ), М. БОЛИНИ, А. ГИРЕТИ (ИТАЛИЯ) — Разкопки на римския и ранно византийски град Рациария 75

РАЗКОПКИ ВЪВ ФИЛИПОПОЛ

Л. БОТУШАРОВА — Археологически разкопки на главния вход на театъра на Филипопол 76

Е. КЕСЯКОВА, З. КАРОВ, В. МИРЧЕВ (ПЛОВДИВ) — Спасителни разкопки при реконструкцията на бул. „Г. Димитров“ в Пловдив 76

Е. КЕСЯКОВА (ПЛОВДИВ) — Спасителни разкопки на бул. „Л. Димитрова“, жилищни блокове 21 и 22 — Пловдив 79

В. ТАНКОВА (ПЛОВДИВ) — Спасителни разкопки в югоизточния некропол на Филипопол 79

К. МАДЖАРОВ, И. ДЖАМБОВ, М. МАДЖАРОВ (ХИСАР) — Разкопки в Диоклетианопол 80

В. ИЛИНКИНА (КЮСТЕНДИЛ), Л. СЛОКОСКА (СОФИЯ) — Разкопки на обект „Дом на съветите“ в Кюстендил 80

Л. СТАЙКОВА, В. ИЛИНКИНА (КЮСТЕНДИЛ) — Разкопки на обект „Бърза помощ“ 82

С. ЧОХАДЖИЕВ (КЮСТЕНДИЛ) — Късноантичен некропол в Кюстендил 83

Г. АЛЕКСАНДРОВ (МИХАЙЛОВГРАД) — Разкопки в Монтана 83

П. ВЪЛЕВ (СОФИЯ) — Слънчевият часовник от Монтана 83

ЦВ. ДРЕМСИЗОВА — Разкопки на крепостта край Мездра 84

Сп. МАШОВ (ВРАЦА) — Спасителни разкопки на античната крепост Августа при с. Хърлец, Врачански окръг 85

П. ДОНЕВСКИ (СВИЩОВ) — Спасителни разкопки на римска вила рустика край с. Вардим, Великотърновски окръг 85

К. МАДЖАРОВ, М. МАДЖАРОВ (ХИСАР) — Археологически разкопки на римската пътна станция Виамата при с. Михилци, Пловдивски окръг 86

М. МАДЖАРОВ (ХИСАР) — Археологически разкопки на римската пътна станция Субрадице при с. Христо Даново, Пловдивски окръг 86

П. ГЕОРГИЕВ (СОФИЯ) — Разкопки на римските терми във Варна 86

З. ГОЧЕВА (СОФИЯ) — Разкопки на тракийското светилище при с. Рояк, Варненски окръг 87

В. ЛЮБЕНОВА (ПЕРНИК) — Античен производствен център край махала Арбанас до Радомир 87

И. ПАНАЙОТОВ (СОФИЯ), И. БЪЧВАРОВ (СИЛИСТРА) — Археологически проучвания в землището на с. Ветрен, Силистренски окръг 88

Н. ТАНЧЕВА-ВАСИЛЕВА (ЯМБОЛ) — Засводена гробница от II—III в. при с. Борисово, Ямболски окръг 89

В. ЛЮБЕНОВА (ПЕРНИК) — Римска гробница от с. Извор, Пернишки окръг 89

ИВ. КАРАЙОТОВ, П. КАЯШКИНА (БУРГАС) — Разкопки на манастира при с. Голямо Буково, Бургаски окръг 89

П. ДЕЛЕВ (СОФИЯ), Д. ГОСПОДИНОВ — Разкопки на могилен некропол в м. Мишкова нива край Малко Търново 90

Д. СТАНЧЕВ (РУСЕ) — Сондажни проучвания на античен некропол при с. Стълпище, Русенски окръг 90

Л. СТАЙКОВА (КЮСТЕНДИЛ) — Спасителни разкопки на късноантичен некропол в с. Горна Козница, Кюстендилски окръг 91

Х. БУЮКЛИЕВ, Д. ЯНКОВ, К. КАЛЧЕВ (СТАРА ЗАГОРА) — Спасителни разкопки на късноантична обществена сграда в Стара Загора 91

В. БОЖИЛОВА (СОФИЯ) — Разкопки на голям архитектурен комплекс при Костинброд 92

Л. СТАЙКОВА (КЮСТЕНДИЛ), Б. БОРИСОВ (СТАРА ЗАГОРА) — Разкопки на късноантично укрепено селище в м. Царичина при с. Голямо село, Кюстендилски окръг. 92

Р. КАТИНЧАРОВ, Р. ГЕОРГИЕВА (СОФИЯ), Б. БОРИСОВ (НОВА ЗАГОРА) — Разкопки на ранновизантийска крепост върху селищната могила до с. Дядово, Сливенски окръг. 93

В. ТАНКОВА (ПЛОВДИВ) — Спасителни разкопки на раннохристиянска базилика в обект ХВ „Кричим“ 94

М. ЛАЗАРОВ (ВАРНА), А. САЛКИН (КАВАРНА), Д. ТОПТАНОВ (София) — Проучвания на археологическия комплекс в м. Яйла край с. Камен бряг, Толбухински окръг. 94

А. САЛКИН (КАВАРНА), Д. ТОПТАНОВ (СОФИЯ) — Некропол от скални гробници при с. Камен бряг, Толбухински окръг 95

Л. ОГНЕНОВА—МАРИНОВА (СОФИЯ), Е. ТЕОКЛИЕВА — СТОЙЧЕВА (НЕСЕБЪР) — Разкопки в м. Кузлука, край Несебър 95

Д. НИКОЛОВ, К. КАЛЧЕВ, К. СТЕФАНОВ (СТ. ЗАГОРА), Г. КАБАКЧИЕВА (СОФИЯ) — Разкопки в м. Градовете над с. Крън, Старозагорски окръг 96

Р. ГЕОРГИЕВА (СОФИЯ), К. КИСЬОВ (СМОЛЯН) — Сондажни разкопки в м. Орфенското, с. Любча, Смолянски окръг 96

СРЕДНОВЕКОВНА АРХЕОЛОГИЯ

ПЛИСКА, ПРЕСЛАВ, МАДАРА

Р. РАШЕВ (ШУМЕН) — Дворцовият център в Плиска 97

Л. ДОНЧЕВА—ПЕТКОВА (СОФИЯ) — Сградите при западната крепостна стена на Плиска 98

П. ГЕОРГИЕВ (ШУМЕН) — Разкопки северно от тухлената сграда на Малкия дворец и в Големия басейн — Плиска 98

СТ. СТАНИЛОВ (СОФИЯ) — Селище югоизточно от Вътрешния град на Плиска 99
Р. ВАСИЛЕВ (СОФИЯ) — Средновековно селище североизточно от обект във Вътрешния град на Плиска 100
Ж. АЛАДЖОВ (СОФИЯ), П. ПЕТРОВА (ШУМЕН) — Разкопки на „Комплекс А“ във Външния град на Плиска 101
СТ. ВИТЛЯНОВ, П. ПЕТРОВА (ШУМЕН) — Разкопки на обект 41 във Външния град на Плиска 101
Р. РАШЕВ (Шумен) — Разкопки на Девташлари при с. Златна нива 102
СТ. ВИТЛЯНОВ (ШУМЕН) — Разкопки на източната крепостна стена на Вътрешния град на Преслав 102
СТ. ЛИСИЦОВ (СОФИЯ) — Разкопки на източната крепостна стена от Вътрешния град на Преслав 103
Д. ОВЧАРОВ, Ж. АЛАДЖОВ, Н. ОВЧАРОВ (СОФИЯ) — Преславската архиепископия 104
М. ВАКЛИНОВА, И. ЩЕРЕВА (СОФИЯ) — Разкопки южно от дворците в Преслав 105
ИВ. ЙОРДАНОВ, Т. МИХАЙЛОВА (ШУМЕН) — „Административна сграда“ в Преслав 106
Т. МИХАЙЛОВА (ШУМЕН) — Разкопки във Вътрешния град на Преслав (южен сектор) 106
СТ. БОНЕВ (Шумен) — Декоративен басейн до Южната порта на Вътрешния град в Преслав 107
К. ПОПКОНСТАНТИНОВ (ШУМЕН) — Проучвания на черквата с гробница на чъргубиля Мостич в Преслав 108
СТ. БОНЕВ (ШУМЕН) — Разкопки в местностите Селище (Жилищен комплекс около т. н. „църква на каменаря“ 109
Т. ТОТЕВ (ШУМЕН) — Базилика в м. Стамбол йолу и сондажи до манастира в м. Под зъбуните в Преслав 110
Т. БАЛАБАНОВ (ШУМЕН) — Разкопки в м. Даул таш — Мадара. 111
А. КУЗЕВ (ВАРНА), П. ГЕОРГИЕВ, К. ПОПКОНСТАНТИНОВ (ШУМЕН), А. МЕДИНЦЕВА (МОСКВА) — Разкопки на старобългарски манастир при с. Равна, Варненски окръг 111
П. ПЕТРОВА (ШУМЕН) — Граждански комплекс „Струмба“ край Шумен 112
Д. ОВЧАРОВ (СОФИЯ), Д. ДИМИТРОВ (ВАРНА), М. ДИМИТРОВ (БАЛЧИК), СТ. ВИТЛЯНОВ (ШУМЕН), Н. ПОДВИГИНА (МОСКВА), Щ. ТОТОВА (ПРАГА), В. КИЦ (ВАРШАВА) — Археологически проучвания в Балчик 113
И. ЩЕРЕВА (СОФИЯ), П. КЪНОВ, М. РАДЕВА (СЛИВЕН) — Крепостта в м. Хисарлъка в Сливен 114
П. ГАТЕВ (СОФИЯ) — Средновековният град Крън 115
К. БОТОВ (В. ТЪРНОВО) — Сондажни проучвания на крепостта „Имането“ край с. Джулюница, В Търновски окръг 115
Р. РАШЕВ (ШУМЕН), СТ. СТАНИЛОВ (СОФИЯ) — Ранносредновековно укрепено селище при с. Хума, Разградски окръг 116
П. ДИМИТРОВ (СОФИЯ) — Крепост „Градището“ при с. Лиляче, Врачански окръг 117
Л. ДОНЧЕВА—ПЕТКОВА, С. АНГЕЛОВА (СОФИЯ) — Разкопки в м. Кованлъка край с. Топола, Толбухински окръг 118

Л. ДОНЧЕВА—ПЕТКОВА (СОФИЯ) — Ранносредновековна крепост до с. Одърци, Толбухински окръг 119
СТ. СТАНИЛОВ (СОФИЯ) — Сондажни проучвания в землището на гр. Вълчедръм, Михайловградски окръг 120
К. КОЙЧЕВА (ГАБРОВО) — Разкопки на м. Градище, Габрово 120
ИВ. КРАЙЧЕВ (Ямбол) — Средновековен некропол край с. Доброселец, Ямболски окръг 121
Д. СТАНЧЕВ (РУСЕ) — Спасителни разкопки на ранносредновековен некропол до с. Тръстеник, Русенски окръг 122

ПРОГРАМА „РОДОПИ“

Н. ДАМЯНОВ (СМОЛЯН) — Средновековен некропол — с. Триград, Смолянски окръг 123
Н. ДАМЯНОВ, К. КИСЬОВ (СМОЛЯН) — Разузнавателно обхождане и сондажи в района на гр. Девин 123
Н. ОВЧАРОВ, Ж. АЛАДЖОВ (СОФИЯ) — Разкопки на езическо светилище край крепостта Перперек, Кърджалийски окръг 124
Н. ГИЗДОВА (ПАЗАРДЖИК) — Крепостта Ценина при с. Дорково, Пазарджишки окръг 124
М. ВАКЛИНОВА (СОФИЯ), В. ТАНКОВА (ПЛОВДИВ) — Разкопки на Червената черква при Перущица 126
Л. КАВГАЗОВА, П. БОЕВ (СОФИЯ) — Палеоантропологична характеристика на населението от Родопите. 126
Н. КОНДОВА, П. БОЕВ, СЛ. ЧОЛАКОВ (СОФИЯ) — Палеоантропологични данни от областта Чеч в Родопите 127

ВЕЛИКО ТЪРНОВО

Й. АЛЕКСИЕВ (В. ТЪРНОВО) — Разкопки на Царевец, сектор XXXIV 128
Р. АНЧЕВА (В. ТЪРНОВО) — Разкопки на Царевец, сектор XXXV 129
П. СЛАВЧЕВ (В. ТЪРНОВО) — Разкопки на Царевец, сектор XXXVI 129
ЗЛ. ГЕНОВА (В. ТЪРНОВО) — Разкопки на Царевец, сектор XXXVII 130
Т. ОВЧАРОВ (В. ТЪРНОВО) — Разкопки на Царевец, сектор XXXVIII 130
Л. КВИНТО (В. ТЪРНОВО) — Разкопки на Царевец, сектор XXXIX 131
А. ПИСАРЕВ (В. ТЪРНОВО) — Разкопки на Царевец, сектор XL 132
М. ДОЛМОВА (В. ТЪРНОВО) — Разкопки на Царевец, сектор XLI 132
К. БОТОВ (В. ТЪРНОВО) — Разкопки на Царевец, сектор XLII 133
К. ТОТЕВ (В. ТЪРНОВО) — Разкопки на Царевец, сектор XLIII 134
ЗЛ. ГЕНОВА (В. ТЪРНОВО) — Разкопки при главния вход на Царевец 134

Й. АЛЕКСИЕВ (В. ТЪРНОВО) — Разкопки на обект „Шишманова баня“ в Асенова махала — В. Търново 134
ЗЛ. ГЕНОВА (В. ТЪРНОВО) — Спасителни разкопки на тайника към къщата на кокона Анастасия във В. Търново 136
Я. НИКОЛОВА, М. РОБОВ (В. ТЪРНОВО) — Разкопки на църквата „Св. Димитър Солунски“, В. Търново 136
А. ПОПОВ (В. ТЪРНОВО) — Разкопки на „Великата лавра“ във В. Търново 137
Я. НИКОЛОВА, М. РОБОВ (В. ТЪРНОВО) — Разкопки на Килифаревския манастир 138

ПРОГРАМА „МЕЛНИК“

В. НЕШЕВА, Б. ЦВЕТКОВ, Д. СЕРАФИМОВА, Г. СТОЯНОВ, Д. ДИМИТРОВА, О. МИЛАНОВА, ЦВ. КОМИТОВА (СОФИЯ — БЛАГОЕВГРАД — МЕЛНИК) — Разкопки в Мелник 139
В. АНТОНОВА (ШУМЕН) — Разкопки на Шуменска крепост 143
В. ВАСИЛЕВ (СОФИЯ) — Разкопки на Боженишки Урвич 144
В. ВАСИЛЕВ (СОФИЯ) — Разкопки на нос Чиракман до Каварна 145
Д. АЛАДЖОВ (ХАСКОВО) — Проучвания в крепостта при Мезек, Хасковски окръг 145
В. ВЪЛОВ (ВИДИН) — Разкопки на българския средновековен замък „Баба Вида“ в гр. Видин 146
ИВ. ДЖАМБОВ (Хисар) — Разкопки на Аневско кале при Сопот 147
Д. ДИМИТРОВА (София) — Проучване на средновековните пластове на крепостта „Калето“ в Мездра 148
Д. ДИМИТРОВА (СОФИЯ) — Проучване на северния крепостен зид от средновековната крепост в Ямбол 148
Г. ДЖИНГОВ (СОФИЯ) — Разкопки на Калиакра 149
ИВ. КРАЙЧЕВ (ЯМБОЛ) — Средновековна крепост край с. Каравелово, Ямболски окръг 150
Д. ТОПТАНОВ (СОФИЯ) — Разкопки на крепостта „Красен“ край гр. Панагюрище 151
Й. ЧАНГОВА (СОФИЯ) — Разкопки на Ловешката крепост 151
Е. МАНОВА (СОФИЯ), М. АСПАРУХОВ (ПЛЕВЕН) — Разкопки на Никополската крепост 152
С. СИМЕОНОВ (СЕВЛИЕВО) — Средновековно селище и крепост в м. Джевезли бунар край гр. Севлиево 153
Д. НИКОЛОВ, Д. ЯНКОВ (СТ. ЗАГОРА), М. ВЕНДЕЛ, Б. БЬОТГЕР (БЕРЛИН) — Разкопки на средновековния пласт на обект „Антична пътна станция Карасура“ 154
ХР. БУЮКЛИЕВ, Д. ЯНКОВ, КР. КАЛЧЕВ (СТ. ЗАГОРА) — Разкопки на обект „Разширение на ОУС“ — Ст. Загора 155
Р. МОРЕВА (ПЛОВДИВ) — Разкопки в Бачковския манастир 156
И. СОТИРОВ (СОФИЯ), И. ЛУКАНОВА (Чипровци) — Разкопки на манастирския комплекс от XVI—XVII в. в гр. Чипровци 157
Б. НИКОЛОВ (ВРАЦА), ЕК. МАНОВА (СОФИЯ) — Проучване на Старата игуменарна в Черепишкия манастир 157
Ж. ВЪЖАРОВА (София), В. ИЛИНКИНА (КЮСТЕНДИЛ) — Разкопки в м. Манастира, с. Горановци, Кюстендилски окръг 158